

Tartu ülikool

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Ajakirjanduse- ja kommunikatsiooni instituut

Sigrid Laev

**Keerulise teema kajastus päevalehtede
arvamuskülgedel Nord Streami
gaasijuhtme näitel**

Magistritöö

Juhendaja: lektor Ragne Kõuts-Klemm

Tartu 2010

1.	Sissejuhatus	4
2.	Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad.....	7
2.1.	Meedia mõju	7
2.1.1.	Kõneaine kujundamine.....	8
2.1.2.	Raamistamine	9
2.1.3.	Meedia tähenduste loojana	10
2.2.	Keerulise teema meediakajastus.....	12
2.2.1.	Tasakaalustatus ja arutelu laiapõhjalisus.....	13
2.2.2.	Sotsiaalsed huvirühmad avalikus diskussioonis	17
2.3.	Meedia ja demokraatia.....	18
2.4.	Gaasijuhtme Nord Stream rajamine kui keeruline teema	20
2.4.1.	Ühiskondlik kontekst	20
2.4.2.	Eesti positsioon ja huvid	21
2.4.3.	Rahvusvahelised huvid.....	23
2.4.4.	Nord Streami meediakajastuse uuringud.....	26
2.5.	Põhimõisted.....	27
3.	Töö eesmärk ja uurimisküsimused.....	28
4.	Meetod ja valim	29
4.1.	Valim	29
4.2.	Standardiseeritud kontentanalüüs	30
4.3.	Diskursusanalüüs.....	33
5.	Kontentanalüüsi tulemused.....	38
5.1.	Teksti autorid	38
5.2.	Arvamuslugude teemad	41
5.2.1.	Debati temaatiline muutus 2005-2010	43
5.3.	Viidatavad infoallikad	44
5.4.	Lugudes esinevad subjektid	46
5.5.	Suhtumine gaasijuhtmesse ja selle uuringusse	46
5.6.	Tekstide tonaalsus	47
5.7.	Kokkuvõte.....	48
6.	Diskursusanalüüsi tulemused.....	52
6.1.	Euroopa mõõde	52
6.1.1.	Euroopa ühtsuse diskursus	52
6.1.2.	Euroopa kui Venemaa „kodustaja“	56

6.2.	Venemaa mõõde	59
6.2.1.	Venelaste orjuse diskursus	59
6.2.2.	Venemaa geopoliitilise laienemise ambitsioon.....	60
6.3.	Eesti mõõde.....	62
6.3.1.	Eesti ajaloolise õigluse diskursus	62
6.3.2.	Poliitilise punktivõidu diskursus.....	65
6.3.3.	Eesti kui Euroopa partner ja sõber	69
6.3.4.	Kokkuvõte	74
7.	Järeldused, diskussioon	80
7.1.	Meetodi kriitika ja edasised soovitused	90
	Kokkuvõte	92
	Summary	94
	Kasutatud kirjandus	96
	Kasutatud materjalid	98
	Lisad	99
	Lisa 1. Standardiseeritud kontentanalüüsi kodeerimisjuhend.....	99
	Lisa 2. Analüüsitud artiklite nimekiri	101

1. Sissejuhatus

Käesolev magistritöö keskendub Venemaalt Saksamaale ulatuma plaanitud gaasitoru Nord Stream kajastuse uurimisele Eesti trükimeedias. Gaasitoru rajamine on näide mitmeid eluvaldkondi hõlmavast keerulisest teemast, mis puudutab nii riiklikke otsuseid kui ka oma mõju kaudu potentsiaalselt kogu Läänemere rannikul elavate riikide, sealhulgas Eesti elanike elu.

Meedial on taolise teema puhul eriti vastutusrikas roll avalikkuse informeerimisel. Võimalike mõjude ulatus on lai ja hõlmab erinevaid eluvaldkondi ning need tuleb auditooriumile mõistetavalt esitada. Sellisel juhul on tõenäoline teema raamistamine, mille uuringutes on tõestust leidnud ajakirjanduse kalduvus ja vajadus teemat lihtsustada.

Keerulise teema kajastamist võib osaliselt selgitada ka toimetuste sisemise piiratudusega. Eesti-suguse väikese meediaruumi toimetustes pole paraku tavapärane nii suur ajakirjanike spetsialiseerituse aste, et näiteks Nord Streami kajastav ajakirjanik oleks ühtaegu ekspert nii keskkonna, majanduse kui ka välispoliitika alal. Samas peab ajakirjanik suutma artikli teemat arusaadavaks teha ka neile lugejatele, kellel pole van Dijki mõistes ligipääsu eriomastele teadmistele. See paneb ajakirjanduse raskesse, kuid väljakutseid pakkuvasse rolli.

Ajalehtede arvamusküljed on uudistega võrreldes mõnevõrra erinevas olukorras, kuna info analüüsimise ja ümbertöötlemise asemel on olulisem lugejale pakkuda ja erinevatele osapooltele võimaldada laiapõhjalist ning sisulist debatti. See annab viimastele omakorda võimaluse kehtestada ja juurutada ühiskonnas endale sobivat mõtteviisi.

Antud magistritöö uurib Nord Streami kui keerulise teema kajastust Eesti Päevalehe ja Postimehe arvamuskülgedel. Gaasijuhtme teema puudutab erinevaid aspekte – loodusteaduslikku, poliitilist, julgeolekualast, majanduslikku ning võib pidada loomulikuks ja oluliseks, et kõigi nende sfääride esindajad on meedias oma ekspertiisist lähtuvalt diskussiooni kaasatud. Laialt üldistatuna ei lange gaasijuhtme rajamise teema vähemalt

esmapilgul laiema avalikkuse kogemuste ja otseste huvide pinnale ning seega võib eeldada, et antud teema osas kujundavad avalikku diskussiooni pigem eksperdid. Seetõttu on uurimustöö üks fookus hinnata ekspertgruppide osaluse ulatust.

Tuleb etteruttavalt tõdeda, et meedial on siin ühelt poolt väravavahi roll, kes valib, kas toimetusse saadetud lugu läheb avaldamisele või mitte. Teisalt on aga arvamustoimetuste tavapärane praktika tellida lugusid väljastpoolt toimetust. Seega on lehes ilmuva põhjal võimalik hinnata toimetuse pakutud debati sisukust ja põhjalikkust ka sellise keerulise teema osas nagu rahvusvahelise gaasitrassi rajamine.

Magistritöö püüab uurimisküsimustele vastust leida analüüsides ajalehtedes Postimees ja Eesti Päevaleht 2005. aasta algusest kuni 1. aprillini 2010 ilmunud Nord Streami gaasitoru teemalisi arvamusküljel ilmunud artikleid. Uuringu periood on valitud selle järgi, et katta teema käsitus võimalikult laias ajavahemikus. Töös on kasutatud kontentanalüüsi ja diskursusanalüüsi.

Uurimuse tulemusena selgub, millised grupid diskussioonis osalevad ning kui esinduslik on ajakirjanduses toimunud arutelu selles osalejatest lähtuvalt. Lisaks toob töö välja Nord Streami gaasijuhtme kajastuse peamised teemad, osalejate väljendatud suhtumise selle ehitusse, lugudes esinenud subjektid ja viidatud infoallikad. Eraldi on välja toodud peamised diskursused ning vaadeldud debatis esinevaid vastandumisi.

Kogutud materjal võimaldab hinnata debati hõlmavust ja tasakaalustatust ning erinevate ühiskondlike riskidega arvestamist. Gaasijuhtme arutelu uurimine on oluline, kuna võimaldab hinnata eri poolte osalemist avalikus diskussioonis Eestile mitmes aspektis mõjusa teema debatis. Kokkuvõtteks saab arutelu sisukusest ja kaasatud gruppide laiapõhjalisusest teha järeldusi debati demokraatlikkuse kohta.

Magistritöö jaguneb seitsmesse suuremasse peatükki. Sissejuhatusele järgnev teine peatükk kajastab töö teoreetilisi ja empiirilisi lähtekohti. Peatükis arutletakse meedia rolli üle kõneaine kujundaja, raamistaja ja diskursuste levitajana, analüüsitakse keerulise teema kajastuse olulisi aspekte ning tutvustatakse kasutatavaid põhimõisteid. Seejärel formuleeritakse kolmandas peatükis uurimisküsimused.

Neljandas, meetodi ja valimi peatükis on lähemalt käsitletud kontentanalüüsi ja diskursusanalüüsi meetodeid ning selgitatud nende kasutamist töös.

Viies peatükk esitab magistr töö kontentanalüüsi tulemused. Nende all on täpsemalt lahti kirjutatud, millised grupid Nord Streami teemadel kirjutasid, millised olid lugude peateemad ning millistele allikatele lugudes viidati. Eraldi on käsitletud autorite suhtumist gaasijuhtmesse ja selle uuringutesse ning tekstide üldist tonaalsust.

Kuues peatükk esitab diskursusanalüüsi tulemusi. Need on esitatud Euroopa, Venemaa ja Eesti dimensioonidest lähtuvalt. Euroopa mõõtme all vaadeldakse Euroopa ühtsuse, Euroopa kui Venemaa „kodustaja“ ning gaasijuhtme kui Euroopa ühise projekti diskursusi. Venemaaga seonduva puhul on analüüsitud venelaste kui oma riigi poolt orjastatud rahva ning Venemaa geopoliitilise ambitsiooni diskursusi. Eesti dimensioon on töös jagatud kolmeks diskursuseks. Neist esimene käsitleb Eesti ajaloolise õigluse, teine sisepoliitilise punktivõidu ning kolmas Eesti kui Euroopa sõbra ja partneri diskursusi.

Seitsmes peatükk esitab töö tulemused uurimisküsimustest lähtuvalt järelduste ja diskussioonina.

2. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

Käesolev peatükk annab ülevaate avaliku diskussiooni olulisusest ja olemusest keerulise teema kajastamisel ning Nord Streami rajamisega seotud ühiskondlikest, poliitilistest ja muudest teguritest.

2.1. Meedia mõju

Meedia mõju avaliku debati kujundamisel on raske üle hinnata, arvestades ajakirjanduse võimalusi arutlusele pakutavat valida ning selle esitusviisiga auditooriumi vastuvõttu suunata. Järgnevalt ongi lähemalt peatunud meedia mõjul, kõneaine kujundamisel ja raamistamisel.

Meedia mõju uurimisel on läbi aegade erinev kesse, mis on kiht-kihilt läinud sügavamale teksti, selle kirjutaja ja vastuvõtja omavahelise mõju loomise ja tajumise suunas. See on arenenud propaganda käsitlemisest empiirilise individuaalse ning pikaajaliste mõjude analüüsini. Tänapäevaks on jõutud sotsiaalseks konstruktivismiks nimetatud meedia mõjude uurimise ajastusse.

Selle käsitluse järgi tekivad kõige olulisemad meedia mõjud tähenduste ja sotsiaalsete formsatsioonide, sealhulgas ajaloo konstrueerimisel, millega reaalsus paigutatakse etteaimatavasse konteksti. „Neid konstruktsioone pakutakse süstemaatiliselt auditooriumile, kes neid seejärel teatud kooskõlastamise ja kokkusobitamise tulemusel liidab (või ei liida) oma personaalsete tähendusstruktuuridega, mis on sageli eelneva kollektiivse identifitseerumise kaudu kujunenud. Vahendusprotsessiga kaasneb tihti vahetu sotsiaalse konteksti mõju vastuvõtjale“ (McQuail 2000:377).

Iga auditooriumina vaatleb mõistetud inimene meedia pakutavat läbi enda prisma. Nagu Scheufele (1999) märgib, toetuvad auditooriumid konstruktivistliku meediamõjude mudeli kohaselt isiklikust kogemusest lähtuvale reaalsuse versioonile, interaktsioonile asjatundjatega ja tõlgendatud valikule massimeediast. Van Dijki (2005) tähenduses konstrueerivad inimesed meedias pakutu alusel enda mentaalse mudeli, mis on sisuliselt sotsiaalse arvamuse isiklik versioon.

Käesolev uurimustöö paigutub sotsiaalse konstruktivismi raamidesse, vaadeldes arvamuskirjutiste läbi konstrueeritud tähendusi, mis on suunatud auditooriumi taju mõjutamisele.

2.1.1. Kõneaine kujundamine

Arvestades inimeste isikliku taju olulisust meedia sisu tõlgendamisel, on ajakirjandusel oluline roll selleks esitatud info valikul ning esitusviisil. Nagu ütleb Cohen, „massimeedia ei pruugi öelda inimestele, *mida* mõelda, kuid suudab üsna tulemusrikkalt mõjutada seda, *millist* inimesed mõtlevad“ (läbi McCombi ja Shaw 1972:177).

Valimiste kajastust ja selle vastuvõttu auditooriumis uurinud Mc Comb ja Shaw (ibid:180) leidsid, et meedial on märkimisväärne mõju selles, mida valijad peavad kampaania peamisteks väljapaistvateks ja olulisteks teemadeks. Samas ei eristanud auditooriumi liikmed niiväga seda, millisest meedia liigist või väljaandest teemakäsitus pärines, vaid pigem tajuti kõneaine esitust meedia kogupildi poolt. Samas märkisid autorid (ibid:182), et meedia kõneaine seadmise võimet näitas ka küsitletute kalduvus nõustuda pigem uudiste kogukäsitlusega kui vaid nende eelistatud kandidaadi või partei kohta esitatud uudistega.

Meedia intensiivse käsitluse ja väljapaistva mõju tulemusena rahuldusid auditooriumi liikmed meedia pakutud infoga ning ei otsinud ise nende endi jaoks personaalselt olulist lisainfot (ibid:187).

Seega on meedial määrav roll selles, mis avalikus debatis esiplaanil on. Sisuliselt on ajakirjandusel võimalus kajastatud teemade valiku ning käsitluse intensiivsusega auditooriumi vaatevälja nii avardada kui ka piirata.

Kõneaine kujundamist on McQuail (2000:383) nimetanud protsessiks, kus „eri teemadele antav suhteline tähelepanu uudiste kajastamisel mõjutab teemade aktuaalsuse ja olulisuse pingerida avalikus arutelus.“ Meedia selline valik võib üksikisiku tasandi kõrval mõjutada ka avalikku poliitikat. Ka see aspekt seostub gaasijuhtme teemaga, kus algselt keskkonnauuringute poolt olnud välisminister intensiivse vastuargumentidega debati järel varasemast seisukohast loobus.

McQuail (ibid:408) on kõneaine kujundamise ehk teemaseadmise kohta loonud järgmisi tähelepanekuid sisaldava hüpoteesi:

- Avaliku arutelu sisuks on kogum olulisi päevakorras olevaid teemasid.
- Päevakord kujuneb vastavalt avalikule arvamusele ja poliitilise eliidi ettepanekutele.
- Võistlevate huvide esindajad püüavad oma teemasid esile tõsta.
- Meedia pöörab eri teemadele tähelepanu vastavalt erinevate gruppide (eriti eliidi) avaliku arvamuse ja reaalse maailma survele.

- Teemade suhteline tähtsus meedias on avalikuks tunnustuseks teatavate kõneainete olulisuse (aktuaalsuse) kohta ning avaldab mõju arvamuste edasisele arengule ja poliitiliste sündmuste käigule.

Osana propagandast ja avaliku arvamuse mõjutamisest on Lazarsfeld kõneaine kujundamist nimetanud „teemade struktuuri võimuks“. Dearingi ja Rogersi (1996, läbi McQuaili ibid:407) järgi on see jätkuv võitlus konkurentide vahel meedia, avalikkuse ja poliitilise eliidi tähelepanu eest ning selles tuleb eristada kõigi nende kolme erinevat agendat ja aktuaalsuse pingerida.

Kogutud faktid näitavad McQuaili (ibid:407) sõnul „seost ühelt poolt meedia esitatud teemade tähtsusjärjekorra ja teiselt poolt selle vahel, millist tähtsust omistavad samadele teemadele avalikkus ja poliitikud.“

Meedia roll kõneaine kujundamisel on täheldatav ka käesoleva uurimuse fookuseks oleva teema Nord Streami teema puhul. Muidu auditooriumi igapäevaelu osas kauge ja keerulise teema intensiivne esile tõstmine määratles seda olulisena ning algatas laia debati, mida allpool lähemalt analüüsitakse. Seda arvamuskülje kohta tavapäratult ulatuslikku debatti võib samuti seostada just meedia võimega kõneainet kujundada.

2.1.2. Raamistamine

Kui meedia on mingi teema esile tõstnud, siis samas on tal võimalus seda raamistada ehk mingis kindlas võtmes esitada.

Raamistamist on Entman (2004:5) kokkuvõtlikult kirjeldanud kui „teatud teemade või sündmuste mingite aspektide välja valimist, esile tõstmist ja teatud tõlgenduse, väärtustamise või lahendusega sidumist. Raamistamist määratleb ta protseduurilise ja olemuslikuna.

Protseduurilised raamid on oma funktsioonilt ja fookuselt kitsamad ning keskenduvad poliitilise agendi legitiimsuse hindamisele selle tehnikast, edust ja esindatusest lähtuvalt.

Olemusliku ehk tegeliku raamistamise puhul peab esinema vähemalt kaks järgmistest poliitilise sündmuse, teema või tegelase kajastamise funktsioonidest (ibid):

- Mõju või tingimusi defineeritakse problemaatilisena
- Identifitseeritakse põhjused

- Edastatakse moraaliseid hinnanguid
- Esitatakse soovitusi olukorra lahendamiseks

Kultuurilise vastukaja ja võimenduse loomiseks kasutatakse toetust või vastuseisu tekitavat sõnavara ja kujundeid, mis on tähelepanu äratavad, meeldejäädavad ja emotsionaalselt laetud. Vastukaja suurendavad veelgi prominentsuse lisamine ja kordused.

Entman (2004:10) vaatleb raamistamise ühiskonna aktiveerimise võimet astmelisena. Selle järgi liigub info riigiparaadist teiste eliidi esindajateni, sealt meediani, kus esitatakse auditooriumile teemat kindlas raamis ning auditoorium väljendab neid hinnanguid küsitlustes ning muudel võimalikel viisidel. Siit hakkab raamistamise tulemus sama teed pidi üles tagasi minema, kuni võib endaga kaasa tuua mingi poliitika muutumise. Samas võib eliidi ja ajakirjanduse vahel osa teemade puhul esineda eriarvamusi ning siis toimub võitlus selle nimel, kes teema raamistamise puhul peale jääb.

McQuail (2000:383) iseloomustab raamistamist kui „uudiste vaatevinkli, tähendusraamistiku ja käsitlusviisi mõju publikule ning uudiste kajastuse ja sündmuste kirjelduse konteksti kujunemist.“ Tema sõnul on oluline, kas raamid on tähenduselt fragmentaarsed ja mitmekülgsed või monopolistlikud. Mida kaugemal on sündmused, seda lihtsamalt saavutatakse raamistamisel konsensus, sest auditooriumil puudub vahetu kogemus ja alternatiivsete seisukohtade esindajad pääsevad raamistamisele raskemini ligi.

Tema sõnul on inimeste teadlikkus teemast, sündmuse suhteline tähtsus inimeste jaoks, sellele omistatud olulisus ja meedia poolt edastatud info hulk teema kohta määravad info leviku ja uudismälu tekkimisel (ibid:404). Need aspektid on määravad ühiskondliku diskussiooni tekkimiseks ka gaasijuhtme teema puhul, kuna meedia on suuremale osale auditooriumist ainus viis muidu ekspertide valdkonda kuuluvast infost teada saamisel. Raamistamine toob teemale avaliku tähelepanu, kuid samas seab ise ka selle eelistatud tõlgendusviisi.

2.1.3. Meedia tähenduste loojana

Meedia tegevus kõneaine kujundaja ja raamistajana tipneb diskursuste loomise ja levitamisele. Selle taustal on soov mõjutada avalikku arvamust ning kehtestada mingi konkreetsele grupile kasulik mõtteviis või diskursus.

Arutledes meedia diskursuse üle, kirjutab Fairclough (1995:55), et „keelekasutus sisaldab ükskõik millise teksti puhul samaaegselt sotsiaalseid identiteete, sotsiaalseid suhteid ja teadmiste ning uskumuste süsteeme vastavalt identiteetidele, suhetele ja representatiivsusele. Seega annab iga tekst oma panuse nende ühiskonna ja kultuuri aspektide kujundamisele. Keelekasutus moodustub eelkõige nii-öelda sotsiaalseid identiteete taastoota ja säilitada aitavatest tavaviisidest, teadmiste ja uskumuste suhetest ja süsteemist ning nende transformeerimise loomingulistest viisidest.”

Meediatekstide uurimine heidab Fairclough (1995:5) sõnul valgust kolme tüüpi küsimustele meedia tulemi kohta:

- Kuidas on maailm (sündmused, suhted jms) esitatud?
- Millist identiteeti konstrueerivad ehk kellena püüavad esineda programmis või loos osalejad?
- Millised suhted on konstrueeritud osalejate vahel (näiteks ajakirjanik-auditoorium, ekspert-auditoorium või poliitik-auditoorium suhetes)?

Fairclough (1995:28,57-60) jaoks on diskursus kontseptualiseeritud kolmes dimensioonis – tekst, diskursuse praktika ja sotsiokultuuriline praktika. Diskursuse praktika all on mõistetud teksti loomist ja tarbimist. Sotsiokultuurilise praktika all peab Fairclough silmas sotsiaalses ja kultuurilises sfääris toimuvat, mille osa antud kommunikatiivne juhtum on. Diskursuse praktika toimib vahendajana tekstilise, sotsiaalse ja kultuurilise sfääri ehk teksti ja sotsiokultuurilise praktika vahel.

Teksti ja täpsemalt selles esinevate diskursuste analüüs võimaldab laskuda sügavamale teksti sisse, et märgata selle varjatud tähendusi.

Fairclough (2003:3) sõnul on tekstianalüüs „diskursusanalüüsi vajalik osa, kuid diskursusanalüüs ei ole vaid pelgalt teksti lingvistiline analüüs. Diskursusanalüüs otsekui pendeldaks spetsiifilisele tekstile ja diskursuse korrale fokuseerimise vahel. Viimase all tuleks mõista suhteliselt püsivat sotsiaalset keele struktureerimist, mis on iseenesest üks element sotsiaalsete praktikate võrgustike loomisel ja struktureerimisel. Kriitiline diskursusanalüüs keskendub jätkuvusele ja muutusele abstraktsemal ja enam struktuuraalsemal tasandil, arvestades sedagi, mis toimub konkreetses tekstis.”

Van Dijk (2005:236) sõnul keskendutakse diskursuse uurimises „teksti ja kõne laiadele sotsiaalsetele ja kultuurilistele funktsioonidele, tingimustele ja tagajärgedele, kaasa arvatud diskursuse rollile ideoloogia uurimises. Kuid kitsamalt huvitab diskursuse- ja vestlusanalüüsi alati ka teksti ja kõne tegelike struktuuride süstemaatiline, üksikasjalik ja teoorial põhinev analüüsimine.”

Gamson ja Modigliani (1989:2) sõnul on meedia diskursus ja avalik arvamus „omavahelises interaktsioonis: meedia diskursus on osa protsessist, milles üksikisik konstrueerib oma tähenduse. Ja avalik arvamus on omakorda osa protsessist, mille kaudu ajakirjanikud kristalliseerivad tähenduse avalikku diskursusesse.“

Seega võimaldab diskursuste uurimine vaadelda teemade käsitlemist detailsemalt ning märgata nende sisemisi avaliku arvamus muutmisele suunatud mõjutusmehhanisme. Nendest võimalustest lähtuvalt on ka käesoleva teema üheks meetodiks valitud diskursusanalüüs.

2.2. Keerulise teema meediakajastus

Järgnevalt on peatunud keerulise teema meediakajastuse olulistel aspektidel. Esmalt arutletakse tasakaalustatuse ja arutelu laiapõhjalisuse üle, seejärel analüüsitakse sotsiaalsete agentide osalust avalikus diskussioonis.

Käesoleva magistr töö keskmeks olev Nord Streami gaasijuhe on pealkirjas määratletud keerulise teemana. „Keerulise“ all on töös parema definitsiooni puudumisel mõistetud sellist teemat, mille käsitlemine eeldab algselt eriteadmisi. Nende teadmiste puudumisel sõltub auditoorium meedia valikutest sõnumi esitamisel.

Keeruliste teemade osakaal ja ulatus meediakajastustes suureneb ühiskonna kõrge modernsusega kaasnevate sagedamini esinevate ja ulatuslikemate riskidega. Becki (2005:10) mõistes on selles olukorras tegemist looduse rikkumise ühiskonnastumisega: tööstuslikult arenenud globaalses ühiskonnas saab sellest sotsiaalne, majanduslik ja poliitiline süsteemne oht.

Kõrge modernsusega ühiskonna „riskiprofiil“ on Giddensi (1990:124) sõnul kaugenenu d varasematest kogemustest nii objektiivselt kui subjektiivselt – tegeliku riski olemasolu on

varasemast suurem ning riskitaju on kõrgem. Seega pakub riskiühiskond meediale uusi väljakutseid.

Riskide väljatoomisel ning kajastamisel on meedial märkimisväärne roll. Ühelt poolt võib sage ja ulatuslik riskide olemasolu ja teadlikkus nendest mõjuda ühiskonna liikmete Giddensi (ibid:128) sõnul tuimestavalt. Teisalt ootab avalik arvamus avatud ühiskondades meedialt tervikuna „avaliku huvi teenimist informeerimise, tähelepanu osutamise ja kultuuri edendamise valdkonnas“ McQuail (2000:168). Seega on meedial vastutus kajastada muu hulgas ka keerulisi teemasid, kuna auditooriumil pole van Dijki määratluse järgi ligipääsu eriomastele teadmistele.

Keerulise teema kajastuse analüüs vaatleb meedias esile toodud valikute tagamaid. Selle ühe näitena on siin toodud televisiooni uudiste, ajakirjade ja ajalehtede arvamuskirjutiste tuumaenergia kajastusele keskendunud Gamson ja Modigliani (1989) uurimus.

Nende tööst selgus, et meedias esinenud käsitlusi mõjutasid eelkõige kultuurilised resonantsid, osapoolte tegevus ja meedia praktika. Kultuurilised resonantsid suurendavad vastuvõtu tõenäosust, seostuvad kohalike kultuuriliste narratiividega ning nende abil mõjub teema loomulik ja lähedane. Samas on osapoolte (organisatsioonid, spetsialistid, NGOd jne) tegevus teema käsitluse muutumisel siiski peamine aspekt. Nemed püüavad tüüpiliselt esile tuua pigem kollektiivset kui personaalset agendat. Käsitlust mõjutav meedia praktika sisaldab ajakirjanduslikke väärtusi, norme ja tegevuspraktikat.

Nagu öeldud, eeldab keerukas teema sügavamaid teadmisi nii selle kajastamisel meediaorganisatsiooni sees kui ka teatud määral auditooriumi poolset vastuvõtul. See läheb vastuollu meedia tavapärase toimimisloogikaga, mille kese on erinevate teadmiste tasemega auditooriumi jaoks teemade lihtsustamine, ühise arusaamise taseme loomine.

2.2.1. Tasakaalustatus ja arutelu laiapõhjalisus

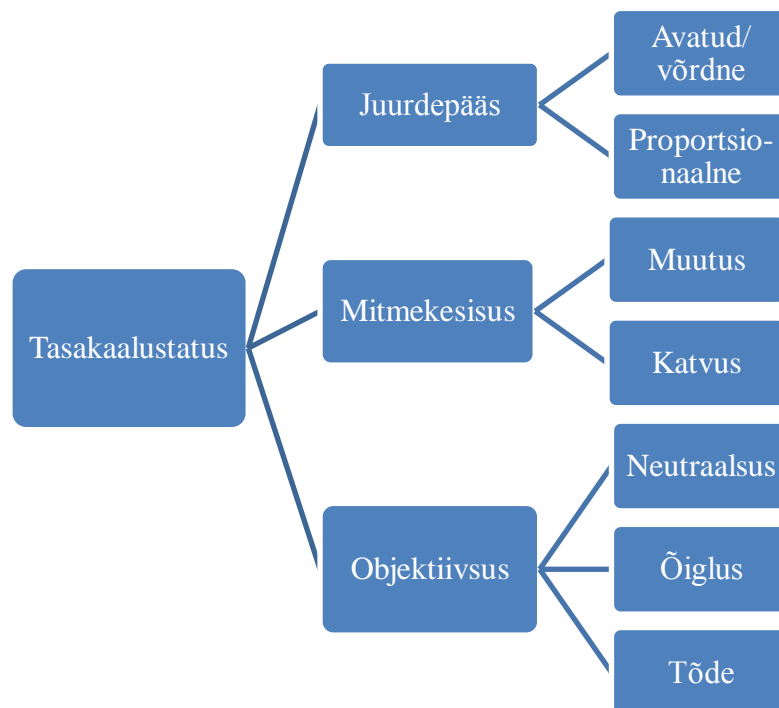
Keerulised teemad hõlmavad tavapäraselt mitmeid alateemasid ja seega ka erinevaid seotud osapooli ja eksperte. Teatud teema või rakursi kajastus meedias suurendab auditooriumi teadlikkust ning võib teiste asjaolude kõrvale jätmisel mõjutada avalikku diskursust. Seetõttu on meediakajastuse puhul oluline arvestada tasakaalustatuse printsiibiga.

Tasakaalustatus toetab Mc Quaili (2000:152) järgi „teatud kriteeriumidele vastavate alternatiivsete häälte õiglast ja võrdset juurdepääsu meediale. Tasakaalustatus taotleb võimalikult vähest diskrimineerimist või kallutatust saatjate ja vastuvõtjate juurdepääsus meediasse.“ Kommunikatsiooni ja poliitilise võimu osas nõuab tasakaalustatus, et meediasse jõuaksid ka opositsioonilised ja tavalisest erinevad arvamused, arusaamad ja väited.

Samas on osa keeruliste teemade puhul tasakaalustatuse nõuet peetud takistavaks asjaoluks teaduslikult kinnitust leidnud info edastamisel, selgub USA kvaliteetpressi globaalse soojenemise kajastuse uuringust. Selle järgi pole meedia teaduslikus diskursuses üldiselt heaks kiidetud kesket sõnumit laialt avalikule foorumile esitanud. Boykoff ja Boykoff (2004:134) järeltavad, et „teadusliku kogukonna ja meedia vahendatud avaliku diskursuse ebaõnnestunud ülekandmine pole juhuslik, vaid pigem süstemaatiline ning ilmneb ajakirjanduslike väärtuste ja normide loogiliste põhjenduste tulemusena.“ Nende sõnul oli meediakajastus tasakaalustatuse taotlemise tõttu informatsiooniliselt kallutatud ning see võib kaasa tuua otseseid mõjusid poliitilises sfääris.

Tasakaalustatus kui meedia toimimise põhimõtte on seotud kolme kontseptsiooniga, mis on väljendatud järgneval joonisel.

Joonis 1. Tasakaalustatus kui meedia toimimise põhimõtte koos sellega seotud kontseptsioonidega. (McQuail 2000:153)

Teadmiste lõhe hüpoteesi järgi on osa inimesi teistest paremini informeeritud. Samas on meedial võimalus ja kalduvus selliseid lõhesid vähendada või suurendada. Donohue jt (1975) märkisid, et „meedia vähendab lõhesid nende teemade puhul, mis pakuvad laialdast huvi väikestes kogukondades, eriti konfliktitingimustes“ (läbi McQuaili 2000:409). Selle järgi kaldub gaasijuhtme rajamine pigem nende teemade sekka, mille puhul on raske hinnata meedia teadmiste lõhet vähendamise võimalust. Nord Streami gaasijuhtme teema seondub laiemalt küll suure kogukonna, terve Euroopaga, kuid sellega kõrvutades on Läänemerega ühendatud Eesti piisavalt väike ja ühtne kogukond. Lisaks suurendab probleemi konfliktisus teema käsitlemise potentsiaali.

Arutelu laiapõhjalisuse ehk mitmekesisuse põhimõtte levinum versioon hõlmab McQuaili (2000:153-154) järgi õiglust vastavalt proportsionaalsele esindatusele. Tema käsitlusest on antud töö kontekstis olulised kaks mitmekesisust puudutavat punkti: Meedia struktuuris ja sisus peaks peegelduma enam-vähem proportsionaalselt ühiskonna erinevad sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurilised realiteedid, milles meedia tegeleb. Ehk täpsemalt, meedia peaks proportsionaalselt esindama kõigi oluliste asjade tegelikku jaotust nii teemade, sotsiaalsete gruppide, poliitiliste tõekspidamiste osas.

Teine McQuaili (ibid:154,160) esile toodud aspekt puudutab enam arvamuskülgi. Selle järgi peaks meedia olema foorumiks ühiskonna või kogukonna huvidele ja vaatepunktidele ning „pakkuma erinevatele auditooriumi gruppidele kanaleid vastastikuseks kommunikatsiooniks ja sotsiaalse toetuse saamiseks“.

Arvamusküljel kui avaliku debati võimaluse pakkujal on ühiskonnas eriline positsioon. Kanada lehtede arvamuskülgi uurinud Lisa Kowalchuk ja Neil McLaughlin (2009:701) näevad ajalehe arvamuskülge kõige tavapärasema viisina, kuidas akadeemikud, ajakirjanikud ja teised intellektuaalid avalikku arvamust masside skaalal mõjutada püüavad.

Arvamusküljed erinevad oma loomu poolest muust ajakirjanduslikust materjalist, kuna seal on regulaarselt kaasatud toimetuseväliseid inimesi. Sageli on arvamuskülgedel kohti leidnud eksperdid, kes oma valdkonna teemasid laiemale lugejaskonnale selgitavad. Arvamustoimetusel on vastutusrikas roll püüda kajastada ühiskonnas toimuvaid olulisi aspekte sügavamalt kui uudisteküljed, leides selle jaoks erinevaid sisukaid tekste ning kirjutajaid. Seega on pakutav mitmekülgsus vähemalt kahetasandiline, sisaldades endas nii temaatika kui ka autorite laiapõhjalisuse.

Autorite arvukusele võib seada piire toimetuse vähene informeeritus erinevatest teemadest ja ekspertidest, aga ka finantsiline võimekus juhul, kui leht peab ressursside kokku hoidmise nimel vähendama välisautoritelt lugude tellimist. See võib olla üks põhjus, miks arvamuskülgedel võib sageli kohata ajakirjanikke nii arvamuse- kui ka teistest toimetustest. Teisalt on oma lehe ajakirjanike kasutamine hea võimalus olulisele teemale kiirelt reageerida või lahendada probleem, kui välisautor arvamuse kirjutamisest loobub.

Kowalchuk ja McLaughlin uurisid, kelle kirjutised Kanada lehtede arvamuskülgedele pääsevad. Selgus, et arvamuskülgedel domineerivad eelkõige ajakirjanikud. Ajakirjandusliku välja eliidiks peavad nad kolumniste, kes on eliit just seepärast, et neile makstakse oma valitud teemal arvamuse kirjutamiseks. Samas oli sotsioloogide kirjutisi silmapaistvalt vähe võrreldes teiste sotsiaalteaduste esindajatega. Kowalchuki ja McLaughlini hinnangul on akadeemikutel, eriti aga sotsioloogidel, arvamuskülgedele jõudmisel rida takistusi, muu hulgas konkurents ajakirjanike, mõttekodade esindajate, poliitikute ja teiste akadeemiliste valdkondade esindajate vahel. Lisaks on akadeemikutel, eriti reaalaralade esindajatel nende autorite hinnangul (ibid:703) vähem oskusi meedia diskursuse mõjutamiseks kui meediale enam orienteeritud osapooltel nagu näiteks pr-firmadel, poliitikutel, kirjanikel või turustajatel.

Huvitaval kombel selgus Kowalchuki ja McLaughlini uurimusest (ibid:721), et „politoloogidel ja ajaloolastel on loomulik eelis teiste ees, kuna nad on eksperdid valimiste, poliitiliste liidrite ja ajaloo vallas, nende teemade jaoks on arvamuskülgedel loomulikkus „turgu““. Sama kehtib majandus- ja õigusteaduste ning meditsiini ja tervishoiu ekspertteadmiste kohta.

Erinevate faktorite tulemusena on päevalehtede arvamuskülgede käsitleused paratamatult piiratud. Sellele kui meedia kirjaoskuse probleemile juhtis tähelepanu globaalse soojenemise käsitlemist uurinud Bruce Johansen (2008). Tema hinnangul on päevalehtede arvamuskülgedel toimuva debati ja teadusajakirjades esitatud tõdede vahel fundamentaalne erinevus. Johansen leidis, et päevalehtede arvamuskülgedel on teema käsitletus enamasti määratletud poliitilises ja moralistlikus mõõtmes ning selle teaduslik alus ei pruugi lehte jõudagi. Selline lõhe hämmastab Johanseni sõnul paljusid teadlasi, kes mõistavad, et nende võime mõjutada avalikku poliitikat on piiratud meedia ja laiema üldsuse kirjaoskamatusel. Ta järeldab, et selle tulemusena kaotab debatt seotuse faktidega ja taandub lärmakaks poliitiliseks kõrvaletenduseks.

2.2.2. Sotsiaalsed huvirühmad avalikus diskussioonis

Avalikus diskussioonis osalejad sisenevad sellese oma teadmiste, hinnangute ja huvidega. Juurdepääs avalikule diskursusele tähendab sisuliselt võimalust mõjutada auditooriumi hoiakuid või suhtumisi käsitletavate teemade osas. Selleks rakendatakse veenmisjõudu ja võimu, neid teemasid on käsitlenud Bourdieu ja van Dijk.

Bourdieu (2003) vaatleb ühiskonna toimimist läbi väljade. Ta kirjeldab sotsiaalset ruumi võitlusväljana, kus agendid ja väljad (majandus, kultuur etc) omavahel võistlevad. Mõjustamist vaatleb ta läbi ühiskonna teisi välju koordineerida üritava võimuvälja mõiste. See on "jõusuhete ruum eri liiki kapitalide vahel" (majandusliku, kultuurilise, sotsiaalse ja sümboolse). Kes on küllaldaselt varustatud ühega kapitali eriliikidest ehk omab sümboolset kapitali ning suudab domineerida vastaval väljal, on suurema mõjustamisvõimega. Eesmärk on võimuvälja taastootmine ja seda hoiab kehtiv tasakaal teatud instantside vahel (ibid 259-61).

Sotsiaalse agendi tegutsemise nendel väljadel määrab Bourdieu järgi ära tema habitus, mis kallutab inimest teatud viisil tegutsema ja reageerima. Sisuliselt on see maailmavaatelistele, esteetilistele ja kehalistele hoiakute ning harjumuste, seega eelkõige kultuuriliselt omandatud käitumisharjumiste kogum ehk „seesugune praktiline meel, mis ütleb meile, mida teha konkreetses olukorras“ (ibid:24, 49).

Võim on Bourdieu (ibid:132) jaoks eelkõige võime kasutada eri turgudel kogutud kapitali. See muudetakse sümboolseks ja selle kaudu legitiimseks. Sotsiaalse võimu keskseks teguriks on sümboolse turu kontrollimine ja domineerimine.

Võim ja solidaarsus on Tanneni järgi sotsiaalse sidususe kaks olulist aspekti, mida väljendatakse ja luuakse diskursuste kaudu. Kui võim on seotud asümmeetrilise suhtega, kus osa osalejatel on suurem võimalus toimuvat või selle tõlgendust mõjutada, siis solidaarsus on seotud pigem inimsuhete sümmeetrilise aspektiga. Ometi on need kaks aspekti Tanneni sõnul igas suhtes kohal (läbi Johnstone 2008:129).

Van Dijk (2005) peab võimu üheks eri gruppide vahelise sotsiaalse suhte tüübiks ehk täpsemalt teise grupi tegude kontrollimist ning püüdu panna teisi käituma suurema võimuga grupi soovide ja huvide kohaselt ning enda parimate huvide vastu.

Veenmisjõu kui võimu ühe keerukama vormi puhul „ei toimu kontroll (peamiselt) füüsilise või sotsiaal-majandusliku sunnivõimu rakendamise kaudu, vaid allutatute mentaalsete mudelite ja representatsioonide pehmema ja kaudsema ohjamise kaudu. Suuremat võimu omav grupp kontrollib juurdepääsu avalikule diskursusele ning lubab ainult mingite kindlate teadmiste ja arvamuste väljendamist ja laia levitamist, mis omakorda soodustavad ja suunavad märkamatu ja osavalt selliste mentaalsete mudelite ja sotsiaalsete representatsioonide teket, mis teenivad suurema võimuga grupi huve“ (ibid:193).

Konflikti ja võitluse tingimustes on Van Dijki sõnul oluline, kes suudab määratleda ennast tõe, avatuse ja ratsionaalsuse ehk nii-öelda teadusliku tõe poolel. Ta märgib, et teadusliku tõe toonitamine on omane pigem opositsioonilistele ideoloogiatele, sest ilmselt pole domineerival grupil niiväga lisatuge vaja.

Kuigi sotsiaalsetel gruppidel on oma ideoloogia, mis on sageli üksteisega vastuolus, ei pruugi see van Dijki sõnul välistada sotsiaalset rahu, kuna gruppidel võivad olla ühised kõrgema tasandi eesmärgid ja huvid, mis sotsiaalse konflikti ära hoiavad. Täpsemalt on konflikt tema sõnul (ibid:201) kitsamas määratluses domineerimise mis tahes vorm, ühe- või kahepoolne diskrimineerimine või mõni muu sotsiaalne praktika, kus sotsiaalses interaktsioonis eelistatakse sisegrupi liikmeid välisgrupi liikmetele.

Van Dijki (ibid:206) sõnul on ideoloogia propageerimise ja taastootmise eeltingimuseks ligipääs kommunikatsioonivahenditele ja avalikule diskursusele, mis on paremini võimalik eliiti kuuluvate inimeste puhul. Ta rõhutab eliidi rolli ideoloogiliste argiuskumuste sõnastamises ning nende edasise saatuse otsustamises ehk kaasaarvamise ja väljaarvamise olulise tähtsusega otsuste langetamises.

Ta lisab (ibid:213), et domineerivat ehk eliidi-ideoloogiat on võimalik jagada kommunikatsiooni ja diskursuse kaudu. Ja just eliitide ideoloogiad on meedias kõige enam esile küündivad, olgugi, et meedia eliit ei pruugi alati täielikult nende hoiakutega nõustuda.

2.3. Meedia ja demokraatia

Habermasi (2006:419) sõnul toob kaasaegne demokraatia institutsionaalselt kokku kolm elementi – esmalt kodanike privaatse keskkonna, teiseks demokraatliku kodanikkonna, mis tähendab vabade ja võrdsete kodanike kaasamist poliitilisse kogukonda ja kolmandaks avaliku sfääri sõltumatus, mis tegutseb vahendava süsteemina riigi ja ühiskonna vahel.

Avalikus sfääris ehk avaliku arvamuse temaatilistesse kimpudesse sulandunud info ja vaatenurkade edastamise võrgustikus toimivad poliitiline, sotsiaalne, majanduslik ja meedia võim. Meedia võimu rakendamine väljendub info valikus, selle esitamise vormis kõneaine kujundamise ja teemade raamistamise ja esiletõstmisega (ibid:419).

Demokraatia jaoks oluline kodanikuühiskond on Habermasi (ibid:421-422) sõnul kaasajal osaliselt paralüeeritud, kuna avaliku sfääri on hõlvanud turumajanduslikud väärtused ning poliitilise avaliku sfääri ja kodanike side on nõrk. Poliitiline avalik sfäär vajab kodanike panust ühiskonna probleemide tõstatamisel ning eliidi diskursuses väljendatud teemadele reageerimisel. Kehva tagasiside põhjuseks on kodanike sotsiaalne ja kultuuriline kõrvalejätetus, mille tõttu on kodanikel vahendatud kommunikatsioonile valikuline ligipääs ja ebavõrdne osaluse võimalus.

Nancy Fraser (1997) on eristanud nõrku ja tugevaid avalikkuse sfääre. Nõrk avalikkus viitab sellistele tegevustele, kus arutelu sisaldab vaid arvamuse kujundamist. Tugev avalikkus on enam seotud institutsionaliseeritud võimuga ja sealsete tegevuste diskursus hõlmab nii arvamuse kujundamist kui ka otsuste tegemist (läbi Barnetti 2004:12).

Meedia ja demokraatia suhe toimub osalt läbi avaliku arutelu võimaldamise, mis tagab demokraatlike otsuste aluseks oleva avaliku poliitika vastavuse avaliku arvamusega. Samas on kaasaegses ühiskonnas Page (1996:2) sõnul suur osa avalikust debatist esmalt professionaalselt vahendatud avalikkussuhete esindajate, analüütikute, ajakirjanike jt poolt, kes teisalt ei ole sageli kõneks oleva valdkonna eksperdid. Need aspektid avavad omakorda võimaluse eksitava ja pooliku info edastamiseks, mille tulemusena võib avalikkus asuda toetama ka omaks võetud väärtustega vastukäivaid või kahjulikke poliitikaide.

Meedia vahendatusele seab Habermas järgmisi tingimusi. Tema hinnangul võib vahendatud avalikus sfääris toimuv poliitiline kommunikatsioon „hõlbustada kaasaegses ühiskonnas legitimeerimise protsessi vaid siis, kui isereguleeriv meediasüsteem on oma sotsiaalsest keskkonnast sõltumatu ning kui anonüümsele auditooriumile on kindlustatud tagasiside informeeritud eliidi diskursuse ja kodanikuühiskonna vahel“ (2006:1-2).

Gurevitchi ja Blumleri (1995:270) sõnul on meedia suhtes teatud demokraatlikud ootused, mis seonduvad poliitilise süsteemi toetamisega:

- Sotsiaalpoliitilise keskkonna jälgimine, kodanike heaolu mõjutada võivate arengute kajastamine.

- Täendusrikas kõneaine kujundamine, oluliste võtmeteemade, nende tekkimise ning lahendamise seotud jõudude määratlemine.
- Platvormi pakkumine poliitikutele, osapooltele ja huvigruppidele arusaadava ja sisuka argumentatsiooni jaoks.
- Ulatusliku ja mitmekülgeid vaateid hõlmava dialoogi võimaldamine (reaalsete ja võimalike) võimukandjate ja laiemal avalikkuse vahel.
- Kodanike õppimise, valikute tegemise ja (ühiskonnas) osalemise julgustamine vastukaaluks poliitilise protsessi jälgimisele kõrvaltvaatajana.
- Otsusekindel vastuseis meediaväliste jõudude püüule õõnestada meedia sõltumatust, terviklikkust ja auditooriumile keskendatuse võimet.
- Auditooriumi liikme austamine potentsiaalselt oma poliitilisest keskkonnast hooliva ja arusaava isikuna.

Samas on nende ootuste täitumisel mitmeid takistusi (ibid:271-272). Need võivad olla konfliktid demokraatlike väärtuste vahel ja autoriteetsete poliitilise kommunikatsiooni poolte keskendatus oma eliidi maailmale. Lisaks ei soovi ega peagi kõik auditooriumi liikmed poliitiliselt aktiivselt tegutsema. Meedia saab taotleda demokraatlike väärtuste ellu viimist vaid sellisel viisil, mis on vastav olemasolevale sotsiaalpoliitilisele ja majanduslikule keskkonnale.

2.4. Gaasijuhtme Nord Stream rajamine kui keeruline teema

Järgnevalt on esitatud antud töö osas oluliseks peetud info Nord Streami kohta, käsitletud Eesti ja rahvusvahelisi gaasitrassiga seonduvaid huvisid ja teema akadeemilist uurimist, et paigutada arvamuskülgede debatt ühiskondlikku konteksti.

2.4.1. Ühiskondlik kontekst

Nord Streami idee esimesed arutlused pärinevad juba 1993. aastast, mil projekt kandis üldnime Põhja-Euroopa gaasijuhe. Gaasitrassi rajamine sai ametliku alguse 1997, kui Venemaa ettevõtte Gazprom ja Soome ettevõtte Fortum Oyj moodustasid ühisettevõtte North Transgas OY. 2000. aasta detsembris anti projektile Euroopa Liidu TEN ehk üleeuroopaliste võrkude projekti staatus. 2005. aastal sai Gazprom North Transgasi ainuomanikuks. Samal aastal kirjutati Berliinis alla kokkulepe gaasitoru ehitamiseks ja haldamiseks. Lepingu

allkirjastamisel osalesid Venemaa president Vladimir Putin ja viimaseid päevi Saksamaa liidukantsler Gerhard Schröder, kellest sai kuu peale kantsleriameti lõppu gaasijuhet rajava firma juhtkonna liige. Ettevõtte registreerimisest alates on Gazprom omanud selles enamusosalust. Aprillis 2010 avati Venemaal Nord Streami gaasijuhtme ehitus.

Gaasijuhtme veealune osa algab Viiburi lähistelt Portovaja lahest ja kulgeb 1200 km ulatuses Läänemere põhjas kuni Greifswaldini Saksamaal. Lisaks Venemaa ja Saksamaa territoriaalvetele on gaasijuhe kavandatud läbima Soome, Rootsi ja Taani majandusvööndeid. Ühenduste rajamist merealusest torust Läänemereäärsetesse riikidesse pole ettevõttel kavas (Nord Streami gaasijuhtme taustinfo 2007).

Nord Streami kui veealuse trassi rajamise alternatiivina on välja käidud ka maapealse gaasijuhtme Yamal 1 pikendamine ning Amberi nimelise alternatiivse trassi ehitamine. Hoolimata sellest, et nende ehitamine oleks veealuse trassi rajamisest oluliselt odavam, on Gazprom nende arendamisest osanike taatele ja suurtele hoolduskuludele viidates keeldunud. (Whist 2009:184).

2.4.2. Eesti positsioon ja huvid

Ühe võimaliku variandina on Nord Stream kaalunud torujuhtme paigaldamist osaliselt Eesti majandusvööndisse, kuid sellest loobuti. Nii pole Eestil gaasitrassi rajamise osas olnud mingit sõnaõigust, kuna trass ei läbi Eesti territoriaalvett. Siiski pidi Eesti riik otsustama, kas lubada keskkonnamõjude uurimist. Nimelt esitas Nord Stream AG 31. mail 2007 Eesti välisministeeriumile majandusvööndi uurimisloa taotluse. Taotluses soovis ettevõtte teha geofüüsikalisi ja geotehnilisi uuringuid, visuaalseid ülevaatusi ja võtta setteproove Eesti majandusvööndis. Seega oli Eesti silmitsi vajadusega selles osas seisukoht kujundada. Uuringute lubamise jaoks palus protsessi juhtinud välisministeerium arvamusi 18 ametkonnalt ja teadusasutustelt. Samal ajal puhkes ka meedias suurem debatt selle üle, kas peaks lubama keskkonnauuringuid või mitte. Nord Streamile keskkonnauuringute loa andmist arutas eraldi ka Riigikogu, kes tegi 27. oktoobril 2009 avalduse, mille järgi pole Nord Streami gaasitoru keskkonnamõju piisavalt hinnatud ning selle rajamist ei tohiks lubada.

Keskkonnakaitselised aspektid olid Eesti arutlustes, eelkõige aga loa taotlusele vastamise perioodil peamisel kohal. Selle keskne suund oli välja selgitada, kui palju võiks gaasitrassi merepõhja ehitamine mõjutada Läänemere looduskeskkonda. Selles kontekstis on mainitud keemiarelva hoiustamiskohtade potentsiaalset leket, ohtusid seoses laevatamise ja pommimatmiskohtadega, samuti koosmõju teiste infrastruktuuridega. Keskkonna seisukohalt

tuli arvestada ka sellega, et Rahvusvaheline Merendusorganisatsioon kuulutas 2005. aastal Läänemere eriti tundlikuks merealaks.

Valitsuse kommunikatsioonibüroo loataotluste arvamuste kokkuvõttest 2007. aastast (kasutatud siin ja järgnevalt) selgub järgmisi keskkonnakaitselisi aspekte:

- Eesti Mereinstituudi hinnangul on andmestik trassi rajamise merepiirkonna kohta puudulik, mistõttu on vajalikud täiendavad merekeskkonna uuringud.
- Eesti Geoloogiakeskuse hinnangul on taotleja uurimiskompleks sobilik kõnealuste mereuuringute läbiviimiseks.
- Meresüsteemide instituudi hinnangul tuleb loa andmisel fikseerida protseduur juhuks, kui merepõhjast leitakse laskemoona.
- Keskkonnaministeerium soovib enne taotlusega seonduva otsuse langetamist küsida taotlejalt selgitust uurimismeetodite ning uuringu ülesehituse osas.
- Tallinna Tehnikaülikooli Geoloogia Instituudi hinnangul on oluline välja selgitada põhjasetete toiteainete sisaldus ning ohtlike raskemetallide, radioaktiivsete elementide ja inimtekkeliste orgaaniliste saasteainete sisaldus.

Selgelt eitava positsiooni võttis uuringute lubamise suhtes Eesti Teaduste Akadeemia, viidates torujuhtme rajamisega seonduvatele juriidilistele, tehnoloogilistele ning julgeoleku-alastele probleemidele. Akadeemia hinnang viitas Soome lahe põhjas asetsevatele miinidele ning võimalikule gaasitoru plahvatusetele ning mainis negatiivse aspektina Vene gaasifirma Gazprom gaasitrasside ohtlikkust. Teaduste Akadeemia hinnang juhib tähelepanu asjaolule, et mere põhjas asetseva lõhkekeha plahvatusete korral ehitustööde ajal võib osa vastutust landeda Eestile.

Kuigi tegemist oli just keskkonnauuringute loa küsimisega, omandas julgeolek ja sellega seonduv poliitiline aspekt Eestis looduskaitse kõrval vähemalt võrdväärse koha.

Poliitilise aspekti osas oli esikohal kaalutlus, kuivõrd annab Venemaa suurenenud võimalus Läänemeres pidevalt kohal olla naabrile eeliseid Eesti ja tema tundliku info suhtes. Eesti Teaduste Akadeemia vastus välisministeeriumile (2007) märgib Gazpromile Vene duuma poolt antud õigust piiramatuks relvastumiseks gaasitrassi rajamise ja turvamise kaitsmise nimel: „Gazpromi militariseerumine ja Vene laevastiku regulaarne või ebaregulaarne ning Gazpromi relvastatud jõudude kohalolek majandusvõõndis ja võimalik, et ka teise riigi territoriaalvetes võib olla aktsepteeritav Soome ja Rootsi taolistele neutraalsetele riikidele, kuid ei saa olla vastuvõetav Eestile ja Poolale kui NATO liikmesmaadele.“

Julgeoleku üks osa on energiaturvalisus. Eesti vähest keskendatust energiapoliitika arendamiseks kritiseeris tollane välisministeeriumi asekantsler Raul Mälik (2006), märkides, et senine Eesti töö selles vallas on olukorra tõsidust arvestades ebapiisav – püüdnud leida uusi lahendusi energia saamiseks pole reaalseid tulemusi andnud. Lisaks on Balti riigid gaasi osas täielikult sõltuvad Venemaa tarnevõrkudest ja varustusest.

Riigi tasandil on energiapoliitika vähemalt vormiliselt tänaseks päevaks rohkem tähelepanu pälvinud. Nii selgub näiteks 2010. aasta Eesti julgeolekupoliitika aluste eelnõu seletuskirjast, et selles on senisest enam käsitletud energiapoliitika arengusuundi, muu hulgas ka tuumaenergia kasutuselevõtu võimalust kui varustuskindluse suurendamise vahendit. 2010. aasta märtsis veel eelnõu staadiumis olnud alustes märgiti Eesti mõjutatust mitmetest globaalsetest arengutes, muu hulgas ka energia vallas. „Muutused Euroopa Liidu ja Venemaa vaheliste energiatarvete väljakujunenud struktuuris võivad mõjutada ka Eesti majanduse toimimist. Elektri- ja gaasivarustuse eraldatus Euroopa ühendatud energiavõrgustikest suurendab elutähtsate teenuste tagamise riske. Eesti asukohast tulenevad võimalused majandustegevuseks energiakandjate transpordil on tundlikud majandusliku ja poliitilise surve suhtes.“ (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010).

2.4.3. Rahvusvahelised huvid

Rahvusvaheliselt oli Eesti gaasitrassi rajamise osas mõnevõrra keerulisel positsioonil. Nord Streamil oli selge Euroopa Liidu toetus, kuna sellele oli antud üleeuroopaliste võrkude projekti staatus. Teisalt oli Lääne-Euroopa 2006. ja 2009. aasta talvel Ukraina ja Vene gaasitüli tõttu eriti selgelt tajunud ühelt poolt küll Venemaa ebakindlust, teisalt aga ka seda, et iga täiendav vahendaja energia transiidis võib olla potentsiaalne probleemide tekitaja.

Vähendamaks sõltuvust Venemaa ja Gazpromi gaasitarvetele, algatasid erinevad ettevõtted muu hulgas Euroopa Investeeringupanga ja Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupanga rahastamisel Nabucco gaasijuhtme kavandamist. See peaks transportima maagaasi Türgist Austriasse läbi Bulgaaria, Rumeenia ja Ungari. 2009. aastal allkirjastasid Austria, Bulgaaria, Rumeenia, Ungari ja Türgi ametliku kokkuleppe gaasijuhtme rajamiseks, kuid projekti elluviimine on veninud. Gazprom on samas teinud järjest lepinguid erinevate Lääne-Euroopa energiafirmadega ning muu hulgas omandanud osaluse Nabucco plaanitud lõppsadamas Austrias. Lisaks konkureerivad selle gaasitrassiga Gazpromi kavandatavad gaasijuhtmed Blue Stream ja South Stream.

Tallinna ülikooli rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituudi teadur Jeroen Bult (2010) on lühidalt kokku võtnud lähiriikide peamised mured seoses gaasijuhtmega. „Enamik Läänemere-äärseid riike kartis, et kõige tähtsam osaline Venemaa gaasihiiglane Gazprom ja selle peamine aktsionär Venemaa Föderatsioon kasutavad torujuhtme ehitamist ära mitmelaadsetel kurjakuulutavatel geopoliitilistel eesmärkidel. Soome ja Taani olid eelkõige mures Nord Streami võimaliku keskkonnavalase mõju pärast Läänemere haprale ökosüsteemile. Eesti, Läti, Leedu ja Poola rõhutasid ka potentsiaalseid poliitilisi, majanduslikke ja sõjalisi ohte.“

Rootsi, kellel on Läänemere riikidest kõige suurem majandusvõõnd merel, hoidis oma lõplikku seisukohta just keskkonnaargumentidele viidates pikalt tagasi, kuid otsustas siiski Nord Streami gaasijuhtme lubamise 2009. aasta 5. novembril. Samal päeval teatas loa andmisest ka Soome. Bult (ibid) toob esile Soomes esitatud arvamusi, et otsus võib tuua isegi keskkonna mõttes kasu: „naftaveo kasvamine laevadega läbi ökoloogiliselt haavatava Läänemere hakkab tõenäoliselt aeglustuma. Poliitiliste ja sõjaliste tagajärgede osas võis kuulda samalaadset vaoshoitud reageeringut: energia on alati olnud poliitiline probleem ja kui Venemaa kaalub mõtet suurendada sõjalist kohalolekut Läänemerel, ei ole selleks vaja gaasijuhet.“

Sisuliselt ütleb Bult (ibid), et „põhjamaise solidaarsuse unistusest“ kantud Eesti kaotas Nord Streami lahingu. „Tallinn jättis täielikult kahe silma vahele (geo)poliitilised muutused Euroopa malelaual, mille tulemusel Saksamaa ja Venemaa diplomaatiline surve Rootsile hakkas aina kasvama. /.../ Kõik otsused langetatakse nüüd Eesti selja taga, Rootsi, Soome ja Taani aga on olukorras, kus nad saavad pidada Nord Streamiga asjalikke kõnelusi, hoida torujuhtme rajamisel silm peal ning aegsasti tuvastada võimalikke keskkonnohte. Stockholmis, Helsingis ja Kopenhaagenis jäi peale Realpolitik, Tallinn aga kaotas Nord Streami lahingu.“

Seevastu Venemaa on osanud häid suhteid luua nii Euroopa Liiduga tervikuna, kuid veel enam on sõlmitud kahepoolseid sidemeid liikmesriikide, eriti Saksamaaga. Politoloogilises mõttes on Euroopa Liit Whisti (2009) hinnangul kantud Willy Brandti aja Ostpolitik suunast ning selle mantra on kaasata Venemaad, et luua harmooniat, samuti peaks majanduslik integratsioon Venemaaga vähendama Euroopa Liidu ja Venemaa vahelisi konflikte. (2009:179). Samas on viidatud Rootsi julgeolekuspetsialisti Larssoni väitele, et Venemaa on energiat erinevatel viisidel poliitilise relvana kasutatud enam kui 55 korral alates 1991. aastast

eesmärgiga mõjutada sihtriigi poliitikat. Kuna suur osa sarnastest katkestustest on toimunud endiste NLiidu maades, on osa autorite sõnul põhjust rääkida Venemaa energiapoliitika neoimperialistlikust haardest. Whist märgib Baltimaade suurt gaasisõltuvust Venemaast ning lisab, et kui oletada, et Moskva kasutaks energiat oma neoimperialistliku välispoliitika huvides, siis võiks Nord Streami kergelt tõlgendada kui vahendit Baltikumile gaasitarne peatamisega surve avaldamiseks ilma et see mõjutaks Lääne-Euroopat.

Whist (2009:196) kirjeldab gaasitoru kui Euroopa jagaja ideed Eesti välisministeeriumi energeetika- ja keskkonna büroo direktori Mati Murdi sõnadega: „Nord Stream, Gazprom ja projekti Euroopa partnerid ütlevad, et projekt on oluline, kuna see tagab otsese varustatuse meile Euroopas, täpsemalt Euroopa Liidus. Selles kontekstis on põhjust küsida, kus on Euroopa ja Euroopa Liidu piir? Kui Gazprom ja Venemaa valitsus arvavad, et Euroopa Liit algab Saksamaa piirist, siis see ei ole aktsepteeritav. See on selgelt jaha ja valitse poliitika ning on väga kahetsusväärne, et projekti Euroopa partnerid kasutavad sama retoorikat.“

Oodatult keskendub suur osa Nord Streamiga seonduvatest käsitlustest majandusele ja energeetikale. Mõlema aspekti peamine probleem on ressursside nappus. „Kehtiv asjade seis on pannud osa autoreid kõnelema uuest külmast sõjast üha vähema hulga ressursside pärast ja pole kahtlust, et energiaga seotud teemad on rahvusvahelises agendas esikohal. Selles kontekstis on Euroopa Liidul kasvav vajadus väliste energiavarude ning järjest enam mitmekesiste gaasitarnete viiside järele.“ (Whist 2009) Olukorra üheks katalüsaatoriks oli Euroopa jaoks Vene-Ukraina gaasitüli aastatel 2006 ja 2009.

Majanduslikus aspektis tuleb märkida ka võimalikke probleeme Venemaa suutlikkusega tagada gaasitarneid nii ekspordi kui siseriikliku tarbe jaoks. Whist (2009:194) sõnul võib probleem tõusta faktist, et „Venemaal on väheste investeeringute tõttu infrastruktuuri ja uutesse gaasimaardlatesse peagi probleeme tootmise tasakaalustamisega, arvestades tõusvat sisemaist nõudlust ning kasvavaid ekspordilepinguid.“

Raul Mälgu (2006) sõnul on varude ammendumise olukorras maailmaturul peaküsimuseks tooraine kättesaamine, mitte enam niivõrd selle hind. See paneb ka Euroopa Liidu liikmesriike kõrvale jätma liidu võimaliku ühistegevuse ja tagama endale piisav ligipääs vajalikule toorainele. Teisalt maksavad energiaturul tema sõnul lisaks majanduslikele aspektidele ka riikide poliitilised kaalutlused. „Suhted energiavaldkonnas võivad kujuneda vastandlikuks demokraatlike väärtuste ja isegi rahvusvahelise julgeolekuga, kui see on osalistele kasulik.“

2.4.4. Nord Streami meediakajastuse uuringud

Nord Streami gaasijuhtme teema on ka akadeemilises maailmas suhteliselt vähe uuritud. Bouzarovski ja Konieczny (2010:2) on märkinud, et arvestades suurt meedia tähelepanu ja avalikkuses tekkinud vastuolusid, on akadeemiline sfäär teema silmapaistvalt tähelepanuta jätnud. Täpsemalt vajaks nende sõnul teaduslikku vaadet praegu „ebapiisav arusaam erinevatest komplekssetest viisidest, kuidas gaasitrass on juurdunud regiooni laiemasse geopoliitiliste ja majanduslike suhete võrku. Puudulik on ka teoreetisel pinnal põhinev uurimuslik teave gaasijuhtmega seonduvate institutsionaalsete ja ruumiliste võrgustike kohta.“ Poola autorid on selles osas eriti kriitilised Nord Streamiga otseselt seonduvate Läänemere äärsete riikide suhtes, kus on küll ulatuslik meedia huvi, kuid vähe akadeemilist tuge.

Käesoleva uurimusega sarnaselt on Nord Streami teemat oma bakalaureusetöös käsitlenud Martin Rits (2009). Tema töö keskendus väljaannete arvamusartiklite ja juhtkirjade hoiakule ning esitatud argumentidele. Tööst selgus, et Postimehe ja Eesti Päevalehe arvamuslugude valdav hoiak oli pigem Nord Streami torujuhtme vastane kui seda pooldav. Samas olid juhtkirjad pigem gaasijuhtme keskkonnauuringuid toetavad või neutraalsed. Peamine pooltargument oli Euroopa energiajulgeoleku kasv ning vastuargument julgeolekuhoht läbi Vene sõjalaevastiku kohalolu Läänemeres.

Bouzarovski ja Konieczny (2010) uurisid Poola avalikke diskursusi ja poliitikaid ning geopoliitilist dünaamikat seoses Nord Streami gaasijuhtmega ning on seega ainsa teadaoleva käsitluse autorid, mis seondub otsesemalt käesoleva magistritöö teemaga. Täpsemalt keskendus nende uurimus gaasitrassi rollile Balti regiooni rahvuslike julgeolekuhuvide väljendamisel ning rahvusvaheliste suhete strateegiate kujundamisel. Nende hinnangul lõhub Nord Stream Baltimaade geopoliitilisi ja majanduslikke suhteid, kuid samal ajal loob pinnase uute sidemete ja lähenemiste tekkimiseks.

Poola autorid märkisid, et sealses avalikkuses esile kerkinud diskursusi mõjutasid oluliselt riigi ajalooliselt pingelised suhted Venemaaga ning energiaallikate geopoliitiline komplekssus.

Mõnevõrra oodatud diskursuste kõrval, nagu Nord Streami poliitilise kontrolli kasv EL riikide üle ning teema tõusmine välispoliitika rakendamise eesmärgiks, kerkis esile ka üks spetsiifiliselt Poolaga seonduv diskursus. Nimelt sidusid poolakad omavahel riigi rolli Ukraina Oranži revolutsiooni toetamisel ning Nord Streami gaasijuhet. Täpsemalt märgiti

sageli, et „tegelik“ põhjus Venemaa valikul ehitada merealune trass seondub valitsuse otsusega „karistada“ Poolat selle rolli eest Ukraina sündmustes, mille tulemusena vähenes seal Venemaa poliitiline mõju“ (Bouzarovski ja Konieczny 2010:11). Olgu öeldud, et Poola jaoks on veealune gaasijuhe probleemiks, kuna uue trassi valguses on ebatõenäoline varem plaanitud maapealse Yamal gaasijuhtme juurdeehitus ning Amberi nimelise uue maapealse juhtme rajamine ning seega väheneb Poola võimalik sissetulek gaasitarnest.

2.5. Põhimõisted

Järgnevalt on selgitatud töös esile tulevaid olulisi põhimõisteid ning näidatud, keda on Nord Streami gaasijuhtme teemalises diskussioonis mõistetud arutelus osalejatena. Gaasijuhtme sünonüümidenäna on nii analüüsi aluseks olevates arvamusedartiklites kui ka käesolevas töös kasutatud gaasitoru ja gaasitrassi terminid.

Ekspert on Eesti keele seletava sõnaraamatu (2009:287) järgi „mingi ala asjatundja, keda rakendatakse eriteadmisi nõudvate küsimuste lahendamiseks“ Töös on eksperdina mõistetud inimest, kes määratleb end vastaval ala spetsialistina ning kellel on erialale vastav töökogemus ja/või haridus.

Poliitikuna on määratletud isikud, kes kuuluvad erakonda ning kelle põhitegevusala on seotud poliitika kujundamise ja jõustamisega, on riigikogu või valitsuse liikmed. Eesti keele seletava sõnaraamatu (2009:349) määratlus on veidi laiem, mõistes selle all „aktiivselt poliitikaga tegelevat isikut.“ Veidi täpsemat definitsiooni aitas leida Websteri sõnaraamat (1989:1153), mille järgi on poliitik „valitsemise kunstis ja teaduses vilunud isik ehk inimene, kelle jaoks poliitika on professionaalne tegevus; isik, kes tegeleb poliitikaga isikliku või kellegi osapoole kasu saamiseks.

Nord Streamiga seotud isiku all on silmas peetud persoone, kes töötavad otseselt Nord Streami projekti hüvanguks ehk on projektiga seotud tegevuse eest tõenäoliselt tasustatud.

Ajakirjanikuna on töös mõistetud inimest, kes määratleb end ajalehe toimetuse liikmena. Töös on eraldi arvestatud kolumniste, kes ei kuulu ajalehe toimetusse.

Diskursusena vaatlleb antud töö van Dijkist (2005:228-232) lähtuvalt tekstiliselt väljendatud kommunikatiivset sündmust, milles osalevad konkreetsed sotsiaalsed agendid konkreetses ümbruskonnas ja kontekstis.

Ideoloogiline ruut on van Dijki (2005:314) mõiste, milles väljendatakse või varjatakse infot lähtuvalt kõneleja või kirjutaja huvidest. See sisaldab „meiena“ määratletud sisegrupi ja „nendena“ esitatud välisgrupi omavahelist vastandamist, milles rõhutatakse sisegrupi positiivseid ja välisgrupi negatiivseid omadusi ning varjatakse negatiivset enda ja positiivset infot vastase kohta.

3. Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Käesoleva magistritöö põhifookuses on Nord Streami gaasijuhtmega seonduvate aramusartiklite uurimine ja nendes toimuba debati iseloomustamine ja hindamine.

Uurimistöö üks eesmärke on vaadelda, kes osalevad gaasijuhtme teemalises diskussioonis ning millise panusega. Teine suurem eesmärk on analüüsida aramusartiklitest esile tulnud diskursusi ning hinnata debatti nendest lähtuvalt. Järgnevalt esitatud uurimisküsimused annavad töö fookusest selgema pildi.

1. Milline temaatiline kategooria on Eesti suuremates ajalehtedes toimunud diskussioonis prevaleeriv (sise-, välispoliitika, julgeolek, keskkond või majandus)? Milline temaatiline muutus toimub 2005-2010 aastate jooksul?
2. Millised grupid osalevad Nord Streami teemalises diskussioonis? Milline on gruppide debatis osalemise aktiivsus?
3. Milline on diskussiooni tonaalsus ja kirjutajate hoiak teema peamistesse aspektidesse – gaasijuhtme rajamise ja selleks vajaliku keskkonnauuringu lubamise.
4. Millised peamised diskursused esinevad Nord Streami gaasijuhtme teemalistes aramuslugudes?
5. Milliseid vastandumisi debatis esineb?
6. Milline on Nord Streami arutelu lähtuvalt selle võimest välja tuua erinevaid riske ühiskonnale?
7. Kui põhjalik on aramuslehtedel toimunud diskussioon?

4. Meetod ja valim

Uurimisküsimustele vastamiseks kombineeritakse kahte meetodit: standardiseeritud kontentanalüüsi ja diskursuseanalüüsi. Esimesega analüüsitakse diskussiooni teemasid, osalevaid gruppe ning nende hoiakuid, teine aitab lisada analüüsi sügavust ja vastab küsimustele gaasijuhtme debati peamiste diskursuste ning vastandumiste kohta.

4.1. Valim

Kontentanalüüsi valimiks on ajavahemikus 1. jaanuar 2005 kuni 1. aprill 2010 ajalehtedes Postimees (32) ja Eesti Päevaleht (23) ilmunud Nord Streami teemalised arvamuskirjutised. Nimetatud ajalehed on valitud seetõttu, et nad on üleriigilise leviga ja määratlevad end kvaliteetlehtedena, mis lubab eeldada, et nende kajastus sisaldab ühiskonnas oluliste teemade, antud juhul ka magistritöö uurimisobjektiks olevat Nord Streami gaasijuhtme arutelu.

Periood on valitud eesmärgiga leida võimalikult lai ajavahemik gaasitrassiga seotud artikleid, mis võimaldaks hinnata ka teema käsitlemise muutumist ajas. 2005. aasta on perioodi alguseks valitud seetõttu, et see on varasem aasta, mil mainitud lehtedes leidis viide Nord Streami gaasijuhtmele selle praeguses mõistes. Laiem otsingusõna „gaasijuhe“ ei aidanud leida varasemaid arvamuskirjutisi, mis võinuks käsitleda sama projekti selle varasema Põhja-Euroopa gaasijuhtme nime all.

Uuringus on kaasatud need arvamuskirjutised, kus on käsitletud Nord Streami gaasitoru teemat. Nimetatud artiklid on selekteeritud ajalehtede interneti versioonide otsingumootorite abil, kasutades otsingusõnaühendeid „Nord Stream“, „gaasitoru“ ja „gaasijuhe“. Otsinguga leitud ajalehtede kogutekstidest, mida oli kokku 635, valiti välja arvamusküljel ilmunud konkreetse autori arvamused, välja on jäetud juhtkirjad, lugejate kirjad ning niinimetatud „teised meist“ rubriigis ilmunu. Peale tekstide läbilugemist eemaldati valimist need tekstid, mis ei kajastanud Nord Streami gaasijuhet või märkisid seda riivamisi. Valimi lõplikuks arvaks jäi kontentanalüüsiks 55 teksti.

Käesolev töö keskendub arvamuskülgedel esinenud kirjutiste analüüsile. Arvamuskülgedel on meedias mitmes mõttes eriline ja suunaandev roll. Ühelt poolt tegeleb see teemade esiletõstmisega, valides samas, kelle arvamust ajalehte lastakse. Teisalt võimaldab arvamuskirjutis uudistega võrreldes märgatavalt suuremat lehepinda ning seega ka sügavamalt

teema käsitlest. Seepärast on käesoleva magistritöö analüüsiks valitud just arvamuskülgede kirjutised.

Diskursusanalüüsiks on valitud sellised tekstid, milles ilmnesid selgelt erinevad diskursused Nord Streami gaasijuhtme rajamisega seonduvalt. Need eristusid kogu kontentanalüüsi materjali mitmekordsel lugemisel ja van Dijkist (2005) lähtuvalt järgnevate aspektide alusel: „meie“ ja „nende“ rühmade selge defineerimine ja ideoloogilise vaenlase väljatoomine; konflikti esitamine; tugevalt ilmnevad hoiakud. Need aspektid on lähemalt käsitletud diskursusanalüüsi alapeatükis.

Eelpool nimetatud aspekte arvestades jagunesid diskursused töös geograafilisel printsiibil Euroopa, Venemaa ja Eesti mõõtmete alla. Nende all on omakorda välja toodud aladiskursusi.

Valimi tekstide kontekst on samasugune, kõigi puhul on tegemist arvamusküljel ilmunud artiklitega. Nendest eristuvad vaid Tarmo Soomere Riigikogus peetud aruanne ja Mart Laari kirjutis, mis oli algselt saadetud erakonna siselisti.

4.2. Standardiseeritud kontentanalüüs

Kontentanalüüs kui meetod on ühe selle looja Bernard Berelsoni (1954:489) sõnul „uurimistehnika kommunikatsiooni manifesteeritud sisu objektiivseks, süstemaatiliseks ja kvantitatiivseks kirjeldamiseks.“

Lasswell, Lerner ja Pool defineerivad kontentanalüüsi kui „kvantitatiivset semantikat“, mis püüdleb objektiivsuse, täpsuse ja üldistuse poole läbi statistilise meetodi kasutamise“ (Gerbner 1964:483).

Kontentanalüüs on McQuaili (2000) sõnul kõige olulisem ja laialdaselt kasutatav uurimismeetod, mille statistiline tulemus kehtib laiema meediareaalsuse kohta kui vaadeldud tekstikogum.

Meedia analüüsija taotleb Gerbneri (1964:480) sõnul selle süsteemi uurimist, mis peitub massimeedia faktide ja formaadi taga ning vaatleb sisu kui sotsiaalse kommunikatsiooni ja institutsionaalse dünaamika väljendust ning kui sotsiaalsete suhete formatsiooni. Seega on massimeedia sisu analüüsija peamine ülesanne „teaduslikult koguda ja testida sisust tulenevat, mis võib sisaldada endas üldiselt tunnustamata ja ootamatuid järeldusi; isoleerida ja uurida põhjuslikke seoseid sisus, mis jäävad tavapärase uurimise alt välja ning tuua välja sisus

peituvaid varjatud reeglipärasusi, mis väljendavad sotsiaalse korra objektiivseid mehhanisme“ (ibid:482-483). Seega peaks uurija tema sõnul keskenduma just varjatud sotsiaalsete suhete välja toomisele.

Kuna kontentanalüüs on Deaconi (1999) sõnul meetod, mis on suunatud nii-öelda „suure pildi“ andmisele, siis peaks see sobima ka antud töö üheks meetodiks, et kaardistada valitud teema käsitlusele iseloomulikke nähtusi. Täpsemalt on kvantitatiivse kontentanalüüsiga kavas selgitada välja gaasijuhtme Nord Stream arvamuskirjutajate hulk teatud perioodil, kirjutajate sotsiaalne roll, suunitlus, viidatavad infoallikad, kesksed põhi- ja kõrvalteemad ning põhisubjektid, kellega teemat seostatakse.

Uurimuse analüüsiühikuks on artikkel. Arvamusküljel ilmunud lood on uurimiseks valitud, et vaadelda, millist teadlikku sõnumit soovitakse Nord Streami gaasijuhtmega seoses edastada.

Kontentanalüüsi teostamiseks on koostatud kodeerimisjuhend, mis on toodud lisas 2. Iga arvamuskirjutaja puhul kodeeriti artikli formaalsed kategooriad (väljaanne, ilmumise aeg) ja sisulised kategooriad, milleks olid teksti autor, tema seotus Eestiga, teema läbivus tekstis, teksti peateema, teksti kõrvalteemad, viidatavate infoallikate hulk ja olemus, teemaga seostatud subjektid, teksti tonaalsus ning suhtumine gaasijuhtme rajamise ja selleks vajalike keskkonnauuringute lubamisse.

Kontentanalüüsi teksti autorile ja tema sotsiaalsele positsioonile keskenduv analüüsikategooria määratleb diskussioonis osalejad. Eraldi on vaadeldud eksperte, et näha, millised valdkonnad on debatis kaetud. Täpsemalt on kodeerimisel välja toodud julgeoleku-, keskkonna-, majanduse, õigusteaduse ja politoloogia alased eksperdid. Täiendavad kategooriad on MTÜde esindajate ning Nord Streamiga seotud isikute jaoks. Eraldi on kodeeritud ajalehe toimetuse kuuluvad ajakirjanikud ning toimetusevälised kolumnistid. Autorite sotsiaalse positsiooni määratlemine võimaldab vastata uurimisküsimusele selle kohta, kui laiapõhjaline on erinevate sotsiaalsete gruppide osalus diskussioonis. Siit saab omakorda hinnata, millise grupi sõnum on vähemalt arvuliselt esiplaanil ning prevaleeriv.

Erinevate elualade ja spetsialiseerituse määratlemisel on töös lähtutud peamiselt arvamuskirjutaja nime laiendist. Enamasti on selle lisanud autor ise, kuid võib olla ka juhtumeid, kus autor pole enda sotsiaalset staatust lisanud ning seda on teinud lehe toimetuse. Enesemääratlus on töös vaadelduna peamine, sest kuigi inimestel võib olla erinevaid sotsiaalseid positsioone, võib ta enda esitlemisel mõnda neist esile tõsta ning mõnda pigem

varjata. Nii võib nime juurde lisatud täpsustus olla kõnekas, sest annab teada, kellena kirjutaja hetkel esineda soovib. Kui autoreid vaadeldes ilmneb selgelt mõne asjassepuutuva positsiooni kirja panemata jätmine, siis on seda ka märgitud.

Analüüsi sisule keskenduvad kategooriad uurivad valitud artiklite pea- ja kõrvalteemasid ehk milline on teksti keskne teema või rõhuasetus ja millises võtmes gaasitoru teemat käsitletakse. See aitab leida vastuse uurimisküsimusele selle kohta, milline temaatiline kategooria (näiteks sise-, välispoliitika, julgeolek, looduskeskkond või majandus) on Eesti suuremates ajalehtedes Nord Streami teemadel juhtiv. Sisepoliitika all eristatakse omakorda valitsuse tegevust ja Eesti mainet. Eraldi teemade all on välja toodud rahvusvaheliste suhete ning poliitika tegemise, sh poliitilise kultuuri kategooriad. Lisaks on kodeeritud teema läbivus tekstis või selle esinemine teisejärgulisena.

Viidatavate allikate kategoorias on välja toodud, kas toetutakse ühele, rohkemale või mitte ühelegi allikale, samuti, kas viidatud on meediatekstidele, teadusuuringutele, poliitikute või erinevate ekspertide argumentidele. Kogutud materjali alusel saab teha järeldusi selle kohta, kellele või millele diskussioonis osalejad oma väiteid esitades toetuvad. Näiteks kuivõrd toetutakse teadusuuringutele või prevaleerivad diskussioonis pigem sügavalt toestamata väited. Viidatavate infoallikate kategooria võimaldab täiendavalt hinnata debati sisulist kvaliteeti.

Põhi- ja kõrvalsubjektide analüüsikategooria näitab, kellega artikli autorid teemat eelkõige seostavad, kas näiteks Eesti valitsusega, poliitikutega laiemalt, Venemaa või Euroopa Liiduga. Subjektide loetelus on ka Venemaa ekspresident Vladimir Putin, Saksa ekskantsler Gerhard Schröder ja Paavo Lipponen kui ühed isikud, keda Nord Streami teema puhul on Eestis esile tõstetud.

Eraldi analüüsikategooria vaatleb suhtumist gaasijuhtme rajamisse ning Nord Streamile selle jaoks vajalike keskkonnauuringute lubamisse Eesti poolt.

Lisaks on vaadeldud teksti tonaalsust, leidmaks, kas tegemist on ratsionaalse või pigem emotsionaalse tonaalsusega. Selle hindamine on mõnevõrra subjektiivne, kuid võimaldab laiemas plaanis vastata uurimisküsimusele selle kohta, kas diskussiooni võib pidada emotsioonidele rõhuvaks või pigem mitte. Emotsionaalse teksti alla on kodeeritud näiteks järgmisi lõike sisaldavad kirjutised.

Aastakümneid oli minu koduregioon Euroopas kurjuse meelevaldas. Nii ei saa ma vaikides pealt vaadata, kuidas Euroopa pimedalt uude rahu sobitusse koperdab (Landsbergis 2005).

Vastupidiselt Putini Venemaa taltsutamisele oli kommunismi võitmine kukepea. Üksnes kõõrdsilmsed äärmusvasakpoolsetest lunaatikud uskusid tõega, et Nõukogude Liit oli rahuarmastav tööliste paradüüs (Lucas 2005).

Reliaabluse tagamiseks on tehtud proovikodeerimine, kindlustamaks, et valitud kategooriad annavad kodeerimisel sarnastel alustel tulemusi. Proovikodeerimise järel kategooriad täpsustusid. Samas tuleb tõdeda, et kodeerijaid on vaid üks, mis seab reliaablusele teatud piirid.

Sisemise valiidsuse kindlustamiseks on püütud tagada seost uurimisküsimustega, mille tulemusena peaks meetodi rakendamine vastama magistritöö sisulistele eesmärkidele. Välisele valiidsusele annab tuge asjaolu, et kontentanalüüsi valimis on kõik Nord Streami gaasijuhtme teemal arvamusrubriikides esitatud kirjutised.

4.3. Diskursusanalüüs

Uurimuse teine osa on läbi viidud diskursusanalüüsi raamistikus, mis peaks kõige paremini võimaldama tuvastada nii kavatsatud kui ka tekstisiseseid otsesõnu väljendamata suhtumisi. Diskursusanalüüs peaks olema teema uurimiseks sobiv, arvestades Palmquisti 1999. aastal märgitud, et „diskursusanalüüs ei anna probleemidele lahendust, aga võimaldab mõista teatud spetsiifiliste probleemide taga olevaid tingimusi ehk teema sügavaid ideoloogilisi juuri” (läbi McGregori 2004).

Diskursusanalüüs heidab valgust sellele, kuidas erineva info kombineerimisel luuakse tähendusi näiteks lausete järjestamisel või kuidas sõnumile vastaja teksti nii-öelda üles nopib ja sellele vastab. Diskursusanalüüs tuvastab ka, kuidas kõnelejad oma semantilisi kavatsusi märgistavad ning kuidas kuulajad kuuldot tõlgendavad, lisaks saavad nähtavaks teatud kognitiivsed võimed, mis sisalduvad inimeste sümboolite kasutamises” (Johnstone 2008:6).

Diskursusanalüüsil on mitmeid erinevaid suundi, kuid olgu siin neist nimetatud vaid käesoleva töö jaoks olulised esindajad. Fairclough eestvõttel keskendub üks suund teksti detailsemale analüüsile ehk on tekstuaalselt orienteeritud diskursusanalüüs. Seevastu

sotsiaalteadustes on diskursusanalüüs sageli tugevalt mõjutatud Foucault töödest ning seal pööratakse vähem tähelepanu teksti lingvistilisele poolele.

Foucault diskursusanalüüs lähtub ühelt poolt ajaloolisest pärandist, mõtte ajaloost, mis väljendub omakorda keeles. Tema vastandas keele analüüsi ja diskursiivse sündmuse analüüsi. „Küsimus, mille keeleanalüüs mis tahes diskursusefakti kohta esitab, on alati: milliste reeglite põhjal mingi lausung on konstrueeritud, ja järelkult, milliste reeglite põhjal võiks luua teisi sarnaseid lausungeid? Diskursiivsete sündmuste kirjeldus esitab teistsuguse küsimuse: miks on ilmnunud just selline lausung ja mitte mõni teine tema asemel” (Foucault 2005:31).

Fairclough (2003) märgib enda kohta, et püüab väljuda nende kahe suuna vahelistest piiridest ning hõlmata oma analüüsis mõlemat aspekti. Tema on üks kriitilise diskursusanalüüsi suunaandjaid van Dijki kõrval.

Kriitilise diskursusanalüüsi laiema definitsiooni on kokku võtnud Rannut jt (2003:39), nende sõnul keskendub diskursusepõhine analüüs „olukordade ja keelerühmadega seotud keelekasutusviisidele, käsitledes keelt kui tähenduste loojat, vahendajat ja kandjat just selle ideoloogiat kandva, keele ja võimu suhteid ja keelt kui võimukasutusvahendit kirjeldava nähtusena, selgitades, kuidas sotsiaalne keelekasutus ja võimuvahekorrad on omavahel seotud.“

Fairclough lähenemise keskne idee on lingvistilise analüüsi täiendamine intertekstuaalse analüüsiga. Van Dijkiga lähevad nende suunad seega mõnevõrra lahku. Fairclough (1995:30) sõnul on van Dijki töö fookuses representatsioon, sotsiaalsed suhted ja identiteet ning keele interpersonaalne aspekt pälvib vähem tähelepanu. Teiseks on tekstid analüüsitud lingvistiliselt, kuid mitte intertekstuaalselt, arvestades nende ehitust läbi diskursuste ja žanride konfiguratsiooni. Kolmandaks märgib Fairclough, et van Dijk keskendub ühepoolsetele uudiste loomise protsessile kui domineerivate suhete ja rassistlike ideoloogiate taastootmise stabiilsele struktuurile.

Kriitilise diskursusanalüüsi peamine teoreetiline idee seisneb Johnstone'i (2008:53-54) sõnul selles, et tekstide loomine, levik ja taju on juurdunud korduvatesse diskursiivsetesse praktikatesse, need on omakorda juurdunud sotsiaalsesse praktikasse. Need ongi peamised viisid, kuidas toimub ideoloogia levik ja taastootmine. Seega on kriitilise diskursusanalüüsi

eesmärk paljastada viise, kuidas diskursus ja ideoloogia on omavahel läbi põimunud ja nii kannab meetodi algatamine sotsiaalse õigluse ja sotsiaalse muutuse eestkõnelemise eesmärki.

Käesolev uurimus kasutab elemente Fairclough lingvistilisest analüüsist ja van Dijki seisukohti diskursusanalüüsi sotsiaalsetest suhetest.

Van Dijk (2005:230) märgib, et tema lähenemine diskursusele on „multidistsiplinaarne ning ühendab kontekstualiseeritud teksti ja kõne keeleliste, kognitiivsete, sotsiaalsete ja kultuuriliste aspektide analüüsimise ning kõike seda kriitilisest, sotsiaalpoliitilisest perspektiivist.“ Diskursuse all mõistab van Dijk kommunikatiivset sündmust, kus osaleb mingi hulk sotsiaalseid agente mingil kindlal ajal, kindlas kohas ja kindlatel asjaoludel.

Antud töö jaoks on multidistsiplinaarne diskursusanalüüs sobilik seepärast, et valitud uurimismaterjal peaks võimaldama tuvastada just selle meetodi olulisi postulaate ehk teksti laiemaid sotsiaalseid ja kultuurilisi funktsioone.

Lähtuvalt sellest, et tekst võib kanda endas mitmeid diskursuseid, on valitud analüüsiühikuks diskursus. Käesoleva uurimustöö analüüsivad diskursuse struktuurid lähtuvad peamiselt van Dijkist. Diskursiivset ja sotsiaalset praktikat on analüüsitud koos, vaadeldes teksti ja sotsiaalse konteksti omavahelisi seoseid. Esmalt on esitatud konstrueeritud diskursused, mida on seejärel temaatiliselt koondatud ja analüüsitud, võttes arvesse järgnevaid aspekte.

Esmalt on analüüsis vaadeldud **lokaalsete tähenduste** esinemist. Nende uurimine võimaldab van Dijki (ibid:313) sõnul kokku puutuda diskursuse tegeliku „sisuga“ ja sellega inkorporeeritakse enamik ideoloogilisi uskumusi teksti ja kõnesse. Siia alla kuulub nii info kohalolu või puudumine semantilistes sündmusmudelites kui ka info väljendamine või varjamine vastavalt kirjutaja huvidele. Viimast aspekti on nimetatud ka ideoloogiliseks ruuduks, mis on sisegrupi ehk „meie“ jaoks positiivse rõhutamine ja negatiivse varjamine ning välisgrupi ehk „nemad“ kohta positiivse varjamine ja negatiivse rõhutamine. Nii nimetab näiteks Nord Streami asedirektor Dirk von Ameln (2007) gaasijuhet „*usaldusväärseks, ohutuks ja keskkonnasõbralikuks energiaallikaks*“, jättes mainimata sellega seotud mitmed esile toodud riskid ja negatiivsed süüdistused.

Teise suhtes negatiivse rõhutamist on näha Edgar Savisaare (2007) näitest: „*Peaminister Ansipi ellu viidud pronksöö sündmused mängivad maagaasi kallinemises olulist rolli. Kui pronksöö pole hinnapoliitika karmistumise ainuke põhjus, siis kindlasti on see mõjur selles osas, et gaasi hinna tõus meid võimalikult valusalt tabaks.*“

Analüüsis on silmas peetud ka **kasutatud sõnavara ja lausestust**. Van Dijk (2005:317) on muu hulgas kirjutanud, et „kõneleja/kirjutaja valib vastavalt kontekstile kõige „kohasema” sõna, nii et ta saab korraga osutada välisgrupile ja samas anda edasi oma arvamuse temast.”

Näitena on toodud lõik Paul Goble (2008) tekstist: „*Kuid Vladimir Putini ja tema julgeolekuagentuuridest teenrite käe all töötab Venemaa teistsuguste eelduste järgi.*“

Rõhku asetavat lausestuse vahelduvat rütmi kasutab Robert Larsson (2007): „*Nord Stream ja selle pooldajad kinnitavad, et gaasijuhe on Euroopa ühine, mitte ainult Venemaa ja Saksamaa projekt. See on täielik vale.*“

Viimaks on püütud tuvastada **retoorilisi võtteid**, mis täidab (ibid:320) „diskursuse struktuuri eri tasanditel veenmisfunktsiooni, nagu näiteks metafooride, eufemismi, iroonia või kontrastide semantilisel tasandil või alliteratsiooni ja riimi fonoloogilisel tasandil.” Retoorika juhib vastuvõtja diskursusest arusaama ning seega on see kaudselt mentaalsete mudelite struktuuride juhtimine. Järgmiste retooriliste võtete selgitused pärinevad Eesti Keele seletava sõnaraamatu internetiversioonist:

Metafoor - sõna või väljendi kasutus uudses sarnasuse või analoogia alusel ülekantud tähenduses, varjatud võrdlus. Selle alaliigid on isikustamine ja allegooria. Näiteks „*Vene räpane raha õõnestab*“ (Lucas 2005).

Hüperbool - poeetiline liialdus, kirjeldatava asja või nähtuse iseloomulike joonte võimatuseni suurendamine. Näiteks „*Kui me seda toru ehitada ei lase, kaob lääne pool Oderit igasugune tsivilisatsioon*“ (Made 2007).

Võrdlus - kõnekujund, milles kõrvutatakse kaht nähtust või objekti mingi ühistunnuse alusel. „*Paraku paistab, et hiir – Eesti – on kaotanud orienteerumisvõime*“ (Vseviiov 2007)

Epiteet - põhisõna mõnd omadust (poeetiliselt) esiletõstev kõnekujund (täiend v. öeldistäide). Kirjeldav, kaunistav epiteet. Sõna või väljend, millega iseloomustatakse kedagi või midagi (sageli halvustavalt) „*... otsib süüdlast, keda näidata väikse, vastiku, tigateda riigina ...*“ (Vseviiov 2007)

Lisaks struktuurilistele aspektidele vaadeldakse diskursuste konstrueerimise sotsiaalse aspekti ilmnemiseks „meie“ ja „nende“ rühmade defineerimist ja ideoloogilise vaenlase väljatoomist; konflikti esitamist ning tugevalt ilmnevad hoiakud.

Need on diskursusanalüüsis olulised seetõttu, et võimaldavad märgata teksti konteksti mähitud peidetud tähendusi, täpsemalt keelelisi, tunnetuslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi nähtusi. Diskursusanalüüs toob esile tekstidest ilmnenuid sarnaseid diskursusi, mida jagavad mitmed autorid. Nendest moodustub käesoleva diskursusanalüüsi kese. Valitud tekstid moodustavad ligikaudu poole Nord Streami teemalistest arvamuskirjutistest.

Järgnevalt on esitatud mõned tekstinäited diskursiivsete aspektide esinemise kohta.

- **Keda peetakse omaks ehk kes on meie?** See aspekt näitab, keda määratletakse sisegrupina ehk teatud grupi liikmeks kuuluvana, mis vastandub välisgrupile. „*Mida on antud olukorras teinud IRL? ... Meil polnud ega pole tahtmist nimetatud küsimust politiseerida*“ (Laar 2007).
- **Kes on ideoloogiline vaenlane?** Sageli rünnatakse tekstis mingit osapoolt või ka nähtust, mida määratletakse põhimõttelise vastasena. „*Venemaa tuleb selgelt märgistada agressori ning revisionistliku riigina nagu 1930ndate Saksamaa*“ (Goble 2008).
- **Milles seisneb konflikt või kriis?** Van Dijki (2005:331) sõnul asuvad ideoloogilise võitluse juured reaalses poliitilistes, sotsiaalsetes või majanduslikes konfliktides. „*Õeldes uuringutele „ei“, anname Venemaale veel kord suurepärase võimaluse näidata Eestit ebakonstruktiivse ja paranoiliselt russofoobse riigina, mis torpedeerib üleeuroopalise tähtsusega projekti*“ (Kasekamp 2007).
- **Millised on esile kerkivad hoiakud?** Milliseid konkreetseid sotsiaalseid uskumusi esitatakse, muu hulgas näiteks eelarvamusi konkreetse välisgrupi kohta? Kas esineb uskumusi ja hoiakuid korrastavaid tuumkontseptsioone? „*On karm tõde, et Venemaa krutskid ei üllata Euroopas kedagi*“ (Lobjakas 2009).
- **Ideoloogiline ruut.** Siin on vaadeldud sisegrupi ja välisgrupi omavahelist vastandamist, milles sageli esitatakse ennast positiivse ja teisi negatiivsena. „*Nii ei saa ma vaikides pealt vaadata, kuidas Euroopa pimedalt uude rahusobingusse koperdab. Meie, uued demokraatlikud riigid Ida-Euroopast, oleme ajaloost õppinud, et iga Venemaa diplomaatilise sammu taga on imperialistlikud ambitsioonid*“ (Landsbergis 2005).

5. Kontentanalüüsi tulemused

Kontentanalüüsi valimis oli kokku 55 teksti ajavahemikust 1. jaanuar 2005 kuni 1. aprill 2010. Postimehes ilmus selle aja jooksul 32 analüüsi valimisse kuulunud lugu, Eesti päevalehes 23 artiklit. Olgu märgitud, et Eesti Päevalehes on kaks arvamuskülge ning Postimehes kolm, see seab ka lugude arvule teatud piirid.

Eesti Päevalehes ilmub arvamuskülgedel tavapäraselt kolm artiklit, Postimehes kaks kuni kolm välis autori lugu ning lisaks toimetuse autorite nimega rubriigid „Repliik“ ja „Päeva komm“. Lugude arv võib varieeruda seoses mõne loo suurema pikkusega.

Analüüsi eesmärk oli kvantitatiivselt uurida, kes selles ajavahemikus Nord Streami gaasijuhtme teemadel arvamuskülgeid kirjutasid, milline oli artiklite pea- ning kõrvalteemad ehk mis aspektist gaasijuhtmest Eesti lugejatele oma mõtteid jagada sooviti. Eraldi kategooria vaatles seda, millistele infoallikatele tugineti, et näha, kuivõrd vajalikuks on kirjutajad pidanud oma väiteid toetada. Täiendavalt on töös uuritud subjekte, kellega teemat seostatakse. Ühiskonnas tähelepanu äratanud ning inimesi pooli valima pannud teema puhul on vaadeldud ka seda, kas kirjutaja on gaasijuhtme rajamise ning selle jaoks tarvilike keskkonnauuringute poolt või vastu. Eraldi on püütud hinnata ka seda, kas arvamuskirjutise tekst on ratsionaalne või pigem emotsionaalne. Järgnevalt on kategooriate tulemused täpsemalt lahti seletatud.

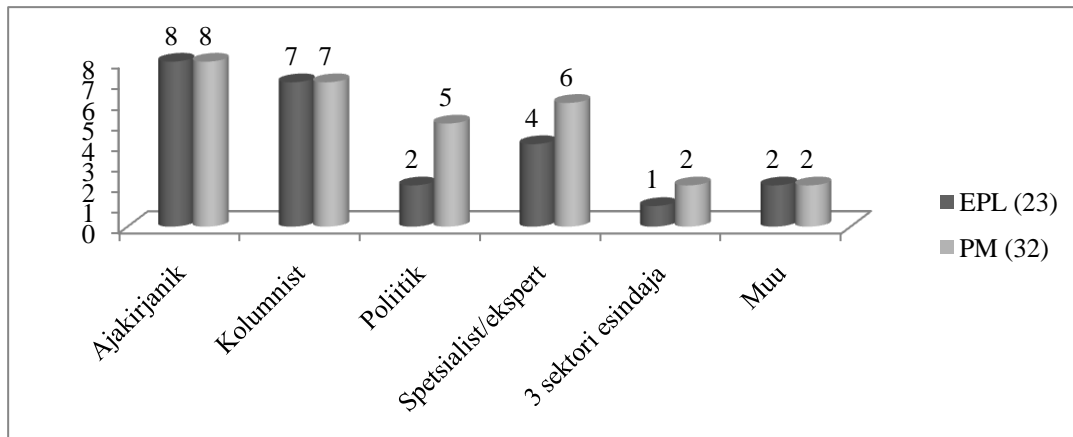
5.1. Teksti autorid

Arvamuskülge mõjukuse üks võti on oluliste ja huvipakkuvate teemade kõrval selliste autorite kasutamine, kes juba oma isikuga julgustaksid lugejaid lehte kätte võtma. Ajalehe arvamustoimetuse töö on ise lugusid kirjutada, aga ka püüda leida nii Eestist kui välismaalt erinevaid autoreid, kes suudaksid oma vaatenurgaga äratada avalikku debatti või lisada sellesse olulisi uusi aspekte. Tavapärane on, et toimetusse pakutakse lugusid nii riigiasutuste kui ka avalike suhetega tegelevate firmade poolt, kes oma klientide märgatavuse ja teemade esiloleku eest hea seisavad. Siin on toimetusel nii-öelda väravavahi roll ehk otsustus, keda lehe veergudele lastakse.

Tavaline praktika näitab, et arvamustoimetuse ning lehe teiste toimetuste ajakirjanikud kirjutavad arvamusküljele lugusid. Samas on toimetustel lepingud ka kindlate väljaspool toimetust asuvate kolumnistidega. Kolmandaks tellitakse lugusid erinevate alade

spetsialistidelt, mittetulundusühingute jm alade esindajatelt. Lugude autorite sotsiaalse positsiooni jagunemine on esitatud joonisel 2.

Joonis 2. Arvamuslugude autorid EPL ja PM.

Mõlemas lehes domineeris Nord Streami teemadel lugude autoritena ajakirjandusliku tausta ja kogemusega inimesed. See tulemus haakub Kanada lehtede arvamuskülgi uurinud Lisa Kowalchuki ja Neil McLaughlini (2009) järeldestega, mille kohaselt domineerivad arvamusküljel ajakirjanikud.

Oma lehe ajakirjanike lugusid oli Eesti Päevalehes suhtarvult rohkem, kuid arvuliselt sama palju kui Postimehes. Osakaalulist erinevust mõjutab muu hulgas Päevalehes ilmnenud žanriline kõrvalekalle arvamuskülje tavapärasest formaadist, mis avaldas oma mõju ka analüüsi tulemustele. Nimelt ilmus Eesti Päevalehes kolmel korral arvamuskülje toimetaja tehtud intervjuud, mis kodeeriti töös ajakirjaniku autorlusena. Selles osas eristub Eesti Päevalehe toimetuse tegevus, kuna intervjuudega lisati diskussiooni olulist uut infot. Üks pikem ja põhjalikum intervjuu oli tehtud keskkonnaekspertiga, teine pikem Soome peaministri Matti Vanhaneniga ja lühem välkintervjuu Nord Streami esindajaga. Lisaks ilmus Eesti Päevalehe arvamusküljel toimetuse algatatud diskussioon kuue partei esindajate vahel.

Toimetusevälised (püsi) kolumnistid on järgmine enim arvamuskülgedel sõna saanud grupp, keda oli lehtedes kasutatud üsna tasavägiselt. Neist Eesti Päevalehe puhul esinesid lehe toonased püsikolumnistid (Ahto Lobjakas (2), Kaarel Tarand (2), Leo Kunnas (1)). Postimehe kolumnistide seas kirjutas enim Jarmo Virravirta (3) Soomest ning ühel korral Mihkel Mutt ja Ahto Lobjakas. Postimehes kirjutas ka Paavo Kangur Kroonikast.

Nord Streami gaasijuhet võib pidada keerukaks teemaks, mille avaliku diskussiooni võime eeldab ekspertteadmisi. Seda arvesse võttes on tähelepanuväärne, et EPLis ilmus viie aasta

jooksul ainult kolme ning Postimehes kuue vaid eksperdina määratletud arvamused. Selles hinnangus on jäetud välja keskkonnataustaga ja poliitikutena määratletud isikud. Postimehes kirjutanud ekspertide seas on kaks riigiametnikku, kellel on oma ametipositsioonist lähtuvalt niikuinii teatud avalikkuse informeerimise kohustus. Ekspertide seas esineb kõige enam julgeoleku ala esindajaid (Eerik-Niiles Kross, Siim Alatalu EPL, Robert Larsson, Jeroen Bult PM), järgneb politoloogia (Andres Mäe ja Mart Helme EPL, Andres Kasekamp, Vahur Made PM) ning alles kolmandal kohal on keskkond (Harry Liiv, Tarmo Soomere PM) ja neljandal õigusteadus (Leon Glikman PM).

Võib hinnanguliselt öelda, et gaasijuhtme teemas oluline keskkonna valdkond on selle ala ekspertide osaluse poolest tagasihoidlik. Sellest ei saa siiski järeldada, et keskkonna aspekt oleks autorite initsiatiivi mõttes (mida ju arvamuseartikli kirjutamine vähemalt mingil määral eeldab) täiesti puudu. Kahe EPLi arvamuseautorid (Aleksi Lotman ning Marek Strandberg ja Lahtvee teise artikliga) kuuluvad roheliste erakonda, ka kolmanda sektori esindajana EPLis kodeeritud Peep Mardiste on keskkonna valdkonna esindaja. Postimehes kirjutanud üks keskkonnaekspert on riigiametnik. Lisaks on ajaleht avaldanud Riigikogus ettekande teinud Tarmo Soomere ettekande, mida võib oletuslikult pidada lehe toimetuse ja vähem akadeemiku initsiatiiviks. Lisaks, nagu ülal mainitud, tegi ka Eesti Päevaleht intervjuu keskkonnateema ekspertidega. On tähelepanuväärne, et välisministeeriumile uuringute osas vastanud teadlased oma hinnanguid lehes arvamuskirjutistena ei jaganud. Kokkuvõttes võib teha järelduse, et eksperttaseme lehe toomise osas oli märgatav mõlema lehe, eriti aga Eesti Päevalehe initsiatiiv.

Sarnaselt ekspertidele oli kesine poliitikute huvi gaasijuhtme teemal arvamused kirjutada. EPLi ainsad kaks poliitikute kirjutist kuulusid ülalmainitud Roheliste erakonna esindajatele ehk seega tegelikult ekspertteadmiste valdajatele. Ka Postimehes oli poliitikute seas Andres Tarandi näol esindatud ekspertteadmiste taustaga poliitik. Edgar Savisaar keskendus oma loos pigem sisepoliitikale. Ka siin ilmneb toimetuse initsiatiiv – leht avaldas Mart Laari siselisi kirja Nord Streami teemal. Arvestades avalikkuse huvi teema vastu ning aspekti, et Eesti riigikogu arutles keskkonnauuringu lubamise teemat eraldi istungil, on tähelepanuväärne, et poliitikute arvamusi sel teemal lehes nii vähe on. Samas tuleb siin mööndusena märkida, et pole infot selle kohta, kui palju lehe toimetused soovisid poliitikute esinemist piirata. Teisalt toimus debatt arvamuskülje kõrval ka uudistes.

Nagu võib eeldada, oli enamik arvamusaluste kirjutajatest Eesti päritoluga. Välismaiste autorite suhtelise rohkuse osas paistab silma Postimees, kus ilmus nimetatud perioodil seitsmel korral välismaal paikneva autori ning kahe Eestis elava mitte-eestlase kirjutised. Seega laiendas Postimees oluliselt Nord Streami kui mitmeid riike puudutava teema erinevaid aspekte ja käsitlusi. Nii ilmusid lehes Leedu ekspresidendi Vytautas Landsbergise, The Economisti kolumnisti Edward Lucase, Rootsi julgeolekuanalüütiku Robert Larssoni ja Nord Streami esindaja Dirk von Amelni ning Soome kolumnisti Jarmo Virmavirta, Vladimir Juškini ja Jeroen Bulti kirjutised. Eesti Päevalehe ainus välismaal paiknev autor oli kolumnist Paul Goble.

Kategooria „muu“ all sisalduvad president Toomas Henrik Ilvese kõne võidupühal, mis käsitles põgusalt Nord Streami teemat, lisaks ajaloolane David Vseviov, keda võib käsitleda kui eksperti Venemaa ja ajaloo alal, kuid seda polnud kodeerimisjuhendis kategooriaks märgitud ja artikli ilmumise ajaks poliitikast lahkunud Andres Tarand.

5.2. Arvamusaluste teemad

Enamik lehtedes ilmunud alustest (33) käsitles Nord Streami läbiva teemana, 21 loos oli see kajastatud teise teema kõrval.

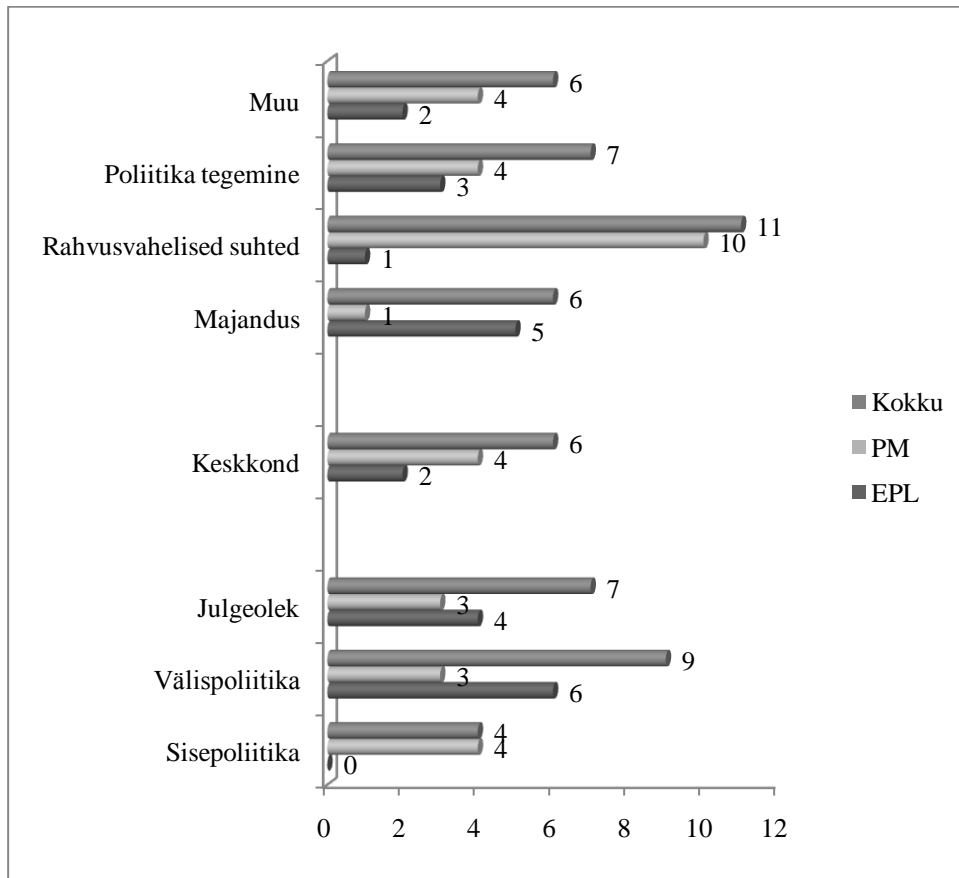
Kõikide aluste (55) puhul selekteeriti välja nende pea- ja kõrvalteemad, mis annab võimaluse teha hinnanguid selle kohta, millise teema aspektid olid Nord Streami kajastuse puhul esiplaanil. Peateemade kohta annab infot joonis 3.

Rõhuv osa arvamusalustest keskendus välispoliitikale (EPL 6, PM 3 artiklit) ja rahvusvahelistele suhetele (EPL 1, PM 7). Välispoliitika all on siin mõistetud Eesti välispoliitika tegemise erinevaid aspekte. Rahvusvaheliste suhete alla (EPL 1, PM 10) on kodeeritud need tekstid, mis keskendusid erinevate riikide, Euroopa Liidu, NATO ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide suhetele. Rahvusvaheliste suhete all kerkisid esile Venemaa geopoliitilise laienemise mõju kajastavad artiklid, mida esines Postimehes kolmel korral. Sama teemat on lähemalt käsitletud ka töö diskursusanalüüsi osas.

Võrdse kogukaaluga ehk mõlema lehe peale kokku 6 artiklit ilmus keskkonna, majanduse ja muu kategooriates. Poliitika tegemise kategooria (EPL 3, PM 4) keskendus erinevate isikute (Schröder, Lipponen) osakaalule poliitika tegemises ja poliitilisele kultuurile nii siseriiklikus kui ka välismaises aspektis. Siia kuuluvad arutelud, kuidas oluline keskkonnateema muutub sisepoliitika punktivõitmiseks (Veidemann) või kui võrd on Eestil suurriiklikus

kokkuleppimise mängus võimalik kellegagi läbi rääkida (Mutt, Bahovski). Kodeerimisjuhendi kriitikaks tuleb öelda, et teatud ulatuses võis see kategooria põgusalt riivata rahvusvaheliste suhete kategooriat.

Joonis 3. EPLi ja PM arvamusartiklite peateemad.

Nord Streamiga seonduvate sisepoliitiliste aspektide kajastamise osas kerkib esile selle puudumine Eesti Päevalehes. Ehk täpsemalt polnud peateemade seas näiteks valitsuse tegevusele või muudele sisepoliitilistele nüanssidele keskenduvaid lugusid. Seevastu Postimehes (kokku 4 artiklit) kritiseeriti kolmel korral (Alo Lõhmus, Raimo Ülavere ja Edgar Savisaar) valitsuse tegevust. Neist esimene kritiseeris valitsuskabineti soovi gaasijuhtme uuringuid lubada ning teine heitis valitsusele ette uuringutest keeldumist. Viimane seostas gaasijuhtme teema kriitiliselt gaasi hinna tõusuga. Gaasijuhtme keskkonnauuringute lubamise otsuse mõju Eesti mainele analüüsis Andres Kasekamp.

Muu kategooria alla jäid Postimehes Paavo Kanguri kirjutis Nord Streami ettevalmistava Baltreli tegevusest, Leon Glikmani õiguslik analüüs Nord Streamile uuringute loa andmise

kohta, Jarmo Virmavira Eesti ja Soome võrdlus ning Erkki Bahovski kirjutis Paavo Lipponenist.

Kõrvalteemadest olid esiplaanil taas rahvusvahelised suhted (EPL 2, PM 5) ja keskkond (EPL3, PM3), neile järgnes poliitika tegemine (EPL 4, PM 1) ja majandus (EPL 2, PM 3). Julgeolek (EPL 2, PM 2), muu (EPL 1, PM 2) ja välispoliitika (EPL 1, PM 1) leidsid kõrvalteemadena vähem kajastust.

5.2.1. Debati temaatiline muutus 2005-2010

Viie aasta jooksul toimunud temaatiline muutus Nord Streami puudutavates arvamuskirjutistes toimub üldiselt paralleelselt poliitilise ja majandusliku sfääriga. Mõlema lehe puhul kerkivad esile selged ajalised lained, mil gaasijuhtmist kirjutati. Järgnevalt on selguse huvides keskendunud lugude peateemadele.

Teema käsitlemise algus 2005. aastal keskendub Eestist väljapoole julgeolekule, rahvusvaheliste suhetele ja Venemaa geopoliitilise mõju laienemisele. Perioodi kahel esimesel aastal on kajastus hilisemaga võrreldes väike, 2005. aastal ilmub vaid kolm lugu nimetatud teemadel (kõik Postimehes). 2006. aastal ilmuvad neli lugu (3 PM ja 1 EPL) keskenduvad poliitika tegemisele – seda seostatakse Venemaa ja Saksamaa gaasijuhtmes kokku leppimisega projektist potentsiaalselt mõjutatud Baltimaid informeerimata ja nendega konsulteerimata. Sellega seondub ka Venemaa geopoliitilise mõju laienemise ning julgeoleku käsitlemine.

2007. aasta sügis on gaasijuhtme teema kajastamise arvukuse tippaeg. Mais välisministeeriumile laekunud keskkonnauuringute lubamise taotlus arvamuskirjutistes ei kajastu ning teema saab aprilli kahe loo kõrval uue hoo alles septembrikuus. Sama kuu 20. kuupäeval on valitsusel uuringute osas otsuse tegemise tähtaeg. Sellele eelneva kuu jooksul keskendub Postimehes debatt Eesti-sisestele teemadele, käsitletakse eelkõige keskkonnamõjusid, välispoliitikat, Eesti mainet ning põgusalt sisepoliitikat. Eesti Päevalehes kirjutatakse majandusest, keskkonnast, julgeolekust ja poliitika tegemisest.

Peale valitsuse otsust keskkonnauuringutest keelduda jätkub arutelu Postimehes peamiselt poliitika tegemise ning Eesti Päevalehes välispoliitika teemadel.

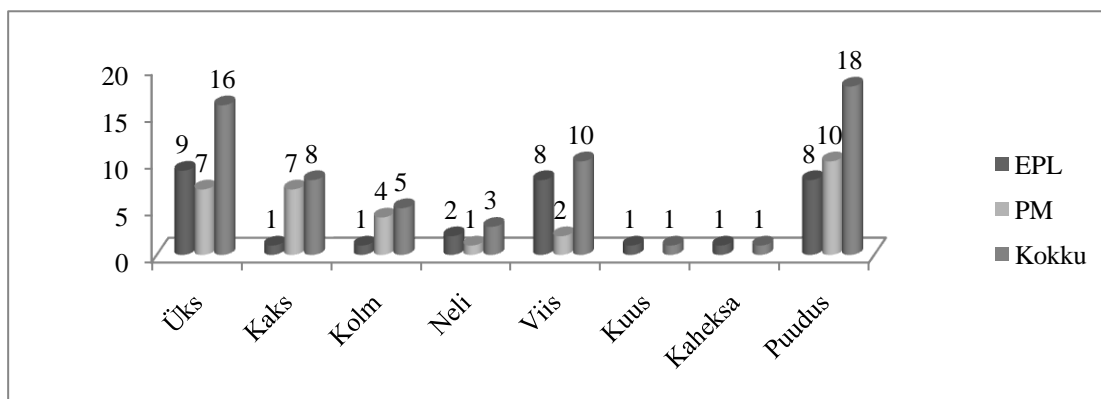
2008. aastal aruelu väheneb ning keskendub peamiselt rahvusvahelistele suhetele. 2009. aastal, kui gaasijuhtme reaalsuseks saamise tõenäosus kasvab, tõuseb käsitluste seas taas

esiplaanile keskkonna teema. 2010. aastal, mil algab gaasijuhtme ehitus, ilmub vaid üks, välispoliitikale keskenduv lugu (EPL), mis käsitleb Nord Streami kõrvalteemana.

5.3. Viidatavad infoallikad

Kontentanalüüsi üks kategooria on viidatavad infoallikad. Nendele on lähenetud kahest aspektist. Esmalt vaadeldi, kui paljusid allikaid autorid kasutavad ning teiseks kodeeriti täpsemalt, millele viidati. Võimalike variantidena on välja toodud erinevate alade eksperte, poliitikuid, teaduslikke uuringuid, kirjanduslikke väljaandeid, riikide ja rahvusvahelisi kokkuleppeid ning ettevõtete ja organisatsioonide materjale. Tulemustest annab ülevaatlükuma pildi joonised 4 ja 5. Selle kategooria laiem eesmärk on aidata leida vastust uurimisküsimusele debati sisulise kvaliteedi hindamiseks.

Joonis 4. Eesti Päevalehe ja Postimehe arvamslugudes esinenud viidete arv.

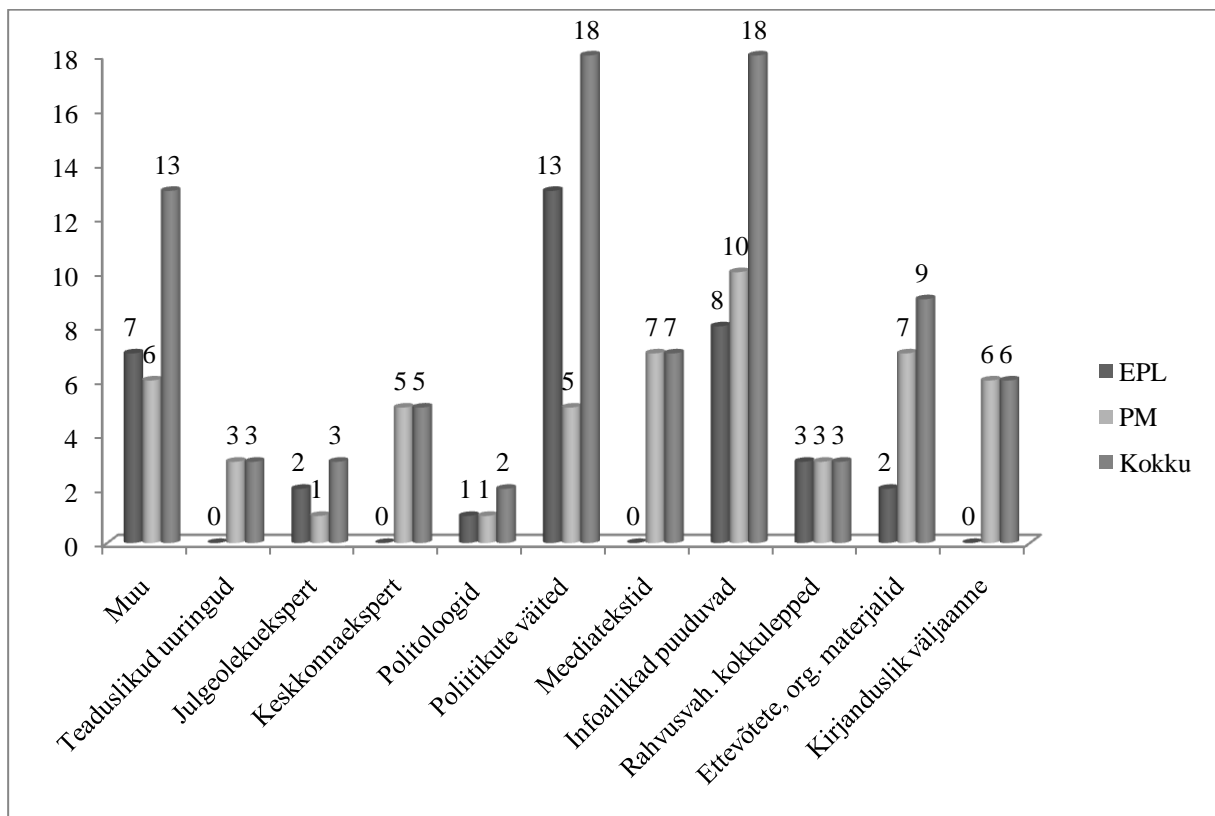

Kodeerimisest selgus, et mõlemas lehes ilmunud lugudes viidati mingile allikale 31 korral. Väiksem hulk lugude autoreid ei viidanud oma kirjutistes ühelegi allikale. Eesti Päevalehe lugudes puudus viide viiendikul ning Postimehes kolmandikul lugudes. Enamasti kasutati lugudes üht kuni kaht allikat. Kõige enam kaldusid kaht või enam allikat kasutama eksperdid ja ajakirjanikud. Neist viimaste esindaja, Raimo Poom kasutas kaheksat ehk selle uurimuse maksimumarvu allikaid. Samas domineerivad nii Poomi kui ka teistel ajakirjanike allikate seas poliitikute väited. See on iseloomulik kogu diskussioonile, mille puhul on just poliitikute väited kõige enam kõneaineks (vt joonis 5). Arvamuskülgedel oli poliitikuid küll vähe, kuid nimetatud perioodil kajastati Nord Streami teemat ulatuslikult ka muudes meedia žanrides. On tähelepanuväärne, et Eesti Päevalehe arvamslugudes viidati Postimehega võrreldes üle kahe korra enam poliitikute väidetele. Seda võib mõnevõrra oletuslikult seostada

sellega, et selles ajalehes oli Postimehest suurem ajakirjanikest ja kolumnistidest lugude autorite osakaal.

Osakaalult järgmine silmapaistev „muude allikate“ kategooria näitab paraku kodeerimisjuhendi puudulikkust. Sinna alla kuulusid peamiselt kahe kategooria viited – blogid ja interneti kodulehed (PM (3), seadused (PM 1, EPL 1), samuti Riigikogu avaldus ja majandusministrite pöördumine.

Joonis 5. Eesti Päevalehe ja Postimehe arvamuskirjutajate autorite viidatud infoallikad.

Kahe lehe peale kokku viidati lehtedes kümnel korral ekspertide väidetele, mis on poliitikute järel järgmine suurem grupp. Sellele järgnevad ettevõtete ja organisatsioonide materjalid ja lepingud. Kahte viimast aspekti kokku võttes võib väita, et arutelus osalejad pidasid vajalikuks oma väidete toetamist põhjapaneva alusmaterjaliga. Meediatekstidele viidati vaid Postimehes ja seda 7 korral. Olgu täpsustuseks lisatud, et võimalusel kodeeriti viidatavaid täpselt, näiteks nende eksperdi või poliitikuna. Kui viide oli vaid meediumile (nt Financial Times) ilma autorita, siis kodeeriti see meediatekstiks.

5.4. Lugudes esinevad subjektid

Nord Streami gaasijuhtme ning selle jaoks Euroopa riikides tehtud lobitöö tulemusena on meedias teistest enam esile tõusnud konkreetsed ettevõttega seotud isikud. Nii on Saksamaa endisest liidukantslerist ja hilisemast Nord Streami aktsionäride nõukogu esimehest Gerhard Schröderist alguse saanud väljend Euroopa „schröderiseerimine“, mis tähistab korruptiivse maiguga Nord Streami asutavat lepingut, mille alla kirjutamisel osalesid Saksamaa ja Venemaa kõrged esindajad, on nimetatud ka „Putini-Schröderi paktiks“ (Bult 2008 jt). Magistritöö valimis on kodeeritud arvamused peamisi ja kõrvalsujekte kahest aspektist. Esmalt on subjektidena määratletud osa praegusi ja varasemaid Euroopa tasandi poliitikuid (Schröder, Putin, Lipponen), siis riiklikke kooslusi (Baltimaad koos Poolaga ehk gaasijuhtmest kõrvale jäävad ELi suhteliselt uued liikmesriigid, lisaks Euroopa Liit, Venemaa ja Saksamaa.) Eraldi kodeeriti kategooriad Eesti valitsus, Eesti poliitikud ja Eesti kui laiem subjekt (viimane näiteks juhtudel, kui väideti, et Eesti peab/ei pea lubama uuringuid vms).

Kodeerimise tulemusena selgus, et kõige enam seostati teemat peamise subjektina Eestiga laiemalt (EPL 4, PM 7), seejärel Venemaaga (EPL 4, PM 4), Eesti poliitikutega (EPL 3, PM 4, viimase seas kaks korda Andrus Ansip) ja Saksamaaga (EPL 4, PM 1). Põhisubjektide loetelu kinnitab, et eelkõige on tegeletud Eesti otsuste ja tegutsejatega, teisalt on aga taas suurem tähelepanu gaasijuhtme peamistel osapooltel Venemaal ja Saksamaal.

Põhisubjektide isikuline kategoriseerimine ei võimalda teha kaugeleulatuvaid järeldusi. Valimist ilmnenuid põhisubjektidest esinesid kõik Postimehes, neist Schröder 1, Putin 2 ja Lipponen 2 korral.

Suhteliselt arvuka „muu“ kategooria all oli põhisubjektideks Soome, Euroopa Parlament, OECD, Ukraina, Nord Stream, Eesti Energia, president Ilves ja Eerik-Niiles Kross, Mart Laar ja Andres Kasekamp.

Kõrvalsujektidest seostati teemat enim Venemaa (EPL 4, PM 5) ja Putiniga (EPL 8, PM 1). Neile järgnesid Euroopa Liit (EPL 1, PM 8), Paavo Lipponen (EPL 8, PM 0) ja muu kategooria kaheksa esindajaga.

5.5. Suhtumine gaasijuhtmesse ja selle uuringusse

Selgitamiseks välja arvamused kirjutajate hinnanguid gaasijuhtme rajamise jaoks tarvilike keskkonnauuringute jaoks, kodeeriti tekstides esinevaid otsesõnu väljendatud vastu ja poolt

hinnanguid. Lisaks uuriti samamoodi gaasijuhtme rajamise toetajaid. Kodeerimise tulemusena selgus, et suurem osa autoritest ei väljendanud selget poolt-vastu seisukohta (vt tabel 1).

Tabel 1. Hinnangud gaasijuhtme keskkonnauuringute lubamise kohta

	EPL	PM	Kokku
Poolt	2	2	4
Vastu	0	4	4
Puudub	21	25	46

Keskkonnauuringutesse suhtumist uuriva tabeli andmed ei võimalda põhjanevat analüüsi. Üks põhjuseid on selles, et tabelis nähtud tunnuste järgi kodeeriti kõiki tekste. Samas ei pruugitud peale valitsuse keeldumist torujuhtme keskkonnauuringute lubamist enam arutada, kuna asi oli juba otsustatud. Lisaks ei olnud valimi esimestel aastatel Nord Stream veel keskkonnauuringute luba veel taotlenud.

Paraku ei saa ka gaasijuhtme rajamisse suhtumist väljendavast tabelist 2 väga põhjalikke järeldusi teha. Samas võib siiski väita, et oma hinnangu otsesõnu väljendamisest loobumisel võib olla kaks põhjust. Esmalt võiks tunnetuslikult öelda, et ühiskonnas valitses nii ulatuslik vastuseis torujuhtmele, et seda ei olnud vaja manifesteerida. Ehk küsimus ei olnud enam, kas gaasitoru peaks olema, vaid kuidas saavutada selle Läänemere ehitamise nurjumine. Teine võimalik põhjendus võib seisneda asjaolus, et peale valitsuse otsust keskkonnauuringute luba mitte anda, polnud Eesti enam projektiga seotud riikide hulgas. Nii ei olnud Eestil mingit sõnaõigust Nord Streami edasise arengu osas ning seega polnud ka vastuoleku demonstreerimisel mingit mõtet.

Tabel 2. Hinnangud gaasijuhtme rajamisse.

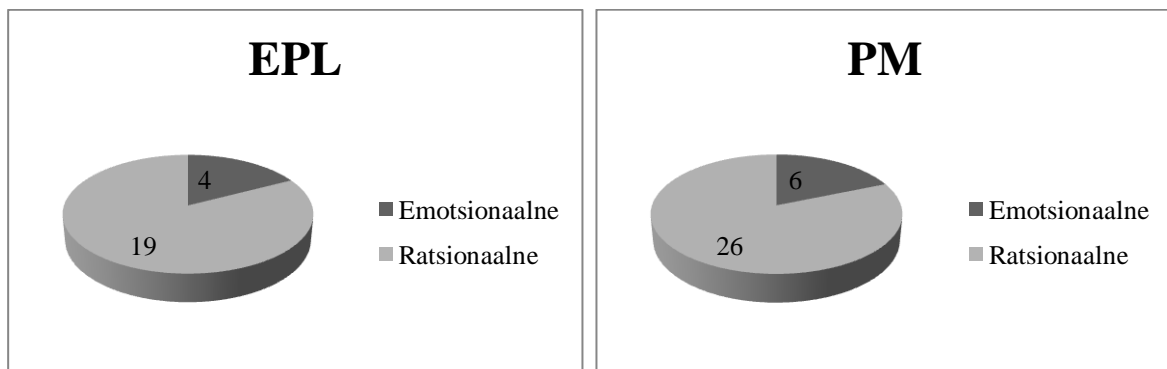
	EPL	PM	Kokku
Poolt	1	0	1
Vastu	6	8	14
Puudub	15	24	40

5.6. Tekstide tonaalsus

Leidmaks vastust uurimisküsimusele, kas arvamuskülgedel toimud diskussiooni võib pidada emotsioonidele rõhuvaks või pigem ratsionaalseks, sai tekstides vaadeldud nende tonaalsust.

Siin oli kodeeritud kaks kategooriat – emotsionaalne ja ratsionaalne. Tekstide kodeerimisel selgus, et tervikteksti selline hindamine on küllaltki subjektiivne, kuid paraku parim, mida tekstide tonaalsuse hindamiseks sai tehtud. Täpsemalt arvestati lõpliku hinnangu andmisel seda, kui võrd emotsionaalne oli esitatud argumentatsioon, samuti hinnati sellest aspektist lausestust ning sõnavara.

Joonis 6. Arvamuslugude tonaalsus EPL ja Postimees.

Nagu jooniselt 6 ilmneb, domineeris mõlemas lehes ratsionaalne käsitus. Rõhuv enamuse (5) Postimehes esinenud emotsionaalse tonaalsusega artiklitest ilmusid enne valitsuse otsust keelduda gaasijuhtme keskkonnauuringutele loa andmisest. Ainus pärast seda aega ilmunud emotsionaalne artikkel ilmus vahetult peale otsuse teatavaks tegemist. Emotsioonidele rõhusid autoritest välismaise päritoluga Leedu ekspresident Vytautas Landsbergis ja kolumnist Edward Lucas, poliitik Edgar Savisaar, kaks ajakirjanikku – Alo Lõhmus ja Raimo Ülavere ning politoloogia spetsialist ja Diplomaatide kooli asedirektor Vahur Made.

Seevastu Eesti Päevalehe emotsionaalsemad artiklid ilmusid ajaliselt peale valitsuse otsust keskkonnauuringutest keelduda. Tundeid väljendasid ja neile rõhusid ajakirjanikud Raimo Poom ja Rein Sikk ning välismaise päritoluga kolumnist Paul Goble.

5.7. Kokkuvõte

Kokkuvõtteks olgu märgitud, et ajalehtede arvamuslugude autoritena domineerisid ajakirjanikud ja kolumnistid. Neilt kahelt grupilt kokku ilmus Eesti Päevalehes kaks kolmandikku ja Postimehes pool lugudest.

Teiseks on tähelepanuväärne ekspertide osakaal diskussioonis. Nord Streami arvamuskirjutiste autorite seas on eksperdid protsentuaalselt suhtelt kolmandal kohal ajakirjanike ja kolumnistide järel. Kirjutanud ekspertide seas on enamus julgeoleku ja politoloogia vallast. Neid on kahe lehe peale kokku seitse, samas keskkonna teemadel ilmusid vaid Postimehes kahe eksperdi tekstid. Nendegi puhul tuleb mainida, et üks autor käsitles gaasijuhtme rajamist kõrvalteemana. Sellele lisaks avaldas Postimees Tarmo Soomere Riigikogus peetud ettekande. Seega on silmapaistev keskkonnaekspertide vähene osalus nende valdkonna osas määrava tähtsusega teema arutelus. Reaal- ja loodusteaduste esindajate suhteliselt vähene esindatus haakub Kowalchuki ja McLaughlini (2009) uurimuse tulemustega, mida nemad selgitasid selle ala inimeste vähese harjumusega meedia jaoks kirjutada.

Samas on tähelepanuväärne mõlema lehe aktiivne tegevus erinevate ekspertteadmiste lehte toomisel. Postimehe puhul on siin põhjust märkida ülalnimetatud Soomere ettekande avaldamist. Eesti Päevaleht tegi põhjaliku ja pika intervjuu keskkonnaekspertiga.

Kolmandaks väärib märkimist poliitikute vähene esindatus arvamuskirjutiste autorite seas. Võib oletada, et ehk ei soovinud poliitikud sõna võtta temaatiliselt keerulisel ning poliitiliselt selgeid lahendusi mitte pakuval teemal. Samas võib vähene esindatus olla seotud ka toimetuste teadliku valikuga, millele viitab McQuail (2000:422), märkides, et „meedias tegutsevad värvavahid on saavutanud erakondadest suurema võimu otsustamisel selle üle, kes poliitikutest ja millistel tingimustel pääseb meediasse. Siiski tuleb arvestada debati toimumist ka teistes meedia väljundites peale arvamsukülje.

Ka selle teema puhul võib esile tuua toimetuste initsiatiivi. Postimees võttis nii-öelda väliskeskonnast üle Mart Laari erakonna siselisti saadetud kirja. Eesti Päevaleht korraldas poliitikute ümarlauda, kus muu hulgas räägiti ka Nord Streamist ning avaldas põhjaliku intervjuu Soome peaministri Matti Vanhaneniga. Nii võib Eesti Päevalehe puhul öelda, et toimetuse mitmekesisus arvamusküljele tavapäraseid žanre. Kokkuvõttes on märgatav mõlema lehe initsiatiiv debati laiendamises.

Laias laastus langeb kirjutajate profiil kokku Martin Ritsi (2009) bakalaureusetöö järeldeusega 2007. ja 2008. aastate kohta, mille järgi oli Nord Streami torujuhtme teemadel enim esindatud ajakirjanike, teadlaste ja seejärel poliitikute arvamused.

Temaatiliselt domineerisid kahe lehe peale kokku peateemade seas rahvusvahelised suhted, millele järgnesid välispoliitika, poliitika tegemine ja julgeolek. Võrdse kajastuse leidsid majandus, keskkond ja muu kategooria alla kuulunud teemad. Kõige vähem keskenduti lugudes sisepoliitikale. Sellest pingereast võib teha esialgse järelduse, et lehtedes toimunud debatti võib pidada sisuliseks, kuna see kajastas märkimisväärselt kõiki Nord Streami gaasijuhtmega seonduvaid olulisi aspekte. Seega võib öelda, et teema polnud rakendatud nii-öelda sisepoliitilise vankri ette.

Arvamuskirjutistes märgitud subjektide alusel võib järeldada, et Eesti diskussiooni peamine objekt oli Eesti ning siinsed poliitikud, järgnevalt seoti teemat Venemaa ja selle praeguse peaministri Vladimir Putiniga.

Suurem osa arvamusaluste kirjutajatest kasutas mõnda viidatavat infoallikat või tugines kellegi väitele. Kõige sagedamini kasutati üht-kaht allikat. Eesti Päevalehes domineeris poliitikute väidetele viitamine, Postimehes avaldatud autorid kasutasid pigem ettevõtete ja organisatsioonide materjale ja lepinguid. Ekspertide väidetele, teadusuuringutele, rahvusvahelistele kokkulepetele ja konventsioonidele ning organisatsioonide ja ettevõtete materjalidele tuginemist kokku arvates võib väita, et lehtedes toimunud debatt on viidatavate infoallikate osas pigem põhjalik ja seega sisuliselt kvaliteetne.

Ülekaalukas enamus autoritest ei manifesteerinud otsesõnu oma hoiakut gaasitoru rajamise suhtes, kuigi tekstide lugemise järgse kodeerija hinnangu järgi oli suurem osa neist toru vastu. Otsesõnu oli gaasijuhtme keskkonnauuringute poolt neli, vastu neli ja oma hoiakut ei manifesteerinud sõna-sõnaliselt 46 autorit. Mõnevõrra mitmekülgsem on tulemus gaasijuhtme rajamise osas (poolt 1, vastu 14, arvamus puudub 40). See kategooria ei võimalda teha sügavaid järeldusi. Esmalt takistab üldistust sündmuste ajaline erinevus. Seetõttu puudub näiteks peale valitsuse keskkonnauuringute otsuse tegemist ilmunud arvamusartiklites sageli selle kohta seisukoht. Ka enne loa küsimist Nord Streami poolt polnud seda aspekti võimalik lugedes tuvastada. Samuti polnud peale loa andmist enam debati suhtes otseselt vajalik gaasitrassi suhtes vastuseisu avaldada.

Ritsi bakalaureusetöö valim ühtib selles osas antud tööga, et uuritud on nii enne kui ka pärast valitsuse otsust ilmunud tekste. Siiski on selle töö tulemustes mitmekesisus suurem: vastuseisu osutavaid artikleid oli valimist 60, poolt 20 ja seisukohta ei avaldanud 20 protsenti autoritest.

Gaasijuhtme teemaline diskussioon oli tonaalsuselt valdavalt ratsionaalne. Emotsionaalset võtit lugudele lähenemisel kasutasid eelkõige ajakirjanduses tavapäraselt enam sõna võtvad grupid – ajakirjanikud, kolumnistid ja poliitikud.

6. Diskursusanalüüsi tulemused

Diskursused eristusid esimeses plaanis tekstides esile tõstetud rahvusvaheliste suhete dimensiooni järgi, mis jagunesid vastavalt piirkonna ja esitletud ajaloolise kogemuse järgi omakorda aladiskursusteks. Järgnevalt kerkis üldistava joonena esile nende mõõtmete geograafiline jagunemine, mille järgi jaotus materjal kolmeks rühmaks – Euroopa, Venemaa ja Eesti.

Järgnevalt leiavad käsitlust Euroopa mõõtme diskursused, mida on töös nimetatud järgmiselt: Euroopa ühtsus, Euroopa kui Venemaa „kodustaja“ ning gaasijuhe kui Euroopa ühine projekt.

Venemaaga seonduva puhul on analüüsitud lähemalt venelaste orjuse ning Venemaa geopoliitilise ambitsiooni diskursusi.

Eesti dimensioon on jagunenud kolmeks diskursuseks. Neist esimene käsitleb Eesti ajaloolise õigluse, teine sisepoliitilise punktivõidu ning kolmas Eesti kui Euroopa sõbra ja partneri diskursusi.

6.1. Euroopa mõõde

Euroopa mõõde on Nord Streami käsitlustes esiplaanil eelkõige ajalehtede välisautorite ning välismaal paiknevate kolumnistide Ahto Lobjakase ja Jarmo Virravirta puhul.

6.1.1. Euroopa ühtsuse diskursus

Euroopa ühtsuse diskursuses sisaldub automaatne vastandus tegurite vahel, kes peaksid ühtsust taotlema, kuid kellele see pole olemuslikult täiesti omane. See väljendub sisemises Euroopa Liidu uute ja vanade liikmete huvide konfliktis ja **omavahelise kokku leppimise võimalikkuse** kompimises. Diskursuse kese on Euroopa Liit kui ametliku ideoloogia järgi ühtsete väärtuste ja proportsionaalselt võrdsete liikmetega poliitiline organisatsioon.

Euroopa ühtsuse diskursuse reaalse jõustamise probleemidele viitab Ahto Lobjakas (2006). Ta representeerib ELi negatiivselt - selle järgi on liit madala suutlikkusega lõhestatud organisatsioon, kes tegutseb oma võimete piiril ning peab hakkama saama püsivalt probleemsete Ida-Euroopa riikidega: „Lahtis võttis EL end kokku. *Isegi* Poola, Tšehhi ja Leedu hoidsid sama joont.“

Samas näitab ta euroliitu Venemaaga võitluses olevana, kuid jõuetu, iseloomutu ja kohmakana (ELil oli vastu panna vaid ühine positsioon – mõistlikud nõudmised tuli esitada *paigal tammudes, neutraalses võtmes*) ja enda ideoloogia vangis olevana (et mitte *rikkuda konsensust*). Lühilausega liitlause vahel peatab Lobjakas hetkeks teksti rütmi, et fikseerida sellise olemuse määrav ja valuline tulemus („*Väikestele detailidele pole seal kohta*“).

Euroliidu aegluse ja kohmakuse vastandab Lobjakas Venemaa presidendi kiire ja jõulise tegutsemisega. Teravust ja vajadusel ka valmidust karmimateks võteteks rõhutab võrdlus poksijaga. „Putinil olid vabad käed *poksijana “tantsida ja nõeluda”*, pillates käisest detailseid süüdistusi konkreetsete naabrite aadressil.“ Viimane metafoor näitab Putini suutlikkust mitmel rindel korraga edukalt tegutseda.

Euroopa ühtsuse diskursuses sisaldub kahetasandiline vastandus. Esmalt on Euroopa ühtsus mõistetud vastukaaluna sellest väljajäävate riikide, antud juhul eelkõige Venemaa suhtes. Teine vastandus on sisemine ja nagu Lobjakase ülaltoodud näitest ilmneb, on see ühenduse liikmesriikide vaheline probleemne konsensuse ja erinevate eesmärkide saavutamise aspekt. Lobjakas (2006) kasutab Venemaale viitamisel umbisikulist kõneviisi, millega annab suuremat kaalu Euroopa Liidu jõuetusele antud olukorras: „Ometi ei ole Venemaal suuremat muret kui Euroopa peletamine – energiat kasutatakse varjamatult poliitilise hoovana, lääne kapitali tõrjutakse, EL-i lõhestatakse avalikult.”

Lobjakas arendab Euroopa ühtsuse diskursuse üht praktilisemat aspekti ehk euroliidu riikide kokkuleppimise võimetust edasi ka järgmistes tekstides. „*EL peab piirduma sõnadega, sest tegudeks ei jätku tal jõudu* (Lobjakas 2009).“ Kui varem esitas autor ühise poliitika püüdu takistava asjaoluna, siis siin on negatiivne just vastupidine, sest „kõik liikmesriigid suurimatest pisimateni kaitsevad kiivalt oma otsustusõigust.“

Lobjakas seob Euroopa Liidu tegevuse(tuse) otsesõnu **moraalse mõõtmega**, mis võimaldab Venemaa ebademokraatliku ja ebasõbraliku režiimi püsimist. „Ilma nõudluseta poleks pakkumist – ega sellega kaasnevaid probleeme.“ Siin vastandab ta moraali taas ELi merkantiilse huviga, kasutades formaalset stiili, kuid viidates implitsiitselt vastuvõetamatute väärtustega tulemustele (korruptsioon, despootlike diktatuuride rahastamine).

Venemaa iseloomustamiseks laenab autor tugevalt negatiivset metafoori meditsiinisfääri ühest ohtlikust ja kardetumast nähtusest, märkides, et „ka EL ise ei saa olla igavesti immuunne kasvaja vastu, mida ta oma idapiiride taga toidab.“

Moraalsele aspektile rõhub ka Lucas (2005), rääkides lääne ühtsuse haprusest ja riikide ebavõrdsest kaalust. Ka siin on vastanduse teiseks pooleks Venemaa. Lääne riike näitab Lucas halvustavalt pragmaatilisena, viidates valmisolekule moraalselt küsitavateks tehinguteks. „Kreml on saanud siit olulise õppetunni: kui tagant lükata, *ohverdavad rikkad* läänemaad ida *uued demokraatiad* ilma kärata.“ Sisuliselt asetab Lucas lääne ametlikud väärtused – demokraatia levitamine ja soodustamine - kontrasti küünilise kalkuleerimisega, mis juba mainitud rikkusele soovi korral lisa toovad. Lucas rõhutab veelkord lääne kahepalgelisust, mis ilmneb formaalse stiili termineid kasutades viidates veel kontrastsemana („Ida-Euroopa maad, vaatamata *ametlikule* staatusele NATOs ja ELis, on kontinendi *teise klassi kodanikud*.“) Kasutades Euroopa lääne ja ida vastandust, ohverdamise metafoori ning klassivahele viitamist, näitab Lucas, et vana Euroopa pole oma uusi liikmeid tegelikult omaks võtnud.

Vastandusele EL piiririikide ja Saksamaaga viitab Mart Laar (2007), kasutades rahvusvahelistes suhetes levinud **sõpruse** kujundit. Ta näitab Nord Streami negatiivselt läbi Gerhard Schröderi seisukohtade, mis „meenutavad järjest rohkem 1939. aastal natside ja kommunistide poolt kasutatut.“ Seega märgistab Laar negatiivselt nii Schröderit kui ka neid, kes võiksid teda toetada, viidates natsismile ja MRPlle kui ühiselt negatiivseks tunnistatud nähtusele. Selline kujund näib olevat tarbimiseks eelkõige Eestist väljaspool, kus natsismi suhtumine on reaktsioonilisem. Ometi on antud juhul vähemalt algselt tegemist erakonna siselisi saadetud tekstiga. Samas ei saa välistada, et teksti jõudmine meediasse võis olla ette kavatsatud.

Kevadel *õnnistas* Schröder Eestit kriitikaga natsilembuse pärast, mõni päev tagasi kuulutas Moskvas peetud pressikonverentsil aga, et Euroopa ei pea sõpruse nimel Venemaaga hoolima väiksemate piiririikide huvidest ning et Poola on riik, mis segab Saksa- ja Venemaa ajaloolist sõprust. (Laar 2007)

Laari sõnakasutus (*õnnistas*) on ühelt poolt patroneeriv, teadja positsioonilt esitatud, viidates kontrastselt väite esitaja suvalisusele (tegutseb, nagu jumal juhatab) ja rumalusele. Eesti natsilembusele viidates loob Laar seose lokaalse tähenduse Eesti kontekstis ühise, jagatud infoga (*meie* ju teame, et Eesti pole natsilembene). Negatiivse varjundiga eripalgeliste aspektide kokku kuhjamine ühte lausesse kannab taas sõnumit Schröderi ebausaldusväärsest.

Sõpruse kujund on Laaril seostatud Venemaa ja Saksamaaga, keda tavapäraselt pole nähtud just selles seoses. Seega on nende riikidega seostatud sõprusel ähvardav, salakokkulepetele viitav kõla.

Ka Jeroen Bult (25.08.2008) positsioneerib Nord Streami kui Venemaa ja Saksamaa vahelise kokkulepete jada, mis mõjutab omakorda liidusisest orientatsiooni USA suunas. Nii järeldab ta, et diplomaatilise võitluse tõeline kaotaja pole mitte Saksamaa, vaid Euroopa ühtsus.

Lucas loob Venemaa ja Euroopa **sõltuvussuhte** kujundi ning kasutab selleks rikkalikult retoorilisi võtteid ning informaalset, kohati halvustavat sõnavara. Nii ütleb ta, et “energianäljas läänemaad” on valmis Venemaa gaasitarnete nimel silmad kõige muu ees sulgema. Samas võtmes on hüperbool “koogutavad sakslased.” Lucas esitab Euroopa rikkamate riikide kohta sarkastilise võrdluse, milles väljendub autori diskursiivne stiil:

Nagu George Orwelli «Loomade farmi» lõpus selgub praegugi, et sead ja inimesed on üsna sarnased. Vaadake selle aasta juuli G-8 tippkohtumise fotot. Vaadake Silvio Berlusconi, Vladimir Putini ja Jacques Chiraci *rahulolevaid* nägusid ning küsige endalt: kas selline ongi maailm, kuhu soovisid *kurjuse impeeriumi ikestatud rahvad* astuda ja mille eest *meie läänes võitlesime* nende vabastamiseks. (Lucas 2005)

„Loomade farmi“ võrdlusega loob Lucas implitsiitse vastanduse lääne tajutud positiivse enesemääratlusega. Sest selle raamatuga ei ole tavapäraselt samastatud läänemaid. Lucas viitab sisegrupile (meie), kelle väärtuseks on vabadus ning kes on kellegi teise, nõrgema ja ikestatud rahva heaks tegutsenud - mitte lihtsalt neid toetanud, vaid nende vabastamiseks võidelnud. Nüüd esitab ta lääne auditoriumile väljakutse nõrgema välisgrupi jätkuvaks toetamiseks ning varem väljendatud väärtuste taas kehtestamiseks.

Euroopa ühtsuse diskursuse ainus probleemivaba asetus ilmneb Nord Streami esindaja Dirk von Amelni (2007) tekstist. Ta rõhutab Euroopa ühishuvi (sic! ainsuses) ning taastoodab sellega euroliidu idealiseeritud positsiooni. Teisalt märgistab ta ühishuvina just Nord Streami. Ameln jätab kõrvale gaasijuhtme võimaliku julgeoleku ja keskkonnaohu aspekti ning loob positiivse väärtusega „*usaldusväärse, ohutu ja keskkonnasõbraliku* energiaallikaga“ Kesk- ja Lääne-Euroopa riikide varustamise, mis „on samamoodi Euroopa ühishuvi.“ Ameln lisab: „Oleme veendunud, et võime eelnimetatud eesmärkide täitmisel loota kõigi asjaosaliste riikide solidaarsusele ja toetusele.““ Nii kasutab autor tüüpilist positiivset raamistamist ning

Euroopa Liidus levinud formaalset sõnastust ja stiili, viidates solidaarsusele ja heade eesmärkide toetamisele.

Ameln määratleb gaasijuhet kui Euroopa ühist *projekti*. Ta loob raamile tausta, märkides gaasijuhtme arvestamist üleeuroopaliste prioriteetide hulka ning erinevate Nord Streamiga seotud riikide (või nende gaasiettevõtete) osalust, mis vähendaks võimalust, et gaasijuhtme rajamist saaks pidada vaid Venemaa ja Saksamaa projektiks ehk Putini-Schröderi paktiks.

Gaasijuhtme loomuliku kuulumist Euroopasse viitab oma artiklis ka Nord Streami asedirektor Dirk von Ameln (2007), pealkirjastades oma artikli väitega, et gaasijuhe on osa ELi energiapoliitikast. Ehk siis mitte lihtsalt Euroopa riikidele kasulik ja vajalik nähtus, vaid seostatud institutsionaliseeritud, Eesti elanike seas tunnustatud üksuse ehk ELiga. Autor on valinud ametliku ja igapäevatasandist kõrgemale asetuva positsioneerimise Sellele viitab ka sõna *poliitika* kasutamine. Ehk siit kostub sõnum: tegemist pole vaid kahe riigi kasumliku äriettevõttega, vaid riikliku, institutsionaliseeritud poliitikaga, millesse ei tasu ega (Euroopa Liidu puhul) saagi kergesti sekkuda.

Robert Larsson (2007) tõrjub radikaalselt seda diskursust. Sellele lisab konkreetsust lühilause kasutamine. „Nord Stream ja selle pooldajad kinnitavad, et gaasijuhe on Euroopa ühine, mitte ainult Venemaa ja Saksamaa projekt. See on täielik vale.“

6.1.2. Euroopa kui Venemaa „kodustaja“

Juba aastaid peale raudse eesriide langemist ringleb Euroopas diskursus Venemaa „kodustamise“, „läänestamise“ ja „demokratiseerimise“ kohta. Sisuliselt tähendab see muu hulgas Venemaale teatava sümboolse krediidi andmist, mis katab riigi metsikud kombed nii välis- kui ka sisemaises poliitikas ja majandustegevuses ehk täpsemalt vabandab Venemaa olulised kõrvalekalded Lääne standarditest, millega võidakse riivata teiste riikide ja rahvuste vabadusi ja õigusi. Töös on selle diskursuse nimetamisel kasutatud ka väljendit Euroopa ettehoold Venemaa suhtes.

Karmimalt väljendudes võib diskursust nimetada ka Venemaa „taltsutamiseks“, nagu seda on teinud Lucas (30.12.2005 PM), kirjutades Euroopa riikide püüetest. Tähelepanu väärub siin ka famliarne ja halvustav sõnavara valik. „Vastupidiselt Putini Venemaa taltsutamisele oli kommunismi võitmine *kukepea*. Üksnes *kõõrdsilmsed äärmusvasakpoolsetest lunaatikud* uskusid tõega, et Nõukogude Liit oli rahuarmastav tööliste paradiis.“

Vytautas Landsbergis loob ideoloogilise ruudu, mille ühes nurgas on heasoovlik Euroopa Liit, kes tahab Venemaaga häid suhteid säilitada ning riiki „euroopastada“. Ruudu teises nurgas on „meiena“ defineeritud kogemustega ja Venemaa suhtes enam teadlikud ELi uued Ida-Euroopa riigid. Landsbergis toob negatiivsena esile Euroopa Liidu ehk „nende“ naiivsuse Venemaa suhtes, märkides ära, et seni loodud vabaduse ja õigluse „ühisruum“ Venemaa ja lääne suhetes on tegelikult tühi ning isegi kuritegelik (ja on võimaldanud „hea“ asemel „halba“ - tšetšeenide barbaarset kohtlemist, NGOde tagakiusamist jne.) Autor kasutab eurooplaste kohta asesõna „nad“, jättes seega selle mõiste määratlusest välja aspekti, et ka Ida-Euroopa riigid kuuluvad nii vormiliselt kui ka ELi mõttes organisatsiooniliselt „Euroopasse“. Siin on vastandus pigem mentaalne ja näitab tegelikku veelahet ametliku retoorika ja tegeliku taju vahel. Sisegrupi „meie“ poolt ehk Ida-Euroopa riike näitab Landsbergis sellena, kelle tarkuse kasuks räägib ajalooline kogemus. Euroopat on esitatud pimedana ja saamatuna, kes vajab targema juhendamist. Venemaa kohta loodud üldistus, et „iga“ tema sammu taga on imperialistlik ambitsioon, seob suhtumise üldise hoiakuga ning legitimeerib seda omakorda Ida-Euroopa ajaloolise kogemusega.

Aastakümneid oli minu koduregioon Euroopas *kurjuse meelevaldas*. Nii ei saa ma vaikides pealt vaadata, kuidas Euroopa *pimedalt* uude rahuobitusse *koperdab*. Meie, uued demokraatlikud riigid Ida-Euroopast, oleme ajaloost õppinud, et *iga* Venemaa diplomaatilise sammu taga on imperialistlikud ambitsioonid. Lääne-Euroopa, kellel seda ajaloolist õppetundi pole, peaks *meie* hoiatustesse tähelepanelikult suhtuma. Sõltuvus Venemaast, isegi kui selle näoks on «karismaatiline» Gerhard Schröder, viib meid ainult *kuristikku*.“ (Landsbergis 2005)

Kuristikku viimise negatiivne hüperbool dramatiseerib teadlikult Venemaa kaasamisega seotud riske ning toonitab taas Ida-Euroopa „tarkade“ nõu kuulamise vajalikkust.

Samas kasutab Landsbergis Ida-Euroopa väikese, aga targa tegelase kõrval teist, kontrastset kuvandit, kes on umbisikuliselt väljendatud hoolimatuse ohver. Seda väljendab valitud sõnavara, mis kannab peidetud viidet Läänele tulla hädas olijatele appi: „*väikestele* ja *nõrkadele* riikidele *ei halastata*, kui Venemaale on antud vahendid nende *hirmutamiseks*, *isoleerimiseks* ja energiablokaadiga *ähvardamiseks*.“ Sisuliselt lükkab Landsbergis läänele moraalse vastutuse nõrkade riikide ahistamise eest.

Landsbergis märgib, et „EL peaks hülgama kõik lootused Venemaa „euroopastumise“ suhtes, vastandades sellele Putini „oma õukonna“ koondamise ja duuma tahte allutamise kui euroopalikele väärtustele mitte vastavad tegevused. „Venemaa, mida Putin üles ehitab, on

postsovetlikest lootustest vabadusele ja demokraatiale *muteerunud* naftal ja gaasil põhinevaks *kaitseehitiseks*.“ Putini-Venemaa kohta kasutab autor kõrvalekaldelist ja ebaloomulikku väljendit „muteerunud“. Oodatud demokraatlike ja avatud väärtuste jõustumine on vastandatud suletud „kaitseehitisega“ uue „eks-KGB eliidi“ jaoks

Landsbergis viitab konkreetsema allikata Vene meediale ja Putinile, väljendades seisukohta, et Venemaa Euroopa ettehoolt millekski ei pea, vaid on pigem selle diskursusega arvestades Euroopa suhtes julm ja kalkuleeriv: „Tõepoolest, nad lausa naudivad seda: pärast seda kui *me integreerume* ja oma ühist gaasiäri *laiendame*, kirjutavad Venemaa ajalehtede juhtkirjad, jääb Euroopa inimõiguste küsimuses *vait*“.

Landsbergis omistab Putinile lääne suhtes negatiivse hoiaku ning loob kontrasti iseseisvuse lääne ja Venemaa vaatepunktides erineva arusaama vahel. Putini pühendumist „iseseisvale poliitikale“ tõlgendab Landsbergis järgnevalt: „Venemaal tuleb jääda «*iseseisvaks*», *sõltumatuks* lääne demokraatiate kahtlustest moraali ja inimõiguste küsimustes“.

Landsbergis apelleerib sõnavara valiku ja kontrastide esitamisega tungivalt euroopalike väärtuste arvestamisele nende suhtes, kes sellest hoolivad, kuid tõdeb, et Euroopa Liit tahab tegeleda nii-öelda klassi raskemate õpilastega. Landsbergise meeleheitlikult lootusetu tooni sõnastab kainemalt Rootsi julgeolekuanalüütik Robert Larsson (2007). Ta märgib, et ELi uued liikmesmaad võivad kasvava sõltuvuse tõttu asuda ELis Venemaa „isepäise energiapoliitika“ vastu. Ning lisab samas: „ei ole kaugeltki välistatud, et isegi nende igati põhjendatud umbusku peetakse Brüsselis paranoiaks. See tähendab, et kui muret ei väljendata just väga diplomaatiliselt, ei pruugi see vajalikke tulemusi anda.“ Larsson viitab implitsiitselt Baltimaade mainele Euroopas kui hüsteerilistele „ühe-teema-riikidele“, kes on Euroopa diplomaatias Venemaa vallas arvamus avaldajatena seetõttu kõrvale jäetud.

Kui Landsbergis ja Lucas esindavad Euroopa ettehoole diskursuse emotsionaalselt praktilisemat aspekti, siis soomlase Jarmo Virmavirta versioon sellest on abstraktsem ja teoreetilisem ning eemaldub konkreetsetest probleemsetest aspektidest. Veelgi enam, Virmavirta (2009) ettehoole diskursus ulatub erinevalt varem mainitutest ajas tulevikku, mitte minevikku suunas. „Ajalugu võib ja küllap tulebki lõputult uurida, aga *tulevikku saab ehitada* vaid nüüd ja siin.“ Samas märgib ka tema Venemaa muutumist, kuid see on pehmendatud, väljendamaks ühelt poolt delikaatsust Venemaa suveräänse valiku suhtes ning teisalt lootusetust kiire muutumise osas. „Neile, kes tahavad *edendada* Venemaa muutumist, ja eriti neile, kes tahavad Läänemere piirkonda *ühtset identiteeti* ja poliitilist jõudu, on Venemaa ja

Saksamaa vaheline gaasitoru *suurepärane projekt*.“ Samas ei täpsusta autor, kelle väärtuste järgi ühtne identiteet ja poliitiline jõud reastuks.

Virmavirta ei jäta samas märkimata soomlaste suhtes ka mõnevõrra negatiivset infot, mis annab rahu ja edendamise kõrval valusama ajaloolise paralleeli: „mõned venelasedki on imestunud selle üle, et üks maa tähistab seda, et Venemaa ta vallutas.” Samas distantseerib Virmavirta soomlasi Baltimaade emotsionaalsusest, öeldes, et Soome suhtub gaasitoru ehitamisse *pragmaatiliselt, ilma poliitiliste pingeteta*.

6.2. Venemaa mõõde

Venemaa kui gaasijuhtme üks olulisi osapooli (olguigi, et Nord Stream on ametlikult Šveitsis registreeritud ettevõtte) kerkis välisgrupina pea läbivalt esile kõigi suuremate diskursuste taustal. Antud töös on eraldi vaatluse all venelaste orjuse ning Venemaa geopoliitilise laienemise ambitsiooni diskursused.

6.2.1. Venelaste orjuse diskursus

Esmalt olgu välja toodud jooni venelaste defineerimise kohta. Sellest kirjutab Lucas (2005). Ta kirjeldab venelasi kui oma riigi orjuses olevat rahvast. Autor kasutab Venemaa iseloomustamisel halvustavat diskursust, mida iseloomustab silmapaistvalt negatiivsete ja halvustavate sõnade valik (sõltumatust *jälestav* Kreml, *orjalik* ajakirjandus) ning viitab nendega riigi ja lääne väärtuste täielikule vastandlikkusele iseseisvuse ja vaba meedia osas. Lucas kasutab hüperbooli „demograafiline katastroof, kus kõik laguneb“ ning tema valitud sõnavara on emotsionaalselt laetud ja viidetest rikas. Esmalt võrdleb ta Venemaa tegevust totaalselt kahjuliku tuumaõnnetusega.

Just nagu ajas lõõmav Tšernobõli tuumaelektrijaam radioaktiivset saastet lääne suunas, *saastab* Venemaa oma naabrust rahurikkumise ja vahelesegamisega. *Vene räpane raha õõnestab* endiste *ikestatud* Ida-Euroopa riikide ja Baltimaade ühiskonda, ostab ära poliitikuid ja loob *taas* pinnast Nõukogude stiilis *impeeriumile*, mis tugineks küll energeetikasidemetele ja poliitilisele manipulatsioonile, mitte *tankidele* ja *Gulagile*. (Lucas 2005)

Kahe viimase aspektiga loob autor lokaalse sidususe, viidates esiteks Lääne kunagisele moraalsele süüle (et omal ajal tanke, Gulagi jms ära ei hoitud) ja teiselt implitsiitsele ohule, et kõik see võib kunagi korduda ning kui see peaks juhtuma, on Lääs selle eest vastutav. Muu hulgas võrdleb Lucas NLi kurjuse impeeriumiga ning võtab teema arenduse kokku väitega

„Venemaa peaks olema *paaria*. Kuid selle asemel on ta läbinud austuse viimase proovikivi“ (asudes juhtima G8t ehk maailma arenenuimate tööstusriikide rühmitust).

Ajendatuna Venemaa rünnakust Gruusiale, kirjutab Paul Goble (2008) Venemaast kui **ohtlikust** ja korrale kutsumist vajavast faktorist, kes tuleb „*märgistada* agressori ning revisionistliku riigina“: „Tuleb vaeva näha Venemaa *isoleerimiseks*. Seda riiki peab käsitama *paariana* – senikaua, kuni ta õpib *korralikult käituma*. Goble'i tekstis sisaldub didaktiline autoriteet, kes määratleb, mida võib pidada korralikuks käitumiseks ning kes on suuteline soovi korral Venemaad korrale kutsuma. Sellise autoriteedi omistab autor sisegrupile - läänele laiemalt, aga ka Balti riikidele.

Autor kritiseerib läänes valitsevat diskursust Venemaa stabiilsuse kui eesmärgi kohta ning vastandab selle vene rahva õigustega demokraatiale ja vabadusele. Ka Goble'i diskursuses pole venelased rahvana vabad. Vabaduse ja rõhumise kontraste loob emotsionaalne, inimese esmastele vajadustele (hingamine) viitav ja seega olukorda dramatiseeriv leksika. Tema üleskutte lõpetada Venemaaga suhtlemises topeltstandardid toob parema tuleviku suurriigi naabritele, ülejäänud maailmale ning „*mitte sugugi tähtsusetule Vene Impeeriumi* rahvale – ja ka paljudele venelastele -, kes tahab lihtsalt *vabalt hingata*, mitte olla *KGB stiilis Kremli isandate alla surutud*.“ Vene rahva orjastatusele ning potentsiaalselt kuritegelikule KGBle viitamisega legitimeeritakse lääne agressiivsema sekkumise nõudmist.

6.2.2. Venemaa geopoliitilise laienemise ambitsioon

Erki Bahovski (2006) arendab Venemaa geopoliitilise laienemise diskursust Hansaliidu ajaga kõrvutades. „Märkimisväärne, et nii Liivi- ja Põhjasõda kui Molotovi-Ribbentropi pakti iseloomustab üks ühine joon – see on Venemaa läbimurre (või selle katse) isolatsioonist maailmapoliitikasse.“ Mitme ajaloosündmuse kaudu on loodud tugev üldistus, mida märgistab ka jõuline sõna (läbimurre). Sellele järgnev täiendus sulgudes vähendab Venemaale omistatud läbimurde võime suurust ning näitab seda pigem läbikukkununa.

Selles diskursuses on Eesti reaalsus poliitika tõmbetuules, millele on „iseloomulik MRP pakti *meenutav* kahe suurriigi *peremehetsemine* väiksemate arvel“. Viimane tsitaat pärineb loo alguse lisa-sissejuhatuses, millega van Dijki (2005) järgi jõustatakse täiendavalt tekstis esindatud diskursust. Sellega loob Bahovski raami Nord Streami käsitlemiseks kogu Euroopale, eriti aga väikeriikidele kahju teha võiva nähtusena.

Vladimir Juškin (2006) seob Venemaa geopoliitilised püüdlused **mänguri** kujundiga, viidates Putini sõnadele, mis seadis eesmärgiks arendada Venemaa „*maailma energeetika liidriks ja moereeglite loojaks*.“ Juškin kõnetab lugejat, et rõhutada „Pange tähele – mitte peamiseks energiaressursside müüjaks, vaid peamiseks *mänguriks* majandusliku geopoliitika turul.“ Juškin loob kõnekujundi, mille järgi Putin on sõlminud „naftalepingu jumala või saatanaga“ ning on nüüd kui relvaga manipuleeriv mängur, kelle tegevus on ettearvamatu. Ja relvaks on torujuhtmed – need „ei tapa, ainult allutavad“. See tähendab Venemaale Juškini sõnul maailma energeetilise julgeoleku ainsa garandi uut geopoliitilist staatust.

David Vseviiov (2007) iseloomustab Venemaa geopoliitilisi ambitsioone geneetilise tungina, mida peatavad vaid loodusjõud. Seda väidet kinnitab ja jõustab ta, viidates enamale kui ühele positiivselt märgistatud autoriteedile. „On ju *mitmed väljapaistvad ajaloo uurijad-teoreetikud* näinud Venemaa *igaveses laienemispüüdluses* soovi jõuda Euroaasia looduslike piirideni. Ainult need – ookeanid, mered ja mäed – suudavad Venemaad peatada.“ Venemaad on näidatud olemuslikult pidurdamatu ja seega ohtliku nähtusena.

Vseviiov defineerib Venemaad läbi võrdluse karuga, kuid diagnoosib selle tavapärasest mõõdet emotsioonidele rõhuvalt ning suhestatuna sisegrupiga läbi „meie“. „Seega on, piltlikult öeldes, Venemaa karu, kes on iga hetk valmis *meid kas alla neelama või kaissu võtma* (sõltuvalt definitsioonist ja maitsest). See soov on *kaasasündinud, geneetiline ja ilmselt ravimatu*“ (25.09.2007 PM).

Eesti on selles metafooris „orienteerumisvõime kaotanud hiir, lollitatud, suurushullustuses ja edusammudest peapöörituse all kannatav“. Vahepealkiri „Vene karu kaisutus“ loob kujundile ähvardava kontrasti.

Jarmo Virmavirta Venemaa tulevikku suunatud positiivse edendamise diskursust on ülal juba mainitud. Eestiga kõrvutades toob ta välja soomlaste erineva diskursiivse suhtumise Venemaasse, kuigi tunnistab mõlema rahva hirmu Venemaa ees. Samas näitab ta ennast informeerituna, märkides, et „sõda ei vasta vähemalt gaasitoru ehitava Venemaa strateegiatele“. Autor viitab implitsiitselt Eesti ja Soome ajaloolisesse kogemusse juurdunud tugevalt laetud emotsioonile. „Sõjalist ähvardust oleks õigem iseloomustada teise sõnaga. See on «hirm», Venemaa-hirm, mis on realiteet nii Soomes kui ka Eestis, kuid suhtumine sellesse on meie riikides täiesti teistsugune (Virmavirta 2007).

Virmavirta loob diskursuses oma ideoloogilise ruudu, milles näitab positiivsena soomlasi, kes on suutelised hirmust üle olema, koostööd tegema ja Venemaad veel ka „edendama“. Soomet kui sisegruppi näitab Virmavirta positiivsena, rõhutades selle läbinägelikkust Venemaa suhtes - see on väärtus, mida tavapäraselt omistavad endale Baltimaad lääneriikide ees. „*Ka Soomes pole mingeid illusioone Venemaa arengu suhtes, kuid Venemaa olukorda nähakse ulatuslikumalt kui tavaliselt Eestis.*“

Ta kinnitab positiivselt, et „Putini Venemaa on stabiilne“ jättes märkimata, milliseid negatiivseid aspekte see stabiilsus endas sisaldab ja legitimeerib nii Soome koostöövalmidust. Soome suunas positiivsena on märgitud, et seal pole Venemaa turupiirkonnana nägemine mitte vaid teooria (nagu Euroopas), vaid „puhas praktika“. Toru vastu olnud eestlased on tema kirjeldusi kokku võttes gaasijuhtme teemas tunnetest, mitte mõistusest juhitud, sisepoliitiliselt angažeeritud ja oma „soovmõtlemises“ ekslikud.

Mihkel Mutt (2007) viitab hirmust rääkides ebamäärasele teadmatusele, mis paneb teadvalt potentsiaalselt kahju tegevate jõududega läbi käima. Tema tekstis sisalduv viide Virmavirta artiklile näitab diskursuse intertekstuaalsust. Ta on irooniline Virmavirta väidete suhtes, et Eesti ei näe Venemaas võimalust ning kasutab selle väljendamiseks määrsõna „millegipärast“, kasutab üldistust teiste riikide kogemusele viidates ning rõhutab seda omakorda järgneva lühilausega. Kõige sellega legitimeerib Mutt Eesti reserveeritust Venemaa suunal. „*Millegipärast* ei ole see nii üksnes Eesti, vaid *peaaegu kõikide* rahvaste-riikidega, kes on viimase poole sajandi vältel olnud Venemaa *meelevallas*. See ei saa olla ju juhus. Eestil ei ole foobia Venemaa, vaid Venemaa šovinistliku tõusu ees“ (ibid).

6.3. Eesti mõõde

Järgnevalt on esile toodud Eesti mõõtme all Nord Streami teemaga seonduvalt ilmnenu diskursusi. Need jagunevad Eesti ajaloolise õigluse, poliitilise punktivõidu ja Eesti kui Euroopa partneri ja sõbra diskursusteks

6.3.1. Eesti ajaloolise õigluse diskursus

Läbiv hirmu diskursus tundmatu ja ettearvamatu Venemaa suhtes eeldab sisemiselt mingit vastust sellele abstraktsele probleemile. Ülal kirjeldatud Euroopa suunaline lahendus niiõelda Venemaa-probleemile on selle kodustamise diskursus. Nord Streami teemaliste

arvamusartiklite seast kerkib lisaks kaks Eesti ajaloolisest õiglusest lähtuvat diskursust, mis kujutavad Eestit kui tasujat ja kui messiast.

Eesti kui kättemaksja diskursus saab alguse Andres Kasekampi kirjutisest, kus ta vastandab emotsionaalse Eesti ajaloo eest kätte maksmise ning kaine poliitilise arvestuse. Tema hinnangul valitsevat diskursust kirjeldades on Kasekamp irooniline ning kasutab familiaarse stiili elemente eelkõige leksika valikul. „Eestile avaneb *suurepärane* võimalus (keskkonnauuringute) taotlus tagasi lükata ja Venemaale «ära teha». Läksid ju *Euroopa vägevad* meist *jõhkvalt* mööda, sõlmides Balti riikide huve eirates «*Putini-Schröderi pakti*». Mis oleks magusam kättemaksust, kasutades sülle langenud võimalust *vastik* projekt põhja lasta“ (Kasekamp 2007).

Iroonilises võtmes kirjutatud loo algusega viitab autor Eesti tüüpilisele Venemaa-vihale. Meiena on selles diskursuses väike Eesti, välisvaenlaste pool Venemaa, aga nüüd ka Euroopa vägevateks nimetatud riigid, kellele omistatakse diplomaatilise suhtlemisviisi asemel jõhkruks. See viitab omakorda kontrasti loovalt teisele diskursusele, mille järgi on Eesti poliitilises suurmängus väike tegija ka, siis, kui ta vormiliselt peaks Euroopa Liidus võrdne olema.

Kasekampi arvamuskirjutis oma keskkonnauuringute lubamist pooldava seisukohaga põhjustas märkimisväärse intertekstuaalse viitamise laine. Tema Euroopa-suunalist diskursust on käsitletud allpool.

Peale valitsuse keeldumist keskkonnauuringutest jätkab Eesti kui tänapäevase tasuja diskursust Raimo Ülavere, viidates gaasijuhtme uuringutest keeldumisega taas hirmule. Seda rõhutab ka tasujale viitav pealkiri („Väike ja tige tasuja“). Ta kirjutab otsust hinnates: “kas ei ole poliitikud siin andnud järele *emotsionaalsest Vene foobiast* haaratud *rahva* enamusele, tehes otsuse, mis on *inimestele* meelepärane, kuid mis samas annab kontrolli sündmuste üle pigem meie *vastastele*. Täpsemalt – Venemaale.” (Ülavere 2007) Autor eristab siin ennast kui erilise info ja teadlikkuse kandjat, kelle vaade on sügavam kui viidatud inimestel, rahval ja poliitikutel. Rahvas ja inimesed on selles diskursuses emotsionaalsed ja reaktioonilised ning poliitikud omakorda sellest mõjutatud ja juhitud. *Meie* vastasena on defineeritud Venemaad ja verbita lühilause kasutamine rõhutab selle määratluse lõplikkust. Ülavere kasutab keskkonnauuringutest keeldunud poliitikute suhtes ironiat, omistades neile suhtumise, mille järgi on „meie ainus riigina eksisteerimise põhjendus kättemaks idanaabrile. Kommunismi, alanduste, solvangute eest.“

Enn Soosaar (2007) seletab eestlaste kättemaksu diskursust emotsionaalse taagaga, mis on omane Venemaa lähivälismaale. Teisalt on esile toodud Venemaa tegevuse negatiivsed aspektid, mis legitimeerivad vähemalt osaliselt eestlaste reaktsioonilisuse. „Sunnitud viibimine pikki aastaid Kremli laimu ja süüdistuste turmtule all mõjutab inimeste hoiakuid. Kui silmapiirile ilmub võimalus Moskvale ära teha, taanduvad kainus ning otstarbekus.“ Samas märgib Soosaar, et reaktsioon oli ootamatu - avalik arvamus toetas keeldumisotsust „tavatu õhinaga.“

Paul Goble (2008) avab teiste seas täiesti erandliku diskursuse, mis viitab implitsiitselt Eesti teisele ajaloolisele rollile ehk Eesti kui Nõukogude Liidu lagundaja. Seda diskursust aitab raamistada alapealkiri „väikeriik, kes suutis“, ainult nüüd on see seotud Venemaale väljakutse esitamise, tema järjepideva korrale kutsumisega.

Ma ei kutsu üles mingisugusele sõjalisele seiklusele. See on *palve* teha enam rahvusvahelist teavitustööd, luua enam kontakte tavainimeste vahel, teha selliseid jõupingutusi, mille üle *Eesti saab eriti uhkust tunda*, arvestades tööd järjest rohkem rõhutatud soome-ugri rahvastega *Vene Impeeriumis – kutsugem asju õigete nimedega*. Kui Eesti on sel viisil *endiselt teenäitaja*, võib ta postsovetlikus maailmas saada sõna otseses mõttes „*väikeseks riigiks, kes suutis*“.

(Goble 2008)

Goble sõnavalik, „seikluse“ vastandamine „palvele“ kinnitab probleemi tõsidust. Diskursuse kese ja väljakutse on suunatud Eestile, kelle suhtes kasutatakse eufemisme – riik saab *eriti uhkust tunda*, on *endiselt teenäitaja*. Sisuliselt esitab Goble Baltikumile meelitava väljakutse olla ise (lääne asemel) Venemaa korrale kutsuja. Läänt näitab Goble'i sõnavara valik saamatu ning Venemaad julmana: „oht, et asjad väljuvad Venemaa *kõrilõikajalikkuse* ja lääne *kohmakuse* tõttu kontrolli alt, on liiga suur.“ Selles olukorras paneb Goble vastutuse lakmuspaberiks nimetatud Baltimaadele. Ta rõhub seda üleskutset tehes Baltimaade ajaloolisele kogemusele Venemaa kohta, kellel „süües kasvab isu“.

Goble kasutab hüperbooli Venemaast, kes astub Ukraina, Moldova ja „lõppkokkuvõttes kõigi vastu“ Hüperboolis sisalduv üldistus „kõigi“ kohta laiendab taas vastutust ning on suunatud info emotsionaalsele tajumisele.

6.3.2. Poliitilise punktivõidu diskursus

Nord Streami teemakäsitlused avasid Eesti poliitilise punktivõidu diskursuse, millele on eelkõige iseloomulik valitsuskoalitsiooni tegevuse ja muu hulgas keskkonnauuringutest loobumise kritiseerimine. Eesti ajaloolist tausta arvestades on mõistetav, et esile kerkinud diskursuste sees jookseb nii sise- kui ka välispoliitikas punase niidina läbi Venemaa. Teemat sobib sisse juhatama Evi Arujärv:

Eesti Vabariigi kodanikuna ja eestlasena olen viimasel ajal tihti mõelnud, kes me oleksime, kui me ei peaks ennast üha defineerima Venemaa naabruse ja venelaste kui rahvuse kaudu. Ilmselt oleksime siis hoopis teine rahvas. Teisalt pole meie olukorras ka midagi väga erilist: leidub ju teisigi väikerahvaid, kelle identiteet on seotud suurrahvaste vaenuliku lähedusega, ja paljudel neist ei ole isegi oma riiki... Arujärv (2008)

Arujärve keskne diskursus on selles raamis välispoliitika kui saladus, ekspertide mängumaa ning kirjutus on lähtunud president Toomas Henrik Ilvese Venemaa visiidil saalist lahkumisest Hantõ Mansiskis. Selle kohta kasutab ta kõnekujundit „rahvuslikust „psühhodraamast“ tulenev solvumine ning vastandab seda samas olulisuse skaalal presidendi soovitusega taanduda Tartu rahulepingu lisamisest piirilepingu rakendusseadusse.

Arujärve diskursuses on ideoloogilise ruudu „nemad“ pool (välis)poliitikud ja eksperdid, kellele omistatakse tavateadmiseiga inimestest suuremad, isegi müstilised omadused. Nende suhtes rakendab autor irooniat: „isegi kui neil ei ole lausa *jumalikke* volitusi, valdavad *varjatud* informatsiooni, „*suuri plaane*“ ja mingeid kirja panemata võla- ja sõltuvussuhteid.“ Halvaks pandud „nende“ kohta jätab autor tähtsust pisendades nimisõna nimetamata. Teisel pool on „meiena“ defineeritud rahvas, kodanik, kes on otsustusprotsessist välja jäetud. Meie on esitatud positiivse tegijana („meie, kes me oma riigi taastasime“) ning sellele on vastandatud (välis)poliitikute hoolimatus sellesama rahva suhtes. „Olukorras, kus kõik suures osas toimubki üle meie peade, oleks vähemasti teada, miks, kuidas ja millise hinnaga.“ Siin on meie teadmatus mõistetav kahel tasandil. Ühelt poolt kohalikus kontekstis, kus rahvas ei tea, mis on poliitikute otsuste tagamaa. Teisalt viitab see implitsiitselt Eesti olukorrale globaalses poliitikas, kus Eesti teadlikkus ja mõjuvõime on nõrgad.

Poliitilise punktivõidu diskursuse üks esindaja on Keskerakonna juht Edgar Savisaar (2007). Tema artikli peateema on gaasihinna tõus ning Nord Streami keskkonnauuringute osas tehtav otsus kui üks võimalik hinna mõjutaja. Savisaar esitab esmalt sisepoliitilise vastanduse, määratledes ideoloogilise vaenlasena peaminister Andrus Ansipi. Ideoloogilise ruudu teises

otsas on Eesti elanikud, kelle eest seisab Savisaar. Ta ütleb, et gaasi hinna tõusu ees „*ei leia* peaminister *põhjust muretsemiseks* – Tema Tartus asuv *efektselt restaureeritud juugendstiilis maja* viiakse üle maaküttele. Gaasi hinna tõusuga *kimpu jäävad* Eesti elanikud vaadaku aga ise, kuidas laiapõhjalise hinnatõusuga hakkama saavad – riik peaministri sõnul midagi kompenseerima ei hakka.“ (ibid)

Siin on vastandus jõuka peaministrist majaomaniku ja raskustes oleva rahva vahel. Savisaar jätab mainimata antud kontekstis võimaliku negatiivse info enda kinnisvara objektide kohta. Autor kasutab umbisikulist kõneviisi Ansipi maja maaküttele üle viimise kohta, mis omistab peaministrile jõuka käsu andja rolli.

Savisaar märgib Ansipi suhtes veel negatiivselt ka tema küttearvete tõusmist. Siin tekitab ta järjekordse vastanduse rahva ja Ansipi vahel. Suurenenud arved loovad otsesõnu väljendamata viite palgale, millest arveid tasutakse. Riigiametnike, eriti aga valitsuse ja riigikogu liialt suure palga teema taustal tekib nüüd kontrast, nagu kurdaks Ansip, et ei saa oma finantsseisuga hakkama. Teisalt näitab Savisaar maakütet kui võimalust, mida Ansip suudab endale vajadusel lubada, kuid väiksema sissetulekuga rahvas ilmselt mitte. Enda maja küttesüsteemi jätab Savisaar ka siin kajastamata.

Savisaar nimetab peaministri imago mitut võimalikult negatiivset fooni loovat aspekti ning raamistab negatiivse pronksöö gaasi hinna kujundajana. Samas on peaministrit esitatud ainsa pronksiöö teguri ja teostajana. „Ansipi *ellu viidud* pronksöö sündmused mängivad maagaasi kallinemises *olulist* rolli.“ Samas distantseerub ta osaliselt varem rõhutatult esitatud väite absoluutsest tõe sisaldamisest. „Kui pronksöö pole hinnapoliitika karmistumise *ainuke* põhjus, siis *kindlasti* on see mõjur selles osas, et gaasi hinna tõus *meid võimalikult valusalt* tabaks – just enne majanduslanguse faasi või majandustsükli põhjas olles. Praegune valitsus seda loomulikult tunnistada ei taha nagu ka seda, et meie majanduses üldse probleeme on.“ (ibid)

Savisaar viitab hinnatõusule, rahva erinevatele valudele seoses pronksööga ning ka majanduslangusele. Need kõik on kokku kuhjatud erinevad negatiivsed aspektid, mis on eri aspektidest probleemiks suurele osale ühiskonnast, kuid nende teraviku suunab Savisaar just Ansipile. Märkides, et viimane ei taha probleeme tunnistada, paneb Savisaar ennast positiivse teadja rolli. Majanduse tavapärase tsüklilisuse ja sellele toimiva globaalse mõju jätab autor märkimata. Ennast näitab Savisaar ka osana rahvast, „meiena“, keda hinnatõus „võimalikult valusalt“ tabaks.

Savisaar joonistab pildi rahva probleemidest ja esitab sellele valitsuse hoolimatust näitava vastanduse: „Valitsus näib arvavat, et kõik on korras, ja nii soojatootjad kui – tarbijad peavad *oma muredega* ise hakkama saama – olgu siis põlevkiviõli või maakütte abil.“ Siin viitab autor üksikisikust lugeja jaoks keerukale, kui mitte võimatule valikule, mis paneb inimese veel lootusetumasse olukorda, sest paljudel pole tegelikult võimalust küttesüsteeme vahetada.

Savisaare tekst lähtub eelkõige gaasi hinnast ja seob selle Nord Streamiga, kuid samas ei anna ta valitsusele selget nõu keskkonnauuringute kohta, vaid jätab oma seisukoha väljendamata. Ta esitab valitsust negatiivsena, viidates võimalikule Eesti sõltuvuse suurendamisele Venemaast. Ideoloogilise ruudu kombel peidab ta asjaolu, et just teda on seostatud sõpruses Venemaaga, mis suurendaks Eesti sõltuvust. Valitsusele etteheidet tehes kasutab autor kaudset kõneviisi ning faktilist infot ei esita. „Samas *ei näi* Reformierakonna valitsus *sugugi arvavat*, et Vene-Saksa gaasijuhtme rajamine Eesti vetesse *võiks* sarnaselt gaasihinna tõusu hüvitamisega suurendada Eesti sõltuvust Venemaast. Veel ei ole kõrgeimal poliitilisel tasandil aset leidnud tõsist arutelu Vene-Saksa gaasijuhtme Eesti vetesse nihutamise üle ja valitsus *hoidub hinnangutest* gaasijuhtmega kaasnevatele ohtudele.“ (ibid) Savisaar omistab valitsusele arvamuse avaldamisest hoidumise, kuid teeb ise sama.

Sisepoliitilise punktivõidu diskursust kasutab ka Isamaa ja Res Publica liidu esimees Mart Laar (2007). Tema diskursuses on ideoloogiline vaenlane koalitsioonikaaslane ja valimiste aja konkurent Reformierakond, antud juhul täpsemalt välisminister Urmas Paet.

Laar viitab, et „teadmata põhjustel“ on välisministri seisukohad torujuhtme küsimuses kardinaalselt muutunud ja minister toetab seda, öeldes, et „Eestil ei jää muud üle“. Juba põhjuste teadmatuse koalitsioonierakonna esimehe poolt tekitab konspiratsiooni kahtluse. Järgmise lausega Laar süvendab seda, tunnistades küll näiliselt argumendi allika teatud ebausaldusväarsust, aga esitab siiski välisministrit negatiivses valguses: „Vene ajakirjanduse andmetel on tegemist aga *välisministri sooviga* saavutada läbimurret Eesti-Vene suhetes, «*murda läbi Balti riikide blokaadi SRÜ suhtes*». Sellised Vene avaldused lõhnavad provokatsiooni järele, kuid päris mööda ei saa neist ka minna“ (Laar 2007).

Laar kõrvutab ka teisi, teadlaste ja julgeolekuasutuste argumente, mille järgi ei tohiks uurimisluba anda ning näitab sellega välisministri seisukohta negatiivselt ehk „ootamatul kombel hoopis teistsugusena“.

Laar paneb IRLi vastanduma Reformierakonnale, viimast otsesõnu nimetamata. IRL on esitatud kui viimasel hetkel (Eesti rahvale ja rahva nimel) appi tulija, olukorra heatahtliku päästjana. „Meil polnud ega pole tahtmist nimetatud küsimust politiseerida ega kahtluse alla seada seni igati positiivselt kulgenud koostööd valitsuses.“ Implitsiitselt loob Laar sellele lausele vastandsõnumi, mille järgi nõudis muutunud olukord IRLi sekkumist. Veel lisab ta, et „*meie* (IRL) oleme üritanud kogu küsimusele võimalikult *emotsioonivabalt* läheneda.“ Siin väljendub Laari püüd ideoloogilise ruudu meie poole kohta negatiivset peita ja omistada hoopis Reformierakonnale emotsioonidest lähtumist kui poliitika tegemise üht nõrka kohta. On ju IRLi muu hulgas tänu Eesti-Vene piirilepingu preambulale Tartu rahule viite lisamisega süüdistatud reaktsioonilisuses ja hüsteerilisuses Venemaa suhtes. Nüüd näitab Laar IRLi tasakaaluka Eesti huvide eest seisjana.

Laar viitab lokaalse tähendusena Eesti ajaloo vaikse alistumise negatiivsele kujundile ning esitab ennast esiteks kui peaministrit, kes on Eestile edu toonud ning kes seisab umbisikuliste arvajate rumaluse vastu:

Mõnel pool väidetakse loomulikult jätkuvalt, et Eestil pole enda ümber toimuva suhtes üldse sõnaõigust. Et meie saatus on kuuletuda ning vaikivalt alistuda, Eesti on viimase viieteist aasta jooksul tõestanud, et see pole nii. Olen ise peaministrina sedalaadi soovitusi alati ignoreerinud ning Eesti areng tõestab, et see on olnud ainuõige poliitika. Käsitledes iseennast kui saamatut ning mõttetut väikerahvast või üritades mängida Venemaaga rehepappi, ei jõua me kaugemale välja. Vaid iseendaks jäädes ning oma õiguste eest seistes on meil võimalus paremaks tulevikuks. Ning seda kavatseb Isamaa ja Res Publica Liit ka teha. (Laar 2007)

Laar omistab taas nimetamata (sise)vaenlasele süüdistuse Eesti halvustamises. Sisuliselt jõuab Laar tagasi IRLile omase sirgeselgse rahvusluse diskursuse taastootmiseni. Läbi Nord Streami kogub ta erakonnale poliitilist kapitali valimisteks.

Kui Savisaar ja Laar on sisepoliitilise diskursuse seesmised ehk poliitilise sfääri sees olevad tegurid, siis Raimo Ülavere ja Rein Veidemann vaatlevad sama diskursust väljapoolt.

Veidemanni „karikakramängu“ pealkirja kandev kirjutis süüdistab valitsuskoalitsiooni kriitikale ja arutelule pime olemises, öeldes irooniliselt, et „kõik, mis Eesti valitsus otsustab, on õige, sest teenib koalitsiooni ühtsust ja parteide strateegilis-taktikalisi huve.“

Veidemann (2007) võrdleb Eesti poliitika tegemise mudeleid ja retoorikat Venemaaga, kus välispoliitika on seotud siseintriigidega. Nende „ühine alus – hirm kaotada võim ja

hirmutamise kui võimuteostus – pressib välja igast praost. See Eesti poliitilist kultuuri(tust) iseloomustav karikakramäng on rajatud demoniseerimisele, äratagemisele ja punktikorjamisele.“

Veidemann seostab poliitikaüksikisiku jaoks emotsionaalselt negatiivsete nähtuste ehk hirmu ja võimuga.

Veidemanni keskne subjekt on Mart Laar, kes pole valitsuse liige, aga kogub ikka mitmekordse punktivõidu valitsuses Reformierakonna arvel. Viimase tegelasi näitab autor nõrga ja vähetähtsana ning kontrast väljendub ka valitud retoorikas – Laar „põrmustab“ võiduka Paeti, Ansip on „provintsist orbiidile lennutatud uustulnuk“.

Veidemann märgistab ühiskonna negatiivselt, öeldes, et selline „punktikorje, kogu karikakramäng Eesti poliitikas on võimalik ainult tasalülitamisele määratud ühiskonnas.“

Raimo Ülavere (2007) seob oma etteheite keskkonnauuringutest keeldumise pärast Paeti, Laari ja Ansipi saamatusega. Tema sõnul oli tegemist „juhtimisprobleemiga, kus ummikseisust tuli leida kolmas tee, kuna mõlemad otsused olid halvad. Ja sellega *ei saanud ministrid hakkama* ./.../ „

Poliitikud on esitatud halvustavalt kasuahnena ning kasutatud on irooniat. „Poliitikute *enda näo päästmine* ja väike *kodusõda valijapunktide saamiseks* tundubki olevat kaalukaim mõjutegur, miks valitsus sedavõrd hoogsalt otsustas alustada Euroopas mainekujundusprojekti Eestist kui väikesest, tigidast ja tüütust jupijumalate riigist.“ Autori iroonia tipneb hüperbooliga Eesti riigi kohta, millele lisab emotsionaalsust informaalsete epiteetide valik.

6.3.3. Eesti kui Euroopa partner ja sõber

Partnerlus- ja sõbrasuhe Euroopaga oli Nord Stream gaasijuhtme teemalistes arvamuskirjutistes üks enam levinud diskursusi. Selle diskursuse esindajad on töös jagatud kaheks – partnerluse suhtes kriitiliseks ja pragmaatiliseks.

Partnerluse ja sõpruse diskursus omandas diskussioonis suurema osakaalu alates Andres Kasekampist, kelle sõnadele viidati hiljem mitmetes artiklites. Kasekamp (2007) kasutas gaasijuhtme uurinute kohta pisendavat sõnauhendit „suure *kiusatus* kõrval anda Venemaale *ninanips* ei tohi me unustada *Euroopa partnerite huve* energiatarnete osas.“ Autor vastandab

emotsionaalse revanšismi kui negatiivse nähtuse üldiselt positiivseks peetud partnerlusele ja sellega kaasnevale vastutusele üksteisega arvestada. Partnerite kohta kasutab ta veel emotsionaalset sidet loovat väljendit „*meie head sõbrad taanlased*“ ning teised, kes „*loodavad Läänemere torust*“ gaasi saada.

Esmalt defineerib Kasekamp gaasitoru teiste diskussioonis osalejatega võrreldes erandlikult hoopis Läänemere toruna ning teiste lootusele viidates paneb eestlased taas moraalse kohustuse ette abi vajajaid aidata.

Autor kasutab vastupidise valiku kirjeldamiseks tugevalt negatiivse laetusega väljendeid ning nimetab mitmeid ajalooliselt stereotüüpseid süüdistusi Eesti aadressil „*Õeldes uuringutele «ei», anname Venemaale veel kord suurepärase võimaluse näidata Eestit ebakonstruktiivse ja paranoiliselt russofoobse riigina, mis on takerdunud minevikku ning torpedeerib üleeuroopalise tähtsusega projekti.*“

Siin kasutab Kasekamp gaasijuhet rajavate osapoolte jõustatud retoorika, mille järgi see pole Saksamaa ja Venemaa majanduslik kasulik tehing, vaid institutsionaliseeritud ja üleeuroopalise täiendiga märgistatud projekt ning Eesti seega võimaliku arengu takistaja.

Partnerlusse kriitiliselt suhtujate seas on Vahur Made tugevalt sarkastiline, suunates selle teraviku Kasekamp vastu ning naeruvääristades teda näilise tunnustamisega läbi loona esitatud enese kirjelduse. „*Tegelikult ma aimasin juba varem, et Andres Kasekamp on minust tugevam gaasitorustike ja energiavarustuse ekspert. Aga et vahe on lausa mäekõrgune, sai mulle selgeks, lugedes tema artiklit...*“ Kasekampist kirjutades marginaliseerib Made teda ning laiendab implitsiitselt probleemset ekspertiisi võimetust energiavarustuselt ka teistele valdkondadele.

Kõik *hirmud*, mis mul selle Läänemere põhja plaanitava rajatisega seoses olid tekkinud, taandusid. Olin nagu palderjani nuusutanud kass. Meel oli helge. Oleksin emmanud kogu maailma. Kui mu aken ei avaneks kinnisesse sisehoovi, oleksin möödujatele hõisanud: «Jah, loomulikult gaasitoru, milles küsimus?» Aga minu palderjan haihtus. (Made 2007)

Made ironia jätkub ka Euroopa partneritega arvestamise suhtes ning ta esitab sarkastilise hüperbooli jõuka lääne ja nende kadumise ohu vahel: „*Kui me seda toru ehitada ei lase, kaob lääne pool Oderit igasugune tsivilisatsioon. Kustub viimnegi tuluke...*“ (ibid)

Merepõhja uuringute gaasitoru jaoks võimalikust positiivsest lahendist rääkides esitab Made kontrasti partnerluse kui positiivse termini ning naiivselt headeks peetud partnerite tegeliku

julma pale vahel. Samas näitab ta, et Eesti on juba rõhutatud ning et asi võib minna veel hullemaks. „Seejärel langeme *veelgi jõhkrama* surve alla. *Meie Euroopa partnerid* ei tunne siis enam meie vastu mingit *halastust*.“

Autor viitab rahvusliku alaväärsuse diskursusele, mille järgi pole eestlastel niikuinii suurte riikide vastu sõnajõudu. Veelgi enam, ta näitab, et tugineda ei saa ka õigusele esitada legaalseid nõudeid. Kõik see on kontrastiks Euroopa Liidu ideaaliks peetud riikide võrdsusele. „Igasugused Eesti-poolsed kvaliteedi- ja kontrollinõuded pannakse russofoobia ja ühe-teema-riigi konteksti, sest me ju üksnes *segame väiklaselt suurt* skeemi, mille osas eestlastest palju *tähtsamad ja targemad rahvad* on juba ammu kokku leppinud.“

Made sõnakasutust iseloomustab kohati vulgaarsus, näiteks tähendaks gaasijuhtme soosimine Poolale kui partnerile „suures kaares sülitamist“.

Made sunnitud või võõra sõpruse kujundit jätkab ka Evi Arujärv (04.07.2008 EPL). „Me ei tea, missugused on šansid meie *uute sõprade*, Euroopa Liidu ja USA toetusele, kui midagi juhtub. Me ei tea ka, missugune on selle toetuse tulevane hind. Üht-teist teame me minevikust ja olevikust.“ Arujärv seostab tavapäratult sõprusega *hinda*, näidates sellega suhte ebaloomulikkust ja potentsiaalset ohtlikkust. Sellele lisab kaalu viide minevikule, mis loob hoiatava lokaalse tähenduse ning võimaldab erinevate mentaalsete mudelite tõlgendusi.

Autor näitab sõprust ebaloomulikuna, peale sunnituna ning seob selle meelevaldselt ühiskondlike probleemidega, tekitades implitsiitse põhjus-tagajärje seose. Kõige selle kohta esitab ta jagatud ühisteadmisele viitavaid verbe „teame“ ja „mäletame“.

Teame, et Eesti on *meie uute sõprade* tungival soovitusel rakendanud ülimalt leebet kodakondsuspoliitikat, *venivat* haridusreformi ning *lõtvat* keelepoliitikat. *Mäletame* hästi, mismoodi nägi pealinn välja pärast aprillimässu, ja teame, et sotsioloogilised uuringud räägivad visalt sellest, et venelased identifitseerivad ennast Venemaaga ja selle võimuliidritega, kuigi soovivad osa saada “läänelikust” heaolust.“ (ibid)

Autor kasutab halvustavaid epiteete „veniv“ ja „lõtv“ ning seostab probleemsed ühiskondlikud nähtused otseselt „uute sõprade“ soovidega. Ta esitab välisgrupi suunas negatiivse infot, jättes samas märkimata Euroopa Liidu positiivset mõju Eesti arengule ning rahva suurt toetust liikmelisusele.

Arujärv viitab eestlaste jaoks valusatele sotsiaalsetele kogemustele ning seob need taas *uute* sõpradega. See sõprus ei ole Arujärve diskursuses loomulik, vaid pigem pealesunnitud, võõras. Ehk eestlaste jaoks neid endid mitte aktsepteeriv. Ka sõna „uus“ pole sõpruse kontekstis kuigi loomulik. Seda enam, et artikli ilmumise ajaks oli Eesti juba neljandat aastat liidu liige.

Autor näitab jagatud ühisteadmisenäena ka selle sõpruse medali teist, Eesti jaoks ähvardavat poolt ning esitab taas sisemise kontrasti, sidudes positiivse termini lokaalse negatiivse tähendusega: „*Teame*, et Vene-Saksa gaasijuhe seob Venemaad ja euroliitu *kindla sõprussidemega*.“

Enn Soosaar (2007) esindab Euroopa partnerluse diskursuses euro-optimistlikku pragmatismi. Eestil on küll olemas *meie* ELi partnerid, aga samas on mure „Kas Eestit pole kuulda võetud? Või on asi nii, et Eesti vastuväited on vägevad kodupubliku üleskütmiseks, aga mujal nende argumentidega kaugele ei pääse?“

Soosaar esitab kinnitavalt ELi väärtusi – koostööd ja vastastikuseid kokkuleppeid ning märgib vaikselt etteheitega, et Eesti oponeeris seekord Saksamaa vajadusi ning ELi ühishuve. Soosaare leksika on vaba institutsionaalsest keelepruugist.

Nii hull too värk nüüd kah ei ole, et valitsuse ei-otsuse peale pööravad Vene maagaasist huvitatud Euroopa partnerid Eestile suisa selja. Siiski peame mõnna, et kaotasime rahvusvahelises *kemlemises* mitu olulist punkti, mida oleksime paindlikuma asjaajamisega võinud võita. (Soosaar 2007)

Euroopa Liitu esitab autor vastavalt selle institutsionaalsele retoorikale ning esitab seda võrdlusena kirjandusliku ühisteadmisenäega. „EL ei ole katusorganisatsioon, mis kummub 27 luige, vähi ja haugi kohal. ELis peetakse nõu, räägitakse läbi, kooskõlastatakse seisukohti. Sellest tõsiasjast tuleb lähtuda“ (ibid).

David Vseviovi (2007) arvamuskirjutises on Euroopale omistatud positiivsed omadused, turvalisus ja usaldusväärsus, millele viitab ka sõnakasutus: „Aga ikkagi, kui paradoksaalsena see ka ei paista, ei sõltu Eesti riiklik tulevik Venemaast. See ei sõltu idast, vaid läänest. Teiselt poolt tulenevast huvist. *Tasakaalustavast jõust*, mis on võtnud väikese piiririigi ja tema Balti naabrid oma *rüppe*.“

Samas on euroliidule omistatud otsustav, tugev, fataalne, kuid eesmärkide osas suvaline jõud. „Sinna (EL), kus *tegelikult* otsustatakse meie *saatus*. Et meie selja taga ei sünniks mõnd

ohtlikku kokkulepet, sobingut või lihtsalt tüdimusest käegalöömist, mis lõpptulemusena võivad anda idanaabrile vabad käed oma tungiiha rahuldada.“ (ibid)

Läbi eituse („vaevalt on need, kes toru teisest otsast gaasi saada tahavad, vaid rumalad ja majanduslikult mõtlemisvõimetud“) väljendab autor, et Eesti seisab teiste riikide avalike ja varjatud ning Eestile võimalik, et kahjulike huvide kõrval ning sellega tuleb arvestada.

Kriitilise suhtumise ja optimistliku pragmatismi kõrval kerkis partnerluse diskursuses esile realistlik pragmatism, mille üks esindaja on Bahovski (2006).

Tema sõnul peab Eesti “ennast enam kohandama reaalsuse karmi maailmaga. Tegemist poleks muidugi NATO ja ELi ideaalide *hülgamisega*, vaid toonimuutusega.” Autor mängib sõnadega, viidates ühisusele kui liidule kohustuslikult omase, kuid puuduliku nähtusega: „*ühine välis- ja julgeolekupoliitika on selles ühenduses raske tulema.*“

Bahovski sõnakasutus kutsub üles realistlikule poliitilisele arvestamisele. „ELi ja NATO liikmelisus pole tähendanud mingi *maagilise piiri ületamist* ega eemaldumist Realpolitik'i *karmist* maailmast“ (ibid).

Sarnast, realistliku iseseisvuse diskursust esitab ka Kross (2007). Ta võrdleb teemat 19. sajandi alguse raudtee tulekuga ning naeruvääristab sellega diskussioonis osalenute reaktsioonilist hirmu. Samas viitab ka tema pehmelt Euroopa Liidu partnerluse valikulisusele ning ametliku retoorika küsitavusele.

„Julgeolekuoht peitubki selles, et tänapäeval, Euroopa Liidu *väidetava solidaarsuse* ning EL-i ja Vene *ametlikult kiidetud* partnerlussuhete taustal on võimalik kokku leppida asju, mis võivad *riivata* naabrite huve, *ilma naabreid informeerimata*“ (ibid).

Kross näitab Eesti diskussioonis väljendatud uuringute vastuargumentide suhtes üleolekut, kasutades kaudset kõneviisi, pisendades nii nende tähtsust : uuring *olevat* ohtlik, *kahjustavat* merepõhja jne.

Ahto Lobjakase (2003) pragmatism kasutab merkantiilset stiili ja leksikat. Ta kutsub Eestit üles *maksimeerima* oma võimalusi ELis. „Iga seisukohavõtt EL-is on *vääring*, mida saab *akumuleerida* ja sihikindlalt *vahetada* kõrgemate *hüvede* vastu. Lobjakas nimetab seda eetiliseks pragmatismiks. „Eetiliseks selles mõttes, et *meil* on oma väärtused, pragmatismiks selles mõttes, et oleme nende nimel valmis midagi tegema“.

Sarnast diskursust viljeleb ka Mart Laari siselisti kirjast ajendatuna Raimo Poom (2007). Tema diskursuse kese on Eesti eesmärkide lülitamine Euroopa ühishuvi sisse. „Läänemere gaasitoru võimaliku ehitamise vältimise võti, kui see tõesti vajalik on, seisneb küsimuses, kuidas saavutada, et kriitiline enamus Euroopast tunnistaks selle oma ühishuvide vastaseks projektiks“ (ibid).

Poom märgistab Laari ja IRLi saamatu ja kasuahne poliitilise tegurina, kes „teeb gaasijuhtme uuringu loa andmisest sisepoliitilise punktivõidu projekti“ ega oska Euroopa tasandit mõjutada. See vastandub Laari esitatud kuvandiga endast kui Eesti edu tagajast ning lääne tasandil tunnustatud juhust. Negatiivselt märgistatud on ka Keskerakond, kelle kohta kasutatakse halvustavat sõna „kaasakoogutamine“.

Ennast esitab autor kui asjatundjat Euroopa ja sisepoliitika alal, kelle teadmiste ulatust piiravad ebasobivalt vaid jõustruktuuride ukсед, kuid ka need on kritiseeritavad. „Kuid ainult seepärast, et tegu on jõustruktuuridega, ei saa nende soovitusi ainsa tõena võtta. /.../ Mida jõustruktuurid väidavad, seda ajakirjanik ei tea, sest need analüüsid on kaetud riigisaladuse templitega“ (ibid).

6.3.4. Kokkuvõte

Eesti Päevalehe ja Postimehe diskursusanalüüsi jaks valitud 22st arvamuskirjast kerkib esile kolm peamist geograafilist mõõdet, mille järgi on diskursusi jagatud ja analüüsitud - Euroopa, Venemaa ja Eesti. Kõigil diskursustel on üks ühine joon – nende ideoloogiline vaenlane on Venemaa, kellest lähtuvad paljud käsitletavat probleemid ja lahenduste versioonid.

Euroopa mõõtme all on analüüsitud Euroopa ühtsuse ning Euroopa kui Venemaa „kodustaja“ diskursusi. Venemaa mõõtme all on konstrueeritud Venemaa geopoliitilise ambitsiooni ja Venemaa hirmu diskursused. Eesti dimensioon jaguneb töös kolmeks diskursuseks. Neist esimene käsitleb sisepoliitilist, teine Eesti kui tasuja ning kolmas Eesti kui Euroopa sõbra ja partneri diskursusi.

Euroopa mõõde on Nord Streami gaasijuhtme käsitlustes olulisel kohal, sest poliitilisel tasandil toimub Saksamaa ja Venemaa lähenemine. Euroopa mõõtme diskursustes tõstetakse eelkõige esile Euroopa Liidu riikide lõhestatust suhetes Venemaaga ning valmidust loobuda ühiste seisukohtade kujundamisest ja järgimisest, et tagada varustus energiaga. Euroopa

ühtsust esitati samaaegselt nii tugevuse kui ka nõrkusena ning Eestit näidati mõlema puhul suurriiklike huvide tõttu haavatavana. Eesti ja teised Baltimaad on antud diskursuses peamine sisegrupp ehk „meie“, kes on „välisgrupina“ esitatud Euroopa Liidu tegevuse tulemusena kui mitte otseselt ohus, siis probleemide ees. Osa Eestist väljaspool paiknevate autorite puhul oli siin sisegrupiks lääs.

Valitud diskursiivsed praktikad vastavad van Dijki ideoloogilisele ruudule, mille järgi esitatakse sisegrupi kohta positiivset ning välisgrupi kohta negatiivset infot. Eestit esitletakse diskursuses ohvri, väikese ja nõrgana, Euroopa Liitu ja suurriike rikka, lõhestatud, kohmakana. Diskursiivse struktuuri aspekte esitab ülevaatlikumalt tabel 3. Tabelis on siin ja järgneva Eesti mõõtme puhul kokkuvõtvalt koos märgitud ka sama diskursuse vastandlikke näiteid.

Töös on käsitletud ka Nord Streami osapoolte esitatud diskursust, mille järgi on gaasijuhe mitte Venemaa ja Saksamaa (kui peamiste kasusaajate) finantsiliselt kasulik tehing, vaid Euroopa institutsiooniliselt soositud projekt, mida on defineeritud ka Euroopa ühishuvina.

Euroopa ühtsuse ja Venemaa suunas tegutsemise diskursused ilmnesid peamiselt väljaspool Eestit paiknevate autorite puhul ning need näisid olevat eelkõige suunatud lääneriikidele varasemate riigi ja ühiskonna tasandi moraalsete kokkulepete ja lubaduste meenutamiseks. Lääne autorid tuletavad meelde sõprust ja demokraatia edendamist, mis on sisuliselt esitatud üleskutsena jätkuvalt toetada ja arvestada Balti ja teiste Ida-Euroopa riikidega.

Euroopa ühtsuse diskursust iseloomustab kasutatud sõnavara ja lausestuse mitmekülgsus ja laetud väljendite rohkus. Märkimisväärselt sage on ka iroonia ja sarkasmi kasutamine. Ideoloogilist ruutu meie-nemad tasandil kerkis esile mitmel juhul, kuid mitte kõigi selle diskursuse osas välja toodud autorite kirjutistes. Seda võib ehk seletada asjaoluga, et kõneldes Euroopast kui riikide ühendusest ning Venemaast selle vastandi ja partnerina distantseerib rõhuv osa kirjutajaid üksikisikuna ennast pigem kõrvalseisva eksperdi rolli.

Selge ideoloogilise ruudu loonud Landsbergis on aga teistest autoritest erinevas positsioonis. Nagu ta ka oma tekstis viitab, on ta ise taasiseseisvunud Leedu riigipeana „pidanud Venemaa ähvardusi pidevalt taluma“. Seega näeb ta ennast protsessis osalenuna, mis soodustab „meie“ määratluse tekkimist.

Tabel 3. Euroopa ja Venemaa mõõtmete diskursiivsete praktikate aspektid.

Diskursus	Euroopa mõõde	Venemaa mõõde
Kes on meie?	Eesti ja Baltimaad; lääas	Lääas
Esitatud väärtused	Moraalsus, sõprus demokraatlikkus	Stabiilsus, vabadus, sõltumatus, positiivsus
Kes on ideoloogiline vaenlane?	Venemaa	Venemaa
Milles seisneb konflikt või kriis?	Euroopa Liidu lõhestatus; valmidus moraalsete väärtuste asemel küsitavateks tehinguteks	Venemaa geopoliitiline ambitsioon
Kes on nemad?	Euroopa Liidu riigid	Venemaa, venelased
Hoiakud välisgrupi kohta	Rikas, lõhestatud, kahepalgeline, kohmakas, paigal tammuv	Ohtlik, agressiivne, metsik paaria, õõnestav, räpane, kuri impeerium, sõltumatust jälestav, orjaliku meediaga, lagunev, ikestav, oma riigi poolt orjastatud, mittevaba, ambitsioonikas, peremehetsev, geneetiliselt ambitsioonika tungiga, pidurdamatu
Hoiakud sisegrupi kohta	Ohvrid, väikesed, nõrgad, vastutav (lääas)	Moraalselt vastutav, korrale kutsuv, ootamatult Venemaad soosiv, didaktiline, tulevikku edendav
Kasutatud võtted	Negatiivne representatsioon, halvustav leksika, umbisikuline kõneviis, negatiivsed metafoorid, vastandused, kontrastid, võrdlused, sarkasm	Halvustav leksika, hüperbool, lokaalne sidusus, võrdlused

Venemaa mõõtme diskursustele on omane keskendatus maa geopoliitilisele ambitsioonile. Sisegrupina on siin valdav Lääas ja Euroopa Liit, mille sisse on hõlmatud ka Baltimaad. Diskursuses on kasutatud märkimisväärselt palju halvustavat sõnavara.

Ühe aspektina kerkis tekstidest esile venelaste kui oma riigis rõhutatud, orjastatud rahva diskursus. Sellega esitati läänele üleskutse loobuda stabiilsuse kui Venemaa suhtes ühe enam hinnatud väärtuse esile tõstmisest ning keskenduda pigem venelaste reaalsele demokraatlikule ahistatusele.

2008. aasta Venemaa ja Gruusia sõjalisest konfliktist ajendatuna märgistati Venemaad kui ohtlikku paariat, keda tuleb maha suruda ja kontrollida. Venemaa paariana defineerimist ja otsest negatiivse märgistamise vajadust tõid esile välisautorid Lucas ja Goble.

Valitud artiklitest ilmnenu Venemaa „läänestamise“ ja ettehoole diskursus on poliitilises sfääris sügavalt juurdunud läänelikesse väärtustesse. Analüüsist selgus, et diskursuse Venemaa-tõlgenduse järgi ei kipu suurriik neid väärtusi jagama.

Eraldi nähtusena tõusis esile ettehoole diskursuse ajaline mõõde. Kui enamasti on see diskursus kasutusel mineviku suunal, mis töötab selgituse ja vabandusena Venemaa lääne väärtustele (veel) mitte vastavuse eest, siis Jarmo Virmavirta soomlaste nägemuse käsitluses sirutub see diskursus ajas ettepoole, Venemaa edendamise suunas. Tema tekst sai osa edasiste viidete aluseks.

Venemaa mõõtme puhul on silmapaistev rohke negatiivse representatsiooni, metafooride, halvustava leksika, võrdluste ja sarkasmi kasutamine.

Eesti mõõtme all on töös käsitletud järgmisi diskursusi: Eesti ajaloolise õigluse, poliitilise punktivõidu ja Eesti kui Euroopa partneri ja sõbra diskursused. Need on koos vaadeldavad tabelis 4.

Eesti mõõtme diskursuste üks intertekstuaalse laine algatajaid on Andres Kasekamp, kelle arvamuskirjutises esinenud Eesti kui tasuja ja kättemaksja diskursus tekitab palju viitamist ja vastukaja. Selle keskne probleem on Eesti ajaloolise õigluse kehtestamine ning poliitikute ekslikkus selle diskursuse jõustamisel poliitilisel tasandil. Eesti ajaloolisele rollile Nõukogude Liidu lagundamisel viitab ka Paul Goble, kes omistas Eestile mõnevõrra messiaanliku teenäitaja rolli Venemaa korrale kutsumisel. Sisegrupina on selles diskursuses mõistetav Eesti riik ja rahvas ning Goble puhul demokraatia edendajad. Välisgrupina on määratletavad Euroopa riigid, Venemaa ja Eesti poliitikud.

Poliitilise punktivõidu diskursuses on mitu keskset probleemi, neist peamised on poliitilised intriigid ja poliitikute eemaldumine rahvast. Teiste probleemide seast eristub mõnevõrra Savisaare sisepoliitilise probleemi asetus, mis keskendub gaasi hinna tõusule. Sisegrupina on siin esitatud rahvast ning välisgrupina poliitikuid, eriti koalitsiooni kuuluvaid Reformierakonda ja IRLi.

Tabel 4. Eesti mõõtme diskursiivse praktika aspektid.

Diskursus	Eesti ajaloolise õigluse diskursus	Poliitilise punktivõidu diskursus	Eesti kui Euroopa partner ja sõber
Kes on meie?	Eesti riik, rahvas, kodanikud	Eesti elanikud, Isamaa ja Res Publica liit	Eesti
Esitatud väärtused	Vabadus, suuremeelsus, võrdsus, ratsionaalsus, tasakaalukus	Hoolivus, turvalisus, teadlikkus	Suuremeelsus, partneritega arvestamine
Kes on ideoloogiline vaenlane?	Venemaa	Ansip, Venemaa	Venemaa
Milles seisneb konflikt või kriis?	Eesti ajaloolise õigluse kehtestamine; poliitikute ekslikkus	Koalitsiooni osapoolte meelemuutlikkus, poliitilised intriigid, poliitikute eemaldumine rahvast, gaasi hinna tõus	Eesti ei osale ühtsena Euroopa huvide arvestamises; partnerid on ebausaldusväärsed ja omakasupüüdlikud; Eesti ei oska/suuda ennast ELis kehtestada
Kes on nemad?	Euroopa riigid, Venemaa, Eesti poliitikud	Eesti poliitikud, eksperdid, Reformierakond	Euroopa partnerid
Hoiakud välisgrupi kohta	Hoolimatu, jõhker, vägev, kohmakas	Hoolimatu, mõjutatav, Venemaa suhtes sõbralik, meelt muutev, põrmustav, kalkuleeriv, kultuuritu, saamatu	Hea, jõhker, halastamatu, tähtsam ja targem, tasakaalustav
Hoiakud sisegrupi kohta	Võitleja, riigi taastaja, tige tasuja ja kättemaksja, suutlik väikeriik, teenäitaja	Hooliv, teadlik, emotsioonivaba, julge, edasiviiv, paremat tulevikku toov	Ebakonstruktiiivne, paranoiliselt russofoobne,
Kasutatud võtted	Iroonia, familiaarne leksika, lausestuse rütm, hüperbool	Emotsionaalne leksika, vastandus, umbisikuline kõneviis, raamistamine, liialdav info esitamine, iroonia, hüperbool,	Iroonia, halvustav leksika, marginaliseerimine, lokaalne sidusus ajalooliste sündmustega, kontrast, eitus, pisendamine

Eesti ja Euroopa partnerluse ja sõpruse diskursuse keskseks probleemiks on Eesti paigutumine Euroopas määratletud ühiste ja soovitud konsensuslike huvide keskele, mis Eesti

eesmärkidega ei pruugi ühtida. Sisegrupiks on määratletud Eesti ja välisgrupiks Euroopa partnerid ehk „uued sõbrad“. See diskursus ei ole erinevate esindajate seas ühtne, sest kriitiline ollakse kohati ka sisegrupi suhtes.

Eesti mõõtme diskursiivsed võtted on Venemaa mõõtmega võrreldes pehmemad. Kui seal domineeris negatiivsus ja halvustamine, siis siin on enam kasutatud ironiat, lokaalset sidusust ajalooga, kontraste, võrdlusi ja hüperboole. Intertekstuaalset viitamist esines diskursuses peamiselt lähtuvalt Kasekampi ja Laari tekstidest.

7. Järeldused, diskussioon

Järgnevalt on esitatud uurimustöö põhilised järeldused, mida on analüüsitud uurimisküsimustepõhiselt seostatuna teoreetilise materjali ja autori hinnangutega.

- **Milline temaatiline kategooria on Eesti suuremates ajalehtedes Nord Streami gaasijuhtme teemalises diskussioonis prevaleeriv?** Milline temaatiline muutus toimub 2005-2010 aastate jooksul?

Eesti Päevalehes ja Postimehes toimunud diskussioonis domineerisid temaatiliselt rahvusvaheliste suhete ja välispoliitika teemad. Viimase all on kontentanalüüsis kodeeritud Eesti välispoliitika erinevaid aspekte, rahvusvaheliste suhete all on mõistetud eri riikide, Euroopa Liidu, NATO ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide suhteid käsitlevaid tekste. Rahvusvaheliste suhetele keskenduvatest tekstidest kolmandik analüüsis Venemaa geopoliitilisi ambitsioone.

Kahe lehe võrdluses võib öelda, et Eesti Päevalehes avaldatud arvamuskirjutised käsitlesid Postimehest enam Eesti välispoliitikaga seonduvaid teemasid. Postimehes leidis seevastu enam kajastust rahvusvaheliste suhete aspekt. Selle üks põhjuseid võib olla ka Postimehe suur välisautorite hulk.

Eesti Päevalehes esines kõige enam välispoliitika, seejärel majanduse, julgeoleku ja poliitika tegemise teemalisi artikleid. Postimehe aramusartiklites domineerisid rahvusvahelised suhted, mida oli järgnevatega võrreldes kaks korda enam, sellele järgnesid võrdse kaaluga sisepoliitika, keskkonna ja poliitika tegemise teemad. Viimase alla on töös mõistetud poliitiliste kokkulepete tegemise viisi ja poliitilist kultuuri käsitlevad artiklid.

Eesti Päevalehe puhul on märkimisväärne sisepoliitilise aspekti puudumine, millest võib järeldada, et diskussioon toimus pigem Nord Streami gaasijuhtmega sisuliselt enam seotud valdkondade all.

Mõnevõrra üllatav on keskkonnateemade keskmine osakaal teiste teemade seas. Samas võib seda seletada asjaoluga, et antud valimiks on arvamuskirjutised, diskussioon toimus aga ka sise- ja välisuudiste külgedel. Võib oletada, et keskkonnateemad on lihtsamini käsitletavad uudistes kui arvamuskirjutises ning seetõttu võis sel teemal diskussioon toimuda väljaspool arvamuskülgi.

Nord Streami gaasijuhtme temaatilise käsitluse muutust on töös analüüsitud ka ajalises perspektiivis. Analüüsi aluseks olevate aastate 2005 kuni 2010 jooksul on märgata selgeid kajastuse tõusu ja languse perioode ning olulises osas langevad need kokku poliitilises ja majanduslikus sfääris toimuvaga. Lugude ilmumise ajaline korreleeruv intensiivsus on Eesti Päevalehes ja Postimehes sarnane ja siin võib nõustuda Dearingu ja Rogersi järgneva üldistusega meedia kõneaine kujundamise kohta. „Esiteks kalduvad erinevad meediakanalid olema ühel meelel teatud teemaderingi suhtelise olulisuse osas. Teiseks ei kattu meediateemad kuigi täpselt reaalse maailma indikaatoritega. Ei loe niivõrd probleemi absoluutne olulisus kui suhteline jõudude tasakaal ja inimesed, kes püüavad probleemi määratleda ja lahendada.“ (läbi McQuaili 2000:408).

Gaasijuhtme kajastus kinnitab Dearingu ja Rogersi väiteid mõlemas aspektis. Meediakajastus oli mahuliselt ning ajalise intensiivsuse osas sarnane. See kehtis ka reaalse maailma sündmustega vastavuses olemise kohta. Nii jäi 2007. aasta mais tähelepanuta Nord Streami välisministeeriumile esitatud keskkonnauuringute lubamise taotlus, esimene lugu peale seda ilmus alles augustis. Reaalne tõsisem debatt algas septembris ehk samal kuul, mil valitsus pidi uuringute osas otsuse langetama. Samamoodi võinuks eeldada, et ka gaasijuhtme ehitamise algus 2010. aastal võib leida käsitlust arvamuskülgedel, kuid ka seda ei toimunud.

Debati algusele on iseloomulik arvamuskülgede väike arv ja keskendumine Eestist väljapoole – arutletakse julgeoleku, rahvusvaheliste suhete ja Venemaa geopoliitilise mõju laienemise teemadel. 2007 on gaasijuhtme teema kajastamise arvukuse osas tippaeg. Sel ajal keskendub debatt otsesemalt Eestit puudutavatele teemadele. Postimehes käsitletakse eelkõige keskkonnamõjusid, välispoliitikat, Eesti mainet ning põgusalt sisepoliitikat, Eesti Päevalehes kirjutatakse majandusest, keskkonnast, julgeolekust ja poliitika tegemisest. 2008. aastal arutelu maht väheneb ning keskendub peamiselt rahvusvahelistele suhetele. 2009. aastal, kui poliitilises ja majanduslikus sfääris kasvab gaasijuhtme reaalsuseks saamise tõenäosus, tõuseb käsitluste seas taas esiplaanile keskkonna teema. 2010. aastal käsitletakse Nord Streami kõrvalteemana vaid ühes EPLi välispoliitikale keskenduvast arvamusküldest.

- **Millised grupid osalevad Nord Streami teemalises diskussioonis? Milline on gruppide debatis osalemise aktiivsus?**

Kontentanalüüsiga jaotuvad arvamuskirjude autorid viide gruppi, mille tekstide protsentuaalne osakaal on sarnane nii Eesti Päevalehes kui ka Postimehes. Kõige enam ilmub mõlemas lehes toimetusesiseste ajakirjanike tekste, kelle hulk on võrreldav kirjutajate seas kolumnistidena määratletud autoritega. Spetsialistidele ja ekspertidele järgnevad kirjutiste rohkuse osas poliitikud ning kolmanda sektori esindajad. On tähelepanuväärne, et EPLis ilmuvad viie aasta jooksul vaid kolme ning Postimehes kuue eksperdina määratletud isiku arvamused. Nende seas on omakorda vaid kaks artiklit keskkonna ekspertidelt (mõlemad ilmusid Postimehes), kellest üks on riigiametnik ja teise artikkel puudutab Nord Streami teemat põgusalt. Samas olgu märgitud, et poliitikutena määratletud roheliste erakonna liikmed ja MTÜ esindaja kajastavad ka keskkonnateemasid.

Reaal- ja loodusteaduste esindajate suhteliselt vähene esindatus haakub Kanada arvamuskülgi analüüsinud Kowalchuki ja McLaughlini (2009) uurimuse tulemustega, mida nemad selgitasid selle ala inimeste vähese harjumusega meedias esineda ja meedia jaoks kirjutada. Samas võib Eesti puhul üheks põhjuseks olla ka spetsiifilise uurimisvaldkonna puudumine. Teaduslike väidete esitamine eeldab aega ja spetsiaalset pühendumist. Siiski on tähelepanuväärne, et välisministeeriumile uuringute osas vastanud teadlased kujundasid küll oma seisukoha, kuid neid hinnanguid lehes arvamuskirjutistena ei jaganud.

Samas väärneb märkimist mõlema lehe aktiivne tegevus erinevate ekspertteadmiste lehte toomisel. Postimehe puhul on siin põhjust märkida keskkonnaeksperti Tarmo Soomere Riigikogus esitatud ettekande avaldamist, mis tõi lugejateni põhjaliku keskkonnanalase ülevaate. Eesti Päevalehe arvamustoimetuse tegi pika intervjuu keskkonnaekspertidega. Seega võib järeldada, et eksperttaseme lehte toomise osas oli märgatav mõlema lehe suur initsiatiiv.

Sama võib öelda ka poliitikute arvamuse avaldamise osas. Postimehes avaldas Mart Laari erakonna siselisi saadetud kirja. Eesti Päevaleht avaldas põhjaliku intervjuu Soome peaministri Matti Vanhaneniga ning korraldas poliitikute ümarlaua, kus muu hulgas räägiti ka Nord Streamist. Nii võib Eesti Päevalehe puhul öelda, et toimetuse mitmekesisus arvamuskülje tavapäraseid žanre. Kokkuvõttes on märgatav mõlema lehe aktiivsus debati laiendamises.

- **Milline on diskussiooni tonaalsus ja kirjutajate hoiak teema peamistesse aspektidesse – gaasijuhtme rajamise ja selleks vajaliku keskkonnauuringu lubamise?**

Nord Streami teemaliste arvamuskirjutuste tonaalsuse hindamiseks jagati kontentanalüüsis lood kahte kategooriasse – emotsionaalne ja ratsionaalne. Nende mõnevõrra subjektiivsete hinnangute aluseks võeti esitatud argumentatsiooni aluste, lausestuse ja sõnavara emotsionaalsust.

Analüüsist selgus, et meedias märkimisväärset tähelepanu äratanud Nord Streami gaasijuhtme teemaline diskussioon Eesti Päevalehe ja Postimehe arvamuskirjutistes oli valdavalt ratsionaalne. Emotsionaalsele tajule suunatud tekstide hulk ulatus keskmiselt viiendikuni kogutekstidest, ratsionaalseks hinnati 45 teksti. Kahe lehe võrdlusest ilmneb, et Postimehe emotsioonidele rõhunud artiklitest enam (kuuest viis) ilmus enne valitsuse otsust keelduda gaasitoru keskkonnauuringutest. Eesti Päevalehe emotsionaalsed artiklid ilmusid peale valitsuse otsust.

Emotsioonidele rõhuvad teistest enam ajakirjanduses tavapäraselt sageli sõna võtvad grupid – ajakirjanikud, kolumnistid ja poliitikud. Huvitava aspektina selgus, et üle poole välismaistest autoritest oli oma väljenduslaadilt silmapaistvalt emotsionaalsed, nende seas Leedu ekspresident Vytautas Landsbergis ja kolumnist Edward Lucas ja Paul Goble. Seda võib tingimisi selgitada sellega, et autorid on esmalt välismaisele auditooriumile suunatud suhteliselt kaugelt probleemi pidanud vajalikuks esitada tähelepanu äratamiseks võimalikult kontrastsel viisil.

Artikleid analüüsid selgus, et rõhuv osa arvamuskirjutajatest (40 autorit) ei väljendanud otsesõnu oma suhtumist gaasitoru rajamisse. Selle poolt argumenteeris üks ning vastu 14 autorit.

Sama tendents kehtib ka keskkonnauuringute lubamise kohta, mille osas ei manifesteerinud oma seisukohta otsesõnu 46 autorit, poolt- ja vastuhääli oli mõlemaid neli. Suhtumise väljendamise hindamist tuleb kahel põhjusel võtta teatud reservatsioonidega. Esmalt ulatub valim aega nii enne kui ka pärast valitsuse otsust keskkonnauuringutest keeldumise kohta. Seega pole pärast otsuse tegemist põhjust eeldada, et autorid uuringute kohta arvamust avaldaksid. Samuti polnud peale loa andmist enam debati suhtes otseselt tarvilik gaasitrassi suhtes vastuseisu avaldada, kuna Eestil puudus võimalus seda mõjutada.

Siiski võib suhtumise vähesest väljendamisest järeldada kahte aspekti. Esmalt võib sellest välja lugeda soovi ja valmidust sisuliseks debatiks gaasijuhtme võimalike mõjude osas nii majanduse, sise- kui ka välispoliitilises sfääris. Seega mindi argumentides kaugemale üheplaanilisest vastu ja poolt seisukohtade väljendamisest ning süveneti enam detailidesse.

Teisalt seletab suhtumise väljendamise vähesust ka arvamuse esitamise reaalse väljundi puudumine. Gaasijuhtme rajamise osas pole Eestil tegelikult reaalselt sõnaõigust, pigem on kaudseid võimalusi püüda seda mõjutada suhetes teiste riikidega Euroopa Liidu või kahepoolsete suhete tasandil. Seega poleks selge vastuoleku väljendamine debatti olulist infot lisanud, pigem keskendusid arvamuskirjutiste autorid Eesti nappide mõjutusvahendite kasutamisele ja antud olukorras parima lahenduse leidmisele.

Seevastu keskkonnauuringute otsuse osas pidi Eesti valitsus võtma selge seisukoha ning võiks eeldada, et selle osas ilmub enam polaarseid hinnanguid. Uuringust selgus, et see oletus ei vastanud tõele. Seda võib ühelt poolt selgitada reaalse debati lühidusega - keskkonnauuringute teemal algas arutelu meedias vaid kuu enne valitsuse otsust 2007. aasta septembri lõpus, kuigi vastav taotlus esitati välisministeeriumile juba mai lõpus.

Nii ilmus esimene uuringute suhtes positiivne Andres Kasekampi arvamuskirjutis vaid kümme päeva enne valitsuse otsuse tähtaega. Teine uuringuid toetav lugu ilmus keelduvale otsusele järgnenud päeval. Tuleb aga meeles hoida, et käesolev uuring keskendub vaid arvamuskülgedele. Ajalehtede ja teist meediaväljaannete uudistes käsitleti teemat septembris samuti intensiivselt. Üldistades võib hinnata, et kogumeedias toimunud debatt oli valdavalt suunatud nii Nord Streami gaasijuhtme kui ka selle keskkonnauuringute vastu ning see löi üldise fooni, mis võis mõjutada ka debatti arvamuskülgedel.

- **Millised peamised diskursused esinevad Nord Streami gaasijuhtme teemalistes arvamuskülgedes?**

Nord Streami gaasijuhtme kajastuste diskursusanalüüsis kerkisid esile kolm suuremat geograafilist mõõdet – Euroopa, Venemaa ja Eesti -, mille diskursusi töös lähemalt kirjeldatakse. Järgnevalt on põgusalt kirjeldatud peamisi konstrueeritud diskursusi. Nendes ilmnunud retoorilised võtted ja määratlused on ülevaاتlikult esitatud diskursusanalüüsi kokkuvõtte all tabelites 3 ja 4.

Euroopa mõõtme all eristub kolm aladiskursust. Euroopa ühtsuse diskursuses sisaldub Euroopa Liidu uute ja vanade liikmesriikide huvide konflikt ja omavahelise kokku leppimise küsitavus. Koostöö proovikiviks ja ideoloogiliseks vaenlaseks on Venemaa, kes lõhub ühtsust ja soodustab riikide erihuvide mõjutamise läbi killustumist. Euroopa Liidu Venemaa suunaline tegevusetus seostatakse moraalse mõõtmega, mis võimaldab ebademokraatliku ja

ebasõbralikuna määratletud režiimi püsimumist. Sellele kontrastiks luuakse Venemaa ja Saksamaa ajaloolise sõpruse kujund, mis on näidatud ähvardava alternatiivina Euroopa ühtsusele. Diskursuse teine liin näitab Euroopat, mis on Venemaaga sõltuvussuhtes ning ohverdab sellega oma väärtused ja väiksemad liikmesriigid.

Probleemse ühtsuse kõrval esineb ka positiivse Euroopa ühishuvi diskursus, mille sõnastajaks on Nord Streami gaasijuhtme osapooled. Nii defineerib ettevõtte asedirektor gaasijuht institutsionaliseerivalt osana euroliidu energiapoliitikast ja laiemalt kui Euroopa ühishuvi.

Euroopa mõõtme teine diskursus määratleb Euroopat kui Venemaa „kodustajat“, positiivse ettehoole kandjat. See diskursus jaguneb polaarsuselt kaheks. Peamiselt domineerib diskursuses negatiivne, „taltsutamise“ mõttetust väljendav hoiak. Osaliselt õigustab seda uute Ida-Euroopa riikide ajalooline kogemus. Venemaad näidatakse selles diskursuses kui petlikku, lootusetut ja muteerunud, KGB-stiili juurde tagasi langenud riiki ja sellega legitimeeritakse temast distantseerimist.

Diskursuse positiivne pool on suunatud Venemaa probleemse käitumise vabandamise asemel tuleviku-Venemaa edendamisse.

Venemaa mõõde on töös jagatud kaheks aladiskursuseks. Venelaste orjuse diskursus on eelkõige läänele suunatud. Selle põhiidee on näidata Venemaa stabiilsusega rahuldulatele ja sellega oma tegevusetust legitimeerivatele lääneriikidele Putini-Venemaaks nimetatu tegelikku ebademokraatlikku olukorda, kus venelased ise on oma riigi poolt alla surutud. Seega kutsutakse läant üles päästma rõhutuid ka Venemaal, vastasel juhul luuakse „taas pinnast Nõukogude stiilis impeeriumile“. Selles diskursuses näidatakse Venemaad kui ohtlikku ja korrale kutsumist vajavat faktorit, keda tuleb negatiivselt märgistada ja paariana kohelda. See diskursus ilmneb väljaspool Eestit paiknevate autorite puhul.

Venemaa geopoliitilise laienemise ambitsiooni diskursuses on Venemaa esitatud väiksemate arvel peremehetsejana, aga samas ka targa ja mustade jõududega varustatud mängurina. Venemaa laienemissoovi järgi on teda kirjeldatud ka kui „kaasasündinud, geneetilise ja ravimatu“ tungiga karu.

Eesti mõõtme diskursused on töös jagatud neljaks. Eesti ajaloolise õigluse diskursus lähtub hirmust Venemaa ees, mis on juurdunud ajaloolisse ülekohtusse. See legitimeerib Eesti kui kättemaksja ja tasuja positsiooni Nord Streami gaasijuhtmest kasu saava Venemaa suhtes. Ajalooga seostub ka Eesti kui võimaliku messiase kujund, milles viidatakse riigi panusele

Nõukogude Liidu lagundamisel ning väljendatakse usku, et Eesti on „endiselt teenäitaja“ ja „väikeriik, kes suudab“ ka nüüd Venemaad korrale kutsuda.

Poliitilise punktivõidu diskursus keskendub poliitikute kaugenemisele rahva vajadustest ja otsustesse kaasamisest. Saamatute ja kasuahnetena märgistatud poliitikute tegevus on siin motiveeritud enda demonstreerimise huvidest, mis jätab rahva vaikiva kõrvalseisja rolli.

Eesti kui Euroopa partner ja sõber on üks arvamused artiklite seas kõige sagedasem ning viie aasta jooksul läbivalt esinenud diskursus Nord Streami gaasijuhtme teemal. Selles määratletakse Eestit ja Euroopa Liitu partnerite ja sõpradena, kuid sellega kaasneb ka kohustus vastavalt käituda. Mõne autori jaoks (Kasekamp, Soosaar) on see sõprus piisavalt juurdunud ja olemuslikult loomulik, et selle hinna osas (arvestada Euroopa huvisid gaasijuhtme osas) küsimusi ei esitata. Samas on rida autoreid (Made, Arujärv), kelle jaoks on see sõprus ja partnerlus pigem peale sunnitud ja seostatav Eesti ühiskonna negatiivsete nähtustega.

Suurem osa partnerluse diskursust väljendavatest tekstidest esindab pragmaatilist, kohati merkantiilset joont. Selle järgi peab Eesti jääma lääne organisatsioonides väljendatud ideaalide juurde, kuid kohanduma reaalspoliitika maailmaga ja õppima nii Euroopat mõjutama.

- **Milliseid vastandumisi debatis esineb?**

Peamiste diskursuste all on põgusalt selgitatud vastandumisi Euroopa Liidu riikide vahel. Samuti on välja toodud Euroopa ja Venemaa omavaheline vastandumine ja sõltumine. Järgnevalt on lähemalt peatunud Eesti temade käsitlemisel sisalduvatel vastandustel. Need toimusid intertekstuaalsete viidetena peamiselt Mart Laari ja Andres Kasekampi tekstidest lähtuvalt.

Nagu ülal mainitud, esitas Andres Kasekamp üleskutse arvestada keskkonnauuringute lubamise osas Euroopa ühishuviga. See tekitas reaktsiooni, milles ilmnis Eesti kui sisegrupi vastandumine Euroopa partneritega. Kui Kasekamp nimetas viimaseid „heaks“, siis vastandujad nimetasid välisgruppi „jõhkraks“ ja „halastamatuks“ ning irooniliselt „tähtsamaks ja targemaks“.

Mart Laar vastandas sisepoliitilisel skaalal koalitsioonipartnereid ja valimiste ajal sama valijate segmendi suhtes konkurente Isamaa ja Res Publica liitu ning Reformierakonda. Viimast kui välisgruppi konstrueeris Laar ebajärjekindla, venemeelse, ootamatuid „teadmata

põhjusel“ otsuseid tegevana. Ennast ja IRLi näitab Laar viimasel hetkel Eesti päästmisele appi tõtanud kangelasena, kes on heasoovlikult sunnitud koalitsioonikaaslaste rumaluse paljastama. Sisegruppi on esitatud positiivses võtmes - julge, ajalooliselt Eestile edu toonud „ainuõige poliitika“ teostajate ning Venemaa küsimustes emotsioonivabana. Laar jätab märkimata, et just IRLile on omistatud negatiivselt hüsteerilist suhtumist Venemaa teemades.

Laari tekst andis oma panuse kõneaine kujundamisse, mis on McQuaili (2000:383) järgi avalikku poliitikat mõjutada võiv protsess, kus eri teemadele antav suhteline tähelepanu mõjutab teemade aktuaalsuse ja olulisuse pingerida avalikus arutelus. Gaasijuhtme meediakäsitlusi ning ühe olulise tegurina just Mart Laari loodud vastandumist ning sellele järgnenud reaktsioone võib pidada üheks põhjuseks poliitika muutuses. Nimelt toetas reformierakondlasest välisminister Urmas Paet algselt gaasijuhtme keskkonnauuringute lubamist.

Meedias ja ka arvamuskirjutistes domineerinud kohati peidetult negatiivne suhtumine uuringutesse omas Laari teksti kõrval kahtlemata olulisemat rolli, kuid Laar sõnastas probleemi teraviku just Reformierakonna suunas. Seega võib tinglikult möönda, et ka gaasijuhtme keskkonnauuringute poliitika muutumine kinnitab McQuaili (2000:435) väidet, et „meedia võib tihti saavutada määratletud eesmäärke ja avaldada mõju soovitud suunas, kuigi piiratud ulatuses.

Eesti poliitilise punktivõidu diskursuses konstrueeris Keskerakonna juht Edgar Savisaar vastanduse Reformierakonna juhust peaministri Andrus Ansipiga. Viimast esitab Savisaar rahva murede suhtes hoolimatu ning samas enda jõukust rõhutava ning ning majanduse osas saamatu optimistina. Välisgrupina määratletud Ansipit seostab Savisaar pronksiöoga, mis mängib tema sõnul olulist rolli gaasi hinna tõusus. Ennast näitab Savisaar rahvast hooliva ja heatahtlikuna. Ta esitab valitsust negatiivsena, viidates võimalikule Eesti sõltuvuse suurendamisele Venemaast. Ideoloogilise ruudu kombel peidab ta asjaolu, et just teda on seostatud sõpruses Venemaaga, mis suurendaks Eesti sõltuvust.

Poliitikutega laiemalt vastandab rahvast Evi Arujärv. Tema diskursuses on välisgrupis (välis)poliitikud ja eksperdid, kellele omistatakse ironiliselt „jumalikke volitusi“, varjatud info valdamist ja „suuri plaane“ ning kes teevad otsuseid „üle meie peade“. Sisegrupina on esitatud oma riigi taastanud rahvas, kes on poliitiliste seisukohtade kujundamisest ja otsustusprotsessist välja jäetud.

- **Milline oli Nord Streami arutelu lähtuvalt selle võimest välja tuua erinevaid riske ühiskonnale?**

Gaasijuhtme rajamisega seotud diskussioon paigutub selgelt riskiühiskonna konteksti. Otsese inimtegevuse tulemusena tekkiva geograafiliselt ulatusliku riski olemasolu on ilmne ning see väljendub ka analüüsitud arvamuskirjanduses. Eesti-sisese diskussiooni puhul on välja toodud peamiselt julgeolekulisi ja keskkonnariske. Samas viidatakse Eesti võimetusele olukorda kontrollida, mida ei leevenda ka Nord Streami kinnitused keskkonnale tähelepanu pöörata. See aspekt seondub Giddensi (1990:126) riski globaliseerumise ja selle mõjuala laienemisega, mille tulemusena on asjaosalised küll lubanud tagada kõrge turvalisuse, kuid samas kaob kontroll kohalikul tasandil. See võimendab riski tajumist, millele aitab veelgi kaasa sunnitud arvestamine tehnoloogiaga.

Becki sõnul on riskiarvumendi tegelik sotsiaalne jõud just tulevikku projitseeritud ohtudes, nii on ka Nord Streami puhul viidatud võimalikele tulevastele negatiivsetele mõjudele keskkonna ning ka julgeoleku osas. Kui arvestada, et risk on õnnetuse tõenäosus korrutatud võimaliku kahju suurusega, siis on 2007. aasta septembris suurenenud keskkonnariskide käsitlemine Eesti tasandil loomulik. Selle järgi on tegemist Giddensi mõistes olemusliku turvariskiga – riski on üksikisiku mõttes võimatu välistada, see pole kohalikul tasandil kontrollitav ning on realiseerumise korral laiaulatusliku mõjuga.

Nord Streami gaasijuhtme arvamuskirjanduses esines kõiki Giddensi (1990:135-137) kohanemisreaktsiooni versioone. Neist kõige enam ilmnis radikaalset kaasatust, mis asub tajutud ohu suhtes praktilise tegutsemise positsioonile. Selle alla liigituvad eelkõige need tekstid, mis kutsuvad üles Euroopa Liidu kaudu ennast kehtestama ja nii (tulevasi) olukordi Eesti kasuks pöörama.

Järgnevad kaks kohanemisreaktsiooni esinesid ülejäänud tekstides hinnanguliselt võrdselt. Küünilise pessimismiga osutati Eesti võimetusele pidurdada gaasijuhtme rajamist ning oma seisukoha väljendamise vähestele efektiivsusele Euroopa Liidus.

Pragmaatiline aktsepteerimine gaasijuhtme rajamise osas suunas tähelepanu sisepoliitilistele teemadele, siin väljendati ka lootust, et toru tegeliku ehitamiseni Nord Stream erinevatel põhjustel ei jõua.

Optimismi säilitamist esines teiste reaktsioonidega võrreldes vähem. See oli eelkõige iseloomulik Euroopa Liidule suunatud tekstide seas. Tekstides väljendati lootust, et organisatsioon ei jäta Eestit hätta, vaid käitub oma heade tavade ja väärtuste järgi ning see kindlustab riskide vältimise ka Eestile.

- **Kui põhjalik on arvamuselehtedel toimunud diskussioon?**

Arvamuselehtedel toimunud diskussiooni hindamisel võib ühe aspektina esile tuua Nord Streami gaasijuhtme teema ulatumist üle viie aasta. Selle käsitluse intensiivsuse erinevus eri ajahetkedel on loomulik nähtus, kuigi mõnevõrra võiks toimetustele ette heita keskkonnauuringute taotluse esitamise aja tähelepanuta jätmist, mis võimaldanuks sisulise debatiga varem alustada kui kuu enne seisukoha võtmise tähtaega. Samas tuleb seda etteheidet võtta mõõndusega, kuna välisministeerium ei pruukinud teemast kohe proaktiivselt teada anda.

Diskussiooni põhjalikkuse hindamise teine võimalus on vaadelda ekspertide mitmekesisust, mis võimaldaks katta ühiskonda puudutavat teemat võimalikult mitmekülgselt. Siin on põhjust toimetuste tegevust tunnustada. Ühelt poolt olid debatis esindatud erinevate ekspertiisivaldkondade esindajad. Teisalt on arvamuskülgedel märgata toimetuste aktiivset tegutsemist lugejale täiendava info pakkumisel, mis oli suunatud just debati laiapõhjalisuse saavutamisele. Töö analüüsist selgus keskkonnaekspertide suhteliselt väike esindatus. Selle parandamiseks avaldas Postimees keskkonnaeksperti Riiigikogus peetud ettekande, Eesti Päevaleht tegi intervjuu keskkonnaekspertiga. Samamoodi oli aktiivsust näha poliitilise sfääri info avardamises. Postimees avaldas IRLi siselisti saadetud Laari kirja ning Eesti Päevaleht tõi eri parteide poliitikud ümarlauda, mis võimaldas teema käsitlust arvamuskirjutistega võrreldes nüansirikkamalt positsioneerida.

Autorite viitamiste aspektist lähtuvalt võib teemat pidada pigem põhjalikuks – enamus tekstides kasutati mingit infoallikat. Kuigi arvuliselt domineeris poliitikute väidetele viitamine, järgnes sellele ekspertide, ettevõtete ja organisatsioonide materjalide ja lepingute kasutamine.

Diskussiooni üheks oluliseks kriteeriumiks võib pidada eri osapoolte esindatust. Vormiliselt võib öelda, et gaasijuhtme pooldajad on sõna saanud - Postimehes ilmus Nord Streami asedirektori artikkel. Eesti Päevalehes gaasijuhtme rajajaid esindavaid lugusid ei ilmunud.

Siin tuleb teatud ulatuses nõustuda Martin Ritsi (2009) bakalaureusetöö järeldustega, mille järgi on gaasijuhtme rajamise vastased pooldajatest märgatavalt enam sõna saanud. Ta märgib, et sõna pole saanud Venemaa ja Saksamaa esindajad, kes on projekti suuremad toetajad ja eestvedajad. Rits (2009) teeb selles osas kaks võimalikku järeldust: „esiteks, et päevalehed võtsid eesmärgiks kujundada Nord Streamist avalikkusele negatiivset arvamust ega tellinud pooldajatelt teadlikult arvamused või teiselt ei avaldanud pooldajad võrreldes vastastega ise nii aktiivset soovi oma seisukohti avaldada.“

Kuna käesolev töö määratles kontentanalüüsis eksplitsiitselt väljendatud vastu- ja poolt arvamusi, siis selle järgi pole kontrast gaasijuhtme osas arvamuse avaldanute vahel märkimisväärne. Gaasijuhtme keskkonnauuringute osas jagunes pooldavad ja vastuhääled võrdselt, Nord Streami rajamise osas oli polaarsus suurem – otsesõnu toetajaid oli mõlemas lehes kokku üks ja vastaseid viie aasta peale 14. Võib väita, et arvamuskülgede ülesanne on tekitada, võimaldada ja vajadusel laiendada debatti. Toimetusel on selleks oma võimalused lugusid tellida, samal ajal aga ka väravavahi funktsioon pakutud lugude valimise näol. Paratamatult pole ka väravavaht meedias vaba sisemistest valikuid mõjutavatest hoiakutest ning need võisid olla üheks põhjuseks Nord Streami toetavate artiklite suhtelisele vähesusele. Samas võib öelda, et Eesti Päevalehes ja Postimehes gaasijuhtme teemal toimunud debatt oli siiski pigem argumentide ja aspektide variatiivsusel kui suhtumiste polaarsusel põhinev. Sellest aspektist lähtuvalt võib debatti pidada ammendavaks.

Toimetuste tegevust on tunnustanud Sirbi peatoimetaja Kaarel Tarand. Tema sõnul toimus enne Nord Streami gaasijuhtmele uuringuloa andmisest keeldumist Eestis “üks kõigi aegade paremaid ja sisukamaid avalikke väitlusi. Ja ajakirjanduse (eeskätt arvamused) valdavalt professionaalse tegevusega poleks seda juhtunud. Tõsi, suurema panuse debati kulgemisse andsid otsustajad ise, nendeta poleks ju kaalukaid poolt- ja vastuargumente üldse publiku ette ilmunud” (Tarand 2007).

7.1. Meetodi kriitika ja edasised soovitused

Nord Streami gaasijuhtme uurimiseks valitud meetodid õigustasid ennast ja võimaldasid leida uurimisküsimustele vastuseid. Kuna kontentanalüüs lähtub eksplitsiitselt väljendatud infost, oli mõnevõrra keerukas kodeerida suhtumisi gaasitoru rajamise ja selle keskkonnauuringute lubamise. Otsesõnu ei pruukinud artikli autor oma suhtumist väljendada, kuid siiski võis meelsus ironia või ametiposti (Nord Streami esindaja) tõttu siiski märgatav olla.

Teine kriitiline aspekt puudutab teemade kodeerimist, mille puhul välispoliitika ja rahvusvahelised suhted on osaliselt kattuvad.

Nord Streami gaasijuhtme teema on ühiskonnas olulise koha leidnud, selle kajastus ulatub viie aasta taha. Kuigi gaasijuhtme ehitamine on töö valmimise ajaks alanud, on teemat siiski põhjust veel edasi uurida. Eestis tasuks arvamuskülgede lugude jätkuval uurimisel intervjueerida arvamustoimetuste juhte, et avada toimetuse siseseid taustu, valikuid ja eesmärke gaasijuhtme kajastamisel. Üks võimalik edasise uurimise suund võiks käsitleda võrdlevalt Läänemere äärsete riikide meediakajastust, et tuua välja erinevaid Nord Streami gaasijuhtme rajamisega seonduvaid diskursusi.

Kokkuvõte

Käesolev magistritöö kannab pealkirja „Keerulise teema kajastus päevalehtede arvamuskülgedel Nord Streami gaasijuhtme näitel“ ning analüüsib Venemaalt Saksamaale ulatuma plaanitud gaasijuhtme kajastust Eesti Päevalehe ja Postimehe arvamuskülgedel ajavahemikus 1. jaanuar 2005 kuni 1. aprill 2010.

Töö lähtub sotsiaalkonstruktivistlikust mõtteviisist ning analüüsib meedia tegevust tähenduste ja diskursuste konstrueerimisel ja levitamisel, mis toimub antud uurimuses läbi arvamuskülgede prisma.

Lähtuvalt uurimusküsimustest on töö meetoditeks valitud kontentanalüüs ja diskursusanalüüs. Esimesega on analüüsitud diskussiooni teemasid, osalevaid gruppe ning nende hoiakuid, teine aitab lisab analüüsi sügavust ja vastab küsimustele gaasijuhtme debati peamiste diskursuste ning vastandumiste kohta.

Magistritööst selgus, et Nord Streami gaasijuhtme debatis domineerivad ajakirjanikud ja kolumnistid, kelle tekstide maht ulatub pooleni artiklitest. Neile järgnevad arvukuse järgi eksperdid ja poliitikud. Diskussiooni peamised teemad on Eesti välispoliitika ja rahvusvahelised suhted laiemalt. Nendele järgnevad võrdse kaaluga keskkonna ja majanduse teemad. Teemaatikas toimub perioodi alguses esil olnud julgeoleku ja rahvusvaheliste suhete teemadelt nihkumine Eestit otsesemalt puudutava keskkonnateemani, mis tipnes 2007. aasta ulatusliku käsitlustega. Sealt edasi väheneb kajastus ning liigub taas siseteademadelt eemale välissuhete suunas.

Valdav osa kirjutiste autoritest ei avaldanud otsesõnu pooldavat või vastuolevat seisukohta gaasijuhtme rajamise, veidi enam eristus suhtumine Nord Streami keskkonnauuringute taotluse osas.

Magistritöös on esile toodud Euroopa, Venemaa ja Eesti mõõtme järgi jaotuvad diskursused. Euroopa mõõtme all vaadeldakse Euroopa ühtsuse, Euroopa kui Venemaa „kodustaja“ ning gaasijuhtme kui Euroopa ühise projekti diskursusi.

Venemaaga seonduva puhul on analüüsitud venelaste kui oma riigi poolt orjastatud rahva ning Venemaa geopoliitilise ambitsiooni diskursusi.

Eesti dimensioon on töös jagatud kolmeks diskursuseks. Neist esimene käsitleb Eesti ajaloolise õigluse, teine sisepoliitilise punktivõidu ning kolmas Eesti kui Euroopa sõbra ja partneri diskursusi.

Sarnaselt jagunevad ka töös ilmnunud vastandused, mida esitleti Euroopa riikide vahel toimuvana, Euroopa ja Venemaa omavahelise vastandumisena ning Eesti sisepoliitilise võitlusena Laari ja Reformierakonna ning Savisaare ja Ansipi vahel.

Magistritöö kokkuvõttena võib arvamuskülgedel toimunud debatti pidada erinevate osapoolte kaasamise ehk mitmekülgsuse printsiibist lähtuvalt põhjalikuks. Tasakaalustatuse osas on gaasijuhtme pooldajate esindatus vähene, kuid arvestades enamuse tekstide vormilist neutraalsust, pole kõrvalekalle suur. Nord Streami kajastuse puhul kerkib positiivsena esile arvamustoimetuste püüd debatti sisukamaks muuta, kaasates sellesse ise tekste Riigikogust ja erakonna sisetekstidest. Lisaks mitmekesisitas Eesti Päevaleht arvamuskülje tavapärasest formaati ning avaldas intervjuu eksperdiga ning korraldas poliitikute ümarlaua.

Summary

This thesis bears the title "A complex topic in the opinion-pages of Estonian dailies: an example of the Nord Stream gas pipeline". It analyses the coverage of the pipeline in the opinion-pages of the Estonian quality national press such as Estonian Daily paper and Postimees from January 1 2005 to April 1 2010.

The work is based on social constructivist thinking and analyses media's activity in creating meanings and discourses within the discussion about Nord Stream pipeline.

The paper explores the material using content analysis and discourse analysis in order to find answers to posed research questions. The first was used to analyse among other issues the discussion topics, the participating groups and their attitudes, the second adds depth to the analysis of the pipeline and focuses on the key discourses and the expressed confrontations.

Master's thesis showed that the Nord Stream gas pipeline debate is dominated by journalists and columnists which extend to half the volume of text articles. These are followed by experts and politicians. The main themes of the discussion are Estonia's foreign policy and international relations in general. They are followed by environmental and economic issues, which are of equal weighting.

The vast majority of the authors do not explicitly express their views in favour of or against the gas pipeline. The expressed attitudes show a little more distinction regarding the Estonian government's refusal to give consent for conducting marine research in the country's economical zone.

The paper discusses several main discourses of the debate that are distributed under the broader geographical dimensions of European Union, Russia and Estonia.

The European dimension presents the following discourses: European unity, Europe as a "domesticator" of Russia and the gas pipeline being a joint project of Europe.

Russia is analyzed within two discourses: Russians being enslaved by their own state and Russia's geopolitical ambitions.

Estonian dimension is divided into three discourses. The first of these concerns the Estonian historical justice, the second domestic political attempts to gain personal favour and the third is the discourse of Estonia as a friend and partner of Europe and vice versa.

The emerged oppositions in the discussion follow a similar lead. They are presented as oppositions between European Union countries and between Russia and Europe. Another opposition is shown as internal political fight the first between the Reform Party and the Pro Patria union with former prime minister Mart Laar as their leader, the second between prominent opposition figure Edgar Savisaar and prime minister Andrus Ansip.

Master's thesis can be summarized with the conclusion that the debate regarding the Nord Stream gas pipeline in the opinion pages of Estonian biggest dailies was diverse considering the various parties involved. Balancing the representation of the proponents of the pipeline was somewhat reduced, but in light of the formal neutrality of the majority of the texts, the deviation is not large. Nord Stream will be reflected as a positive example for the opinion-page editor's attempt to broaden and deepen the debate. It was done by the involvement of the texts somewhat outside direct media production such as the internal letter of the Pro Patria's leader Mart Laar to his party members or by publishing scientist Tarmo Soomere's report in the Estonian parliament. In addition to that the Estonia's Daily's opinion page used an interview format to involve an environmental specialist and organized a round table of expert in politics to address among others the issue of the Nord Stream gas pipeline.

Kasutatud kirjandus

1. Barnett, Clive (2004). „Media, democracy and representation: Disembodying the public.“ In: Barnett, Clive and Low, Murray eds. *Spaces of Democracy: geographical perspectives on citizenship, participation and representation*. London, UK: Sage Publications, p 185–206.
2. Berelson, Bernard 1954 „Content Analysis“ In Lindzey, G (Ed.) *Handbook of Social Psychology. Vol. 1: Theory and Method*. Addison-Weley Publishing.
3. Bouzarovski, Stefan; Konieczny, Marcin 2010. „Landscapes of Paradox: Public Discourses and Policies in Poland’s Relationship with the Nord Stream Pipeline.“ in *Geopolitics*, 15:1-21, 2010 p 1-21
4. Bourdieu, Pierre 2003. *Praktilised põhjused. Teoteooriast*. Tänapäev. Tallinn, 2003
5. Boykoff, Maxwell T, Boykoff, Jules M 2004. „Balance as bias: global warming and the US prestige press“ *Global Environmental Change* 14 (2004) p125–136.
6. Bult, Jeroen 2010. „Nord Stream: Eesti kaotatud lahing.“ *Diplomaatia* nr 4 (80) aprill 2010
7. Deacon, D., Pickering, M., Golding, P., & Murdock, G., 1999: *Researching Communications: A Practical Guide to Methods in Media and Cultural Analysis*. Arnold, London, Ch 6: „Counting Contents“. 115-131.
8. Entman, Robert 2004. *Projections of Power: Framing News, Public Opinion and US Foreign Policy*. The University of Chicago Press, Chicago.
9. Fairclough, Norman 2003. *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. London and New York
10. Fairclough, Norman 1995. *Media Discourse*. Arnold, London, Sidney, Auckland
11. Foucault, Michel 2005. *Teadmiste arheoloogia* Tartu ülikooli kirjastus, Tartu
12. Gamson, William A, Modigliani, Andre 1989. „Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach.“ *American Journal of Sociology* Vol 95 Nr 1 (July 1980): 1
13. Gerbner, George 1964. „On Content Analysis and Critical Research in Mass Communication.“ In L.A. Dexter, C.M. White (eds) *People, Society and Mass Communications*. The Free Press, 476-500.

14. Giddens, Anthony 1999. *The Consequences of Modernity*“ Stanford University Press, Stanford, California.
15. Gurevitch, Michael, Blumler, Jay 1995. „Political communication systems and democratic values“ In Lichtenberg, Judith (ed) *Democracy and the Mass Media: a Collection of Essays*. Press Syndicate of the University of Cambridge.
16. Habermas, Jürgen 2006. „Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research.“ *Communication Theory* 16 (2006) pp 411-426.
17. Johansen, Bruce E 2008 „Political Science: Media Literacy and Global Warming.“ *Simile* Aug 2008 Vol 8 Issue 3.
18. Johnstone, Barbara (2008) „*Discourse Analysis*.” Blackwell Publishing USA, UK
19. Kowalchuk, Lisa, McLaughlin, Neil 2009 „Mapping the Social Space of Opinion: Public Sociology and the Op-Ed in Canada.“ *Canadian Journal of Sociology* 34 (3) 2009.
20. Langemets, Margit; Tiits, Mai; Valdre, Tiia, Veskis, Leidi; Viks, Ülle, Voll, Piret 2009. *Eesti keele seletav sõnaraamat 1 ja 3*. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn 2009.
21. McComb, Maxwell, Shaw, Donald 1972. „The Agenda-Setting Function of Mass Media.“ *Public Opinion Quarterly*, volume 36, page 176-187
22. McGregor, Sue L. 2004. „*Critical Discourse Analysis - A Primer*” *Critical Science and Discourse Analysis*”. Kappa Omicron Nu FORUM Vol 15 No 1, <http://www.kon.org/archives/forum/15-1/mcgregorcda.html> juuni 2008
23. Mälk, Raul 2006. „Energiajulgeolek: hunt ikkagi tuli metsast“ *Diplomaatia* nr28 2006 jaanuar.
24. New Webster’s Dictionary of the English Language 1989. Surjeet Publications Dehli
25. Page, Benjamin 1996. *Who deliberates?: Mass Media in Modern Democracy* The University of Chicago Press, US
26. Rits, Martin 2009. *Nord Streami torujuhtme representatsioon Eesti päevalehtedes 2007. ja 2008. aastal*. Tartu ülikool.
27. Rannut, Mart; Rannut, Ülle, Verschik, Anna 2003. *Keel. Võim. Ühiskond. Sotsiolingvistika ja keelepoliitika õpik*.“ OÜ Vali Press 2003.
28. Van Dijk, Teun A. 2005. *Ideoloogia. Multidistsiplinaarne käsitus*. Tartu ülikooli kirjastus 2005
29. Vitsur, Heido 2010. „Nord Stream ja East Dream“ *Äripäev* 05.02.2010

30. Whist, Bendik Solum 2009. „Nord Stream – a solution or challenge for the EU?“ In Liuhto, Kari (ed) *The EU-Russia gas connection: pipes, politics and problems*. Pan-European Institute Electronic Publications 08/2009 Turku School of Economics.

Kasutatud materjalid

Nord Stream taustamaterjal valitsuse kommunikatsioonibüroo kodulehel:

Nord Streami gaasijuhtme taustinfo 2007

Eesti Teaduste Akadeemia arvamus keskkonnauuringute lubamise kohta 12.06.2007

<http://www.valitsus.ee/brf/index.php?id=291763&tpl=1007&external=&search=&aasta=>

Eesti julgeolekupoliitika alused 2010. Välisministeeriumi koduleht

<http://www.vm.ee/?q=et/node/9180> vaadatud aprill 2010

Eesti julgeolekupoliitika alused 2010. Seletuskiri. Välisministeeriumi koduleht

<http://www.vm.ee/?q=et/node/9180> vaadatud aprill 2010

Lisad

Lisa 1. Standardiseeritud kontentanalüüsi kodeerimisjuhend

	Kategooria	kategooria seletus	kood	alamkategooria
1.	Ajaleht	Määratleb, millises väljaandes valimisse kuuluv meediatekst avaldati.		Postimees
				Eesti Päevaleht
2.	Teksti ilmumise kuu ja aasta	Määratleb, millal valimisse kuuluv meediatekst ilmus.		
3	Teksti autor	Määratleb teksti autori rolli sellisena, nagu see on lehes märgitud	1	ajakirjanik
			2	Toimetuseväline ajakirjanik/kolumnist
			3	poliitik
			4	Spetsialist/ekspert
			4.1	Julgeolekuekspert
			4.2	Keskkonnaekspert
			4.3	Majandusekspert
			4.4	Õiguslane ekspert
			4.5	Politoloogia ekspert
			5	3 sektori esindaja
			6	NSiga seotud isik
			7	muu
4.	Teksti autori seotus Eestiga	Määratleb teksti autori geograafilise paiknevuse ja seotuse Eesti suhtes.	1	
			2	Välismaal paiknev autor
			3	Eestis elav mitte-eestlane
5	Teema läbivus tekstis	Kas analüüsitava Nord Streami gaasijuhe on artikli keskne teema või esineb vaid loetud lõikudes	1	Läbiv teema
			2	Teema pole läbiv.
6	Teksti peateema	Milline on teksti keskne teema või rõhuasetus üldise lugemisjärgse hinnangu järgi	1	Sisepoliitika
			1.1	Valitsuse tegevus
			1.2	Eesti maine
			2	Välispoliitika
			3	Julgeolek
			4	Keskkond
			5	Majandus
			6	Rahvusvahelised suhted
			7	Poliitika tegemine, poliitiline kultuur
			8	Venemaa geopoliitiline laienemine
			9	Muu
7	Teksti kõrvalteemad	Millised on teksti kõrvalteemad	1	Sisepoliitika
			1.1	Eesti valitsuse kriitika
			1.2	Eesti maine
			2	Välispoliitika
			3	Julgeolek

			4	Ökoloogiline keskkond
			5	Majandus, sh energeetika
			6	Rahvusvahelised suhted
			7	Poliitika tegemine/ poliitiline kultuur
			8	Venemaa geopoliitilise vallutuse ambitsioon
			9	Muu
			0	Puudub
8	Viidatavate infoallikate hulk		1	Üks
			2	Kaks
			3	
			4	
			5	
			8	
			0	Puudub
9	Viidatavad infoallikad	Artikli autori viidatavad infoallikad/autoriteedid, millele argumentides toetutakse. Lubatud mitu vastusevarianti	1	Teaduslikud uuringud
			2	Ekspertide väited
			2.1	Julgeolekualased eksperdid
			2.2	Keskkonnaalased eksperdid
			2.3	Majandusalased eksperdid
			2.4	Õigusalased eksperdid
			2.5	Politoloogia eksperdid
			3	Poliitikute väited
			4	Meediatekstitid
			5	Muu
			0	Infoallikad/autoriteedid puuduvad
			7	Rahvus- ja riikide vahelised kokkulepped ja konventsioonid
			8	Ettevõtete, organisatsioonide, ametite lepingud ja materjalid
			9	Kirjanduslik väljaanne
10	Peamine teemaga seostatud põhisubjekt	Milliste subjektidega teemat peamiselt seostatakse ehk kes on keskne tegelane.	1	Eestiga laiemalt
			1.1	Eesti poliitikutega laiemalt
			1.2	Eesti valitsus
			2	Venemaa
			3	Euroopa Liit tervikuna
			4	Euroopa Liidu liikmesriigid eraldi
			5	Baltimaad (ja Poola) ehk gaasijuhtmest välja jääjad
			6	Gazprom
			7	Schröder
			8	Putin
			9	Lipponen
			10	Saksamaa
			11	Muu
			0	Puuduvad
11	Teemaga seostatud kõrval-subjekt (võimalik valida kuni 2)	Milliste subjektidega teemat veel seostatakse	1	Eestiga
			1.1	Eesti poliitikutega laiemalt
			1.2	Eesti valitsus

			2	Venemaa
			3	Euroopa Liit tervikuna
			4	Euroopa Liidu liikmesriigid eraldi
			5	Baltimaad
			6	Gazprom
			7	Schröder
			8	Putin
			9	Lipponen
			10	Muu
			0	Puuduvad
12	Suhtumine gaasijuhtme rajamise jaoks vajalike uuringute lubamisse Eesti poolt	Artikli autori valdav suhtumine gaasijuhtme rajamise jaoks vajalike keskkonnauuringute jaoks loa andmiseks Eesti poolt	1	Poolt
			2	Vastu
			0	Puudub
13	Suhtumine gaasijuhtme rajamisse	Artikli autori valdav suhtumine gaasijuhtme rajamisse lugemisjärgse hinnangu alusel	1	Poolt
			2	Vastu
			0	Puudub
14	Teksti tonaalsus		1	Emotsionaalne
			2	Ratsionaalne

Lisa 2. Analüüsitud artiklite nimekiri

Eesti Päevaleht

23.10.2006 AHTO LOBJAKAS: Venelased tulevad

18.04.2007 SIIM ALATALU: Kuidas tagada Eesti energiajulgeolek?

26.06.2007 TOOMAS HENDRIK ILVES: Patsifistlik rahulolu

02.08.2007 KAAREL TARAND: Teenime Berliinilt pai

10.09.2007 PEEP MARDISTE: Läänemere gaasijuhe ei tohi tulla Eesti vetesse

13.09.2007 EERIK-NIILES KROSS: Kutse torutantsule

19.09.2007 ROHELISED: gaasijuhet pole meile vaja

12.09.2007 Soome peaminister: ma ei näe gaasijuhtmes julgeolekumuret

19.09.2007 RAIMO POOM: Vilets torupoliitika

21.09.2007 Välkintervjuu - NordStream: «Toru tuleb niikuinii»

01.10.2007 KAAREL TARAND: Paugutada ust või pikalt piinata?

03.10.2007 AHTO LOBJAKAS: Pimedus toru otsas

29.10.2007 MART HELME: Krossi väited gaasitoru kohta on nõrgad

02.11.2007 RAIMO POOM: Amber, härrad, hääldub nagu ämber
 11.02.2008 ANDRES MÄE: Ukraina ja Venemaa: uus gaasitüli – vanad ajendid
 04.07.2008 EVI ARUJÄRV: Välispoliitika avalikkuse peeglis
 13.08.2008 PAUL GOBLE: Lõpp topeltstandarditele
 04.06.2009 Euroopast, energiast, karusloomadest ja Vene karust Tigasson, Simson
 22.10.2009 Ekspert: Nord Stream paneks mürgid liikuma
 29.10.2009 Gaasijuhe ja tuumajaam
 12.11.2009 REIN SIKK: Gaasitoru kui Eesti välispoliitika fiasko
 07.12.2009 LEO KUNNAS: Gaasitoru: Brežnevi pakike
 19.03.2010 Peo ajal on hea Moskvasse minna

Postimees

29.11.2005	Harry keskkonnaministeeriumi keskkonnakorralduse asekantsler	Liiv,	Ohutu gaasitrass?
13.12.2005	Vytautas Leedu	Landsbergis, ekspresident, europarlamenti saadik	Impeeriumi gaasijuhe
30.12.2005	Edward Economist	Lucas, The	Kommentaari: Lääneriigid heidavad Venemaaga ühte
04.01.2006	Paavo Kangur, (Kroonika)	ajakirjanik	Gaasitrassist ilma mustade prillideta
17.01.2006	Erkki välisuudistetoimetuse juhataja	Bahovski	Realpolitik Läänemere kallastel
17.02.2006	Vladimir Venemaa	Juškin, Balti uurimiskeskuse juht	Putini naftaleping jumala või saatanaga
16.06.2007	Robert L. Larsson Rootsi Instituudi julgeolekuanalüütik	Kaitseuringute (FOI)	Kas gaasijuhe Läänemere põhjas ohustab meie julgeolekut?
07.09.2007	Edgar Savisaar KE esimees		Edgar Savisaar: gaasi hinna tõus ajab sooja hinna lakke
10.09.2007	Andres Välispoliitika direktor, TÜ professor	Kasekamp Instituudi	Andres Kasekamp: gaasitorust ilma emotsioonideta
12.09.2007	Helena Täär Eestimaa Looduse Fondi mereprogrammi koordinaator		Helena Täär: Eesti väljakutsed Läänemere olukorra parandamiseks

12.09. 2007	Alo Lõhmus PM ajakirjanik	Alo Lõhmus: gaasijuhe? Tänan, ei!
13.09.2007	Vahur Made Eesti Diplomaatide Kooli asedirektor, TÜ dotsent	Vahur Made: Nord Streami toetajad võtavad rivvi
13.09. 2007	Dirk von Ameln Nord Streami asedirektor tehnikalaal	Dirk von Ameln: gaasijuhe on osa ELi energiapoliitikast
19.09.2007	Alo Lõhmus	Alo Lõhmus: baasküsimused
21.09.2007	Raimo Ülavere PM	Raimo Ülavere: väike ja tige tasuja
24.09.2007	Rein Veidemann PM	Rein Veidemann: karikakramäng
25.09.2007	David Vseviov Ajaloolane	David Vseviov: kahe otsaga gaasitoru
24.10.2007	Virmavirta	Jarmo Virmavirta: sama meri ja toru, erinevad järelused
28.09.2007	Leon Glikman vandeadvokaat	Leon Glikman: Eesti õigus öelda «ei»
01.10.2007	Enn Soosaar kolumnist	Enn Soosaar: gaasitoruotsuse lahtised otsad
05.11.2007	Mihkel Mutk kolumnist	Mihkel Mutk: Eesti ühiskonna lakmuspaber
29.02.2008	Andres Tarand Euroopa Parlamendi liige (SDE)	Andres Tarand: gaasijuhe vajab lisauuringuid
15.08.2008	Erkki Bahovski PM	Erkki Bahovski: ka sina, Paavo!
25.08.2008	Jeroen Bult	Jeroen Bult: kaalul on Euroopa ühtsus
13.10.2008	Erkki Bahovski PM ajakirjanik	Kas Paavo Lipponen esindab soometumist?
07.01.2009	Ahto Lobjakas	Ahto Lobjakas: Vene maagaasist ähvardab saada kasvaja Euroopa kehas
23.04.2009	Andres Tarand	Andres Tarand: meie mere gaasitorust
28.04.2009	Jarmo Virmavirta	Jarmo Virmavirta: Medvedev Soomes, Aleksander I jälgedes
28.10.2009	Tarmo Soomere Euroopa Akadeemia	Tarmo Soomere: Nord Stream eirab tundliku Läänemere eripära
04.11.2009	Aleksei Lotman Erakond Eestimaa Rohelised	Aleksei Lotman: kas lihtsalt jonnime Nord Streamiga?
17.11.2009	Jarmo Virmavirta kolumnist	Jarmo Virmavirta: Läänemere tulevik on Nord Streamist olulisem